

ผลกระทบของการพัฒนาอุตสาหกรรมในโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก ต่อชุมชนประมง :
กรณีศึกษาชุมชนคลองตำหรุ จังหวัดชลบุรี

**ขัณฑ์เพาะห้องคณย์ขัณฑ์
ภาคตะวันออกเฉียง**

กมลวรรณ นัตรมงคล

13 พ.ย. 2546

171044

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชานโยบายสาธารณะ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา

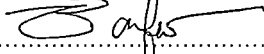
มิถุนายน 2546

ISBN 974-352-378-2

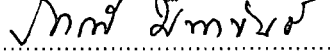
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยบูรพา

อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์และคณะกรรมการสอบปากเปล่าวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายสาธารณะ ของมหาวิทยาลัยบูรพาได้

อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์

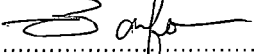
..... ประธาน

(ดร. ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์)

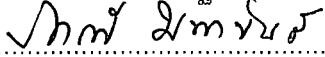
..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ภารดี มหาพันธ์)

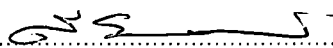
คณะกรรมการสอบปากเปล่า

..... ประธาน

(ดร. ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์)

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ภารดี มหาพันธ์)

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สัมฤทธิ์ ยศสมศักดิ์)

..... กรรมการ

(ดร. พิชาย รัตนดีลก ณ ภูเก็ต)

..... กรรมการ

(ดร. สุรียัน นนทศักดิ์)

บัณฑิตวิทยาลัยอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายสาธารณะ ของมหาวิทยาลัยบูรพา

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.ประทุม ม่วงมี)

วันที่ 26 เดือน สิงหาคม พ.ศ. 2546

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงเป็นอย่างดี เนื่องจากความกรุณาเป็นอย่างดีของ ดร. ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ อาจารย์ที่ปรึกษา ที่ได้สละเวลาอันมีค่าในการช่วยให้คำแนะนำทาง ด้านเนื้อหา ตั้งแต่เริ่มต้นจนจบ และความกรุณาจาก ดร. ภารดี มหาพันธ์ ที่ได้ให้คำแนะนำอัน เป็นประโยชน์และให้ความกรุณาด้วยดีตลอดมา ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สัมฤทธิ์ ยศสมศักดิ์ ดร. พิชาย รัตนดิถก ญ เกิด และดร. สุรียน นนทศักดิ์ ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำ อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการปรับ ปรุงแก้ไข และพัฒนาผลงานวิจัยให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณพี่น้องนุช จันทรประเทศและเจ้าหน้าที่ของเทศบาลตำบลคลองตำหรุ พี่รัมภา แก้วปิ่นทองและเจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลคลองตำหรุ กำนันสายชม พลานนท์ คุณ ยุทธนา พลานนท์ คุณลุงสมบุญ สุกรัตน์ ป้าจวน สว่างอารมณ์ ตลอดจนชาวบ้านในชุมชนคลอง ตำหรุทุกท่านที่ได้สละเวลาให้ความร่วมมือในการให้สัมภาษณ์เป็นอย่างดี

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะไม่มีการเริ่มต้น หากปราศจากกำลังใจและการสนับสนุนอย่างดี จาก บิดา มารดา ผู้ที่มีพระคุณยิ่งต่อผู้วิจัย ขอกราบขอบพระคุณด้วยความเคารพยิ่ง

กมลวรรณ ฉัตรมงคล

43912058 : สาขาวิชา : นโยบายสาธารณะ ; ร.ป.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต)

คำสำคัญ : ผลกระทบ / การพัฒนาอุตสาหกรรม / ชุมชนประมง

กมลวรรณ ฉัตรมงคล : ผลกระทบของการพัฒนาอุตสาหกรรมในโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออกต่อชุมชนประมง : กรณีศึกษาชุมชนคลองตำหรุ จังหวัดชลบุรี (IMPACTS OF INDUSTRIALIZATION IN EASTERN SEABOARD DEVELOPMENT PROJECT ON FISHERMAN COMMUNITY : A CASE STUDY AT KHLONG TAM RU COMMUNITY, CHONBURI PROVINCE.) อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ : ดร.ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, ร.ด., รศ.ภารดี มหาขันธ์, กศ.ม., 121 หน้า ISBN 974-352-378-2

การศึกษาในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นของโรงงานทั้งในและนอกนิคมอมตะนคร ที่มีต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนคลองตำหรุ และเพื่อให้ทราบแนวทางในการป้องกันและจัดการผลกระทบของโรงงานอุตสาหกรรมต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนคลองตำหรุ การเก็บข้อมูลจะใช้วิธีเชิงคุณภาพ ในแนวประวัติศาสตร์ โดยใช้การสัมภาษณ์เจาะลึก และการสนทนากลุ่ม

ผลการศึกษาพบว่า ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากโรงงานทั้งในและนอกนิคมอมตะนครมีทั้งด้านบวกและด้านลบ ผลกระทบในเชิงลบ ได้แก่ การที่คนในชุมชนต้องสูญเสียกรรมสิทธิ์ในที่ดิน จากการเป็นเจ้าของที่ดินในคลองตำหรุ ต้องเปลี่ยนสภาพมาเป็นแรงงานรับจ้าง ปัญหามลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมที่จะส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของคนในคลองตำหรุ การลดลงของพื้นที่ป่าชายเลนและปัญหาการบุกรุกคลองสาธารณะของคนในคลองตำหรุ อันเป็นผลมาจากการเกิดโรงงานอุตสาหกรรมในชุมชนคลองตำหรุ ส่วนผลกระทบในเชิงบวก ได้แก่ การสร้างรายได้ให้กับคนในคลองตำหรุจากการทำบ้านเช่า ร้านค้าขายอาหาร ตลอดจนกิจการต่าง ๆ จากการอพยพเข้ามาของแรงงานต่างถิ่นที่เข้ามาทำงานอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรมในคลองตำหรุ

แนวทางในการป้องกันและจัดการผลกระทบ ได้แก่ การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนประมง การขยายบทบาทของนิคมอุตสาหกรรมสู่ชุมชน การแสวงหาทางเลือกของการพัฒนาอุตสาหกรรม การส่งเสริมบทบาทขององค์กรชาวบ้านและองค์กรปกครองท้องถิ่น

43912058 : MAJOR: PUBLICPOLICY; MPA. (PUBLIC ADMINISTRATION)

KEYWORD : IMPACTS / INDUSTRIALIZATION OF DEVELOPMENT / FISHERMAN
COMMUNITY

KAMONWAN CHATMONGKHOL : IMPACTS OF INDUSTRIALIZATION IN
EASTERN SEABOARD DEVELOPMENT PROJECT ON FISHERMAN COMMUNITY :
A CASE STUDY AT KHLONG TAM RU COMMUNITY, CHONBURI PROVINCE.

THESIS ADVISORS : CHAIYON PRADITSIL, Ph.D., AND PARADEE MAHAKAUN,
121 P. ISBN 974-352-378-2

The objectives of this research were to determine (1) impacts of industrialization of development industrial in or out side of Eastern Seaboard development Project on fisherman communities and (2) implications to protect and manage the impacts of industrialization on life style of local people in Khlong Tum Ru community. Data collection was carried out by individual and group interviewing. Historical method was then applied to analyse the data.

The results showed that economic and environmental impacts of industrialization in or out side of the industrial Amata were found of being both positive and negative. Negative impacts were changing people status from land owner to employee of industry, pollution on life quality of people in Khlong Tum Ru community, decreasing of mangrove forest, and intrusion of the public canal of Khlong Tum Ru community. The positive impacts were incomes generation for the people, retail shops, restaurants and others that came from immigration of employees to work in industrial factories in Khlong Tum Ru community.

Implications of protection and management of industrial impacts were ; strengthening the fisherman communities, expansion of the industrial estate' s role in the communities, searching alternatives for industrial development, and promoting roles of the village organizations and local administrative organizations.

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญภาพ	ช

บทที่

1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วิธีการศึกษาค้นคว้า	4
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	5
การวิเคราะห์ข้อมูล	6
วัตถุประสงค์ของวิจัย	6
ขอบเขตของการวิจัย.....	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	7
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	7
2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
ความหมายของผลกระทบ	9
ความหมายของชุมชน	11
ประเภทของชุมชน	13
แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชน	17
ประเภทของอุตสาหกรรม	20
แนวคิดการพัฒนาอุตสาหกรรม	24
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	34

3 พื้นฐานและการเปลี่ยนแปลงของชุมชน.....	41
การก่อตั้งชุมชนคลองตำหรุ.....	41
เศรษฐกิจชุมชนในอดีต.....	42
การปกครองและวัฒนธรรมของชุมชนในอดีต.....	47
การเปลี่ยนแปลงของชุมชน.....	53
4 ผลกระทบของการพัฒนาอุตสาหกรรม.....	65
ผลกระทบทางเศรษฐกิจของโรงงานนอกนิคม.....	74
ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมของโรงงานนอกนิคม.....	77
ผลกระทบทางเศรษฐกิจของโรงงานในนิคม	82
ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมของโรงงานในนิคม	85
ผลกระทบที่มาจากทั้งโรงงานในและนอกนิคมอมตะนคร	87
5 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ.....	95
สรุปผลการศึกษา.....	95
การอภิปรายผล.....	96
ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย.....	99
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป.....	100
บรรณานุกรม	101
ภาคผนวก	106
ประวัติย่อของผู้วิจัย	121

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 สภาพคลองตำหรุ ประมาณ ปี พ.ศ. 2490 ก่อนการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรม.....	90
2 สภาพคลองตำหรุ ปี พ.ศ. 2545 ภายหลังจากการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรม.....	90

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกเป็นนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกที่เกิดขึ้นจากผลกระทบของกลยุทธ์การพัฒนาอุตสาหกรรม ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 - 4 ที่ได้ก่อให้เกิดปัญหาหลายประการ เช่น การกระจุกตัวของอุตสาหกรรมในกรุงเทพฯและปริมณฑล ปัญหาการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ทำให้ประเทศต้องพึ่งพาวัตถุดิบและปัจจัยการผลิตต่าง ๆ จากต่างประเทศ ปัญหาการขาดดุลการค้าเพิ่มขึ้นทุกปีและเรื้อรังติดต่อกันเป็นเวลานาน นอกจากนี้ยังเกิดปัญหาความไม่เท่าเทียมกันในการกระจายรายได้และการพัฒนาประเทศ ดังนั้นในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 - 2529) รัฐบาลได้กำหนดนโยบายในการแก้ปัญหาดังกล่าว และได้มุ่งเน้นที่จะให้มีการพัฒนาอุตสาหกรรมหลักเป็นพิเศษ โดยได้กำหนดเป้าหมายที่จะพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกที่สามารถนำวัตถุดิบจากภายในประเทศ โดยเฉพาะก๊าซธรรมชาติที่มีอยู่แล้วมาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุดพร้อม ๆ กับการสร้างศูนย์กลางความเจริญแห่งใหม่ขึ้นในส่วนภูมิภาค เพื่อเป็นการกระจายการพัฒนาความเจริญไปสู่ชนบท ดังนั้นบริเวณพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก จึงได้ถูกกำหนดให้เป็นแหล่งที่ตั้งของอุตสาหกรรมหลัก เพื่อให้สามารถแข่งขันกับกรุงเทพมหานครได้ในอนาคต ซึ่งจะเป็นการชะลออัตราการขยายตัวและลดความแออัดของกรุงเทพมหานครลงด้วย (โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก, 2526, หน้า 1)

ในการพัฒนาอุตสาหกรรมของโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก เน้นการขยายโรงงานอุตสาหกรรมในนิคมอุตสาหกรรมที่มีอยู่ทั้งหมด 12 แห่ง ได้แก่ นิคมอุตสาหกรรมเวลโกรว์ นิคมอุตสาหกรรมเกตเวย์ ซิตี้ นิคมอุตสาหกรรมชลบุรี (บ่อวิน) นิคมอุตสาหกรรมแหลมฉบัง นิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร นิคมอุตสาหกรรมปิ่นทอง นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด นิคมอุตสาหกรรมตะวันออก นิคมอุตสาหกรรมผาแดง นิคมอุตสาหกรรมอีสเทิร์นซีบอร์ด ระยอง นิคมอุตสาหกรรมอมตะซิตี้ และนิคมอุตสาหกรรมเอเชีย

จากการศึกษาการพัฒนาอุตสาหกรรมในโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก ของนักวิชาการต่าง ๆ การศึกษาของสุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2530, หน้า 123-124) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2529, หน้า 81-84) การศึกษาสภาพการ

เปลี่ยนแปลงในพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกของปารีชาติ วัลย์เสถียร (2532, หน้า 144–145) การศึกษาผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาของรัฐในเขตพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกของไพลูย์ กาญจนฤทธิ์ (2535) การศึกษาของสุภาวศ์ จันทวานิช (2529, หน้า 32–35) การศึกษาของ ศศิพัฒน์ ยอดเพชร (2528) จากการวิจัยของไกรยุทธ ธีรตยาคนันท์ และสุวัฒนา ธาดานิติ (2526) จากการสังเคราะห์งานของอานันท์ กาญจนพันธุ์ (2543, หน้า 409) พบว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมดังกล่าว ส่งผลกระทบบ้างในเชิงบวกและลบ แต่การวิจัยข้างต้น เป็นการศึกษารายละเอียดของการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกในระดับมหภาคและไม่ได้เน้นเฉพาะเจาะจงไปที่ชุมชนใดและนิคมอุตสาหกรรมใดอุตสาหกรรมหนึ่งโดยตรง ดังนั้นจึงไม่สามารถให้ภาพการวิจัยที่เป็นระบบและอย่างเป็นกระบวนการได้ ในวิทยานิพนธ์นี้ให้ความสนใจที่จะศึกษาเจาะลึกถึงผลกระทบของการพัฒนาอุตสาหกรรมในบริเวณนิคมอมตะนครต่อชุมชนชาวประมงในภาคตะวันออก เนื่องจากชุมชนชาวประมงเป็นลักษณะของชุมชนพื้นฐานของภาคตะวันออก ก่อนที่จะมีการดำเนินโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก

พื้นที่บริเวณนิคมอุตสาหกรรมอมตะนครประกอบด้วยโรงงานที่ตั้งอยู่ทั้งในและนอกนิคม เริ่มแรกนิคมอมตะนครได้รับการจัดตั้งเป็นนิคมอุตสาหกรรมบางปะกง เมื่อวันที่ 3 กันยายน 2533 ได้กำหนดให้พื้นที่ตำบลคลองตำหรุ และตำบลหนองไม้แดง อำเภอเมืองชลบุรี เป็นเขตอุตสาหกรรมทั่วไป ตามมาตรา 36(1) แห่งพระราชบัญญัติการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2522 ต่อมาได้มีการขยายเขตอุตสาหกรรมทั่วไปดังกล่าว โดยกำหนดให้พื้นที่ตำบลบ้านเก่า อำเภอพานทอง ตำบลคลองตำหรุ ตำบลดอนหัวฬ่อ และตำบลหนองไม้แดง อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี และต่อมาได้มีประกาศเปลี่ยนแปลงชื่อนิคมอุตสาหกรรมบางปะกงดังกล่าวเป็น "นิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร" (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 115 ตอนที่ 35ง ลงวันที่ 8 เมษายน 2545)

นิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร ตั้งอยู่ ณ กิโลเมตรที่ 57 ถนนบางนา-ตราด จังหวัดชลบุรี เปิดดำเนินการเมื่อปี พ.ศ. 2532 ภายใต้การกำกับดูแลของการนิคมแห่งประเทศไทย (กนอ.) มีนโยบายและความมุ่งมั่นในการพัฒนานิคมอุตสาหกรรมให้เป็นเมืองอุตสาหกรรมที่สมบูรณ์แบบและครบวงจร (the perfect city) ใช้เงินลงทุนประมาณ 1,000 ล้านบาท บนพื้นที่รวมประมาณ 6,500 ไร่ โดยได้จัดสร้างและพัฒนาระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างครบครัน ปัจจุบันมีโรงงานเปิดดำเนินการภายในนิคมอุตสาหกรรมแล้ว 180 โรงงาน (นิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร, 2545)

วัตถุประสงค์ของนิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร คือ (ธนภัทร ศรีกุล, สัมภาษณ์, 26ม.ค.46)

1. การพัฒนาที่ดิน ขายให้กับผู้ลงทุนทั้งทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ พร้อมสาธารณูปโภค เพื่อการอุตสาหกรรม

2. ให้บริการธุรกิจเรื่องน้ำ การรับบำบัดน้ำเสีย

3. เน้นการดูแลพื้นที่สีเขียว ตลอดจนถึงแวดล้อมต่าง ๆ

ส่วนชุมชนชาวประมงของภาคตะวันออก โดยทั่วไปจะมีรูปแบบการใช้ทรัพยากรเกี่ยวกับการประมงแบ่งออกได้เป็นสองลักษณะคือ รูปแบบที่หนึ่งเป็นการใช้เทคโนโลยีแบบใหม่ซึ่งมักเป็นประมงขนาดใหญ่ ส่วนในรูปแบบที่สองจะเป็นการใช้เทคโนโลยีพื้นบ้าน ซึ่งมักจะเป็นประมงขนาดเล็กหรือประมงชายฝั่ง ความแตกต่างในด้านการจัดองค์กรเช่นนี้มีนัยสำคัญเชิงนโยบาย เพราะเมื่อรัฐบาลมองไม่เห็นความแตกต่าง ก็มักจะเสนอนโยบายซึ่งสะท้อนออกมาในลักษณะที่สอดคล้องกับผลประโยชน์ของการทำธุรกิจประมงขนาดใหญ่เท่านั้น แม้ว่าจะมีการออกกฎหมายกำหนดเขตให้ทำการประมงแต่ละประเภทเอาไว้แล้วก็ตาม ทั้งนี้เพราะปริมาณสัตว์น้ำลดน้อยลงอย่างมากสืบเนื่องมาจากการขยายตัวของจำนวนเรือประมงที่ไม่สามารถควบคุมได้ จนมีการตั้งข้อสงสัยว่าชาวประมงขนาดเล็กกำลังจะสูญสลายไปในกระแสของการประมงเชิงพาณิชย์ ดังนั้นการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงให้ความสนใจต่อชุมชนชาวประมงรายย่อย ที่ได้รับผลกระทบทั้งจากประมงขนาดใหญ่เชิงพาณิชย์และกระแสพัฒนาอุตสาหกรรมในโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก

ชุมชนคลองตำหรุถือได้ว่าเป็นชุมชนประมงรายย่อยที่มีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน ตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2340 โดยได้มีราษฎรจากตำบลบางระมาดและจังหวัดธนบุรีได้อพยพเข้ามาจับจองที่ดิน บนพื้นฐานของการรวมตัวกันแบบเครือญาติ ซึ่งมีผลให้เกิดแรงยึดเหนี่ยวที่เข้มแข็งภายในชุมชน เริ่มแรกคนในชุมชนจะประกอบอาชีพการทำนาเกลือและการทำประมงชายฝั่งเป็นหลัก โดยเนื่องจากพื้นที่ของชุมชนตั้งอยู่ติดชายฝั่งทะเล ตอนปากอ่าวบางปะกง

ในอดีตชาวประมงในชุมชนคลองตำหรุจะมีวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับสายน้ำอันอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างยิ่ง บริเวณชุมชนจะมีคลองขนาดใหญ่ ซึ่งในแต่ละปีจะมีประเพณีการแข่งขันเรือ ที่ทำให้คนในชุมชนได้สร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน แต่สภาพในปัจจุบันคลองที่เคยได้แข่งเรือดังกล่าวจะเหลือเพียงแค่น้ำเล็ก ๆ ที่ไม่สามารถนำเรือลงไปวางได้เลย นอกจากนี้ความเจริญของการทำประมงในอดีต ยังปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน เนื่องจากมีร่องรอยของเรือขนาดใหญ่ที่กลายมาเป็นโรงไม้ และซากของเรือขนาดใหญ่สามลำที่ไม่สามารถร่องเรือออกสู่สายน้ำได้อีกต่อไป

ในบรรดาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวคลองตำหรุ นั้น ปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ก็คือการเกิดขึ้นของอุตสาหกรรมภายใต้โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเล

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งในพื้นที่ของคลองตำหรุ ได้แก่ โรงงานในและนอกนิคมอมตะนคร จะพบว่าวิถีชีวิตของชาวประมงคลองตำหรุได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือจากความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ กลายเป็นการติดต่อกันทางธุรกิจและตามหน้าที่ จากความรู้สึกของกลุ่มคนที่เคยเป็นมิตรและเคยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ต้องมาแข่งขันกัน นอกจากนี้ปัจจุบันการประกอบอาชีพประมงอาจจะไม่ใช่วิถีชีวิตหลักของชุมชนคลองตำหรุอีกต่อไปดังเช่นในอดีต การวิจัยนี้ อาจใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุง แก้ไข ตลอดจนการแสวงหาแนวทางเพื่อเป็นข้อมูลในการกำหนดนโยบาย และแก้ไขผลกระทบของการพัฒนาอุตสาหกรรม เพื่อส่งเสริมการประกอบอาชีพ อันจะนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของประชาชนในชุมชนด้วย

วิธีการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาลักษณะของโรงงานอุตสาหกรรมในและนอกนิคมอุตสาหกรรมอมตะนครที่มีต่อชุมชนประมงคลองตำหรุ จังหวัดชลบุรี จะใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ (qualitative research) ในแนวประวัติศาสตร์ เนื่องจากแนวการศึกษาดังกล่าว จะช่วยให้เห็นภาพการเปลี่ยนแปลงของชุมชนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน วิทยานิพนธ์นี้จะใช้วิธีการศึกษาที่สำคัญ ดังนี้

ลักษณะพื้นที่ตัวอย่างในการศึกษา

ชุมชนคลองตำหรุ อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี มีการก่อตั้งชุมชนประมาณปี พ.ศ. 2340 โดยมีราษฎรอพยพเข้ามาจับจองที่ดินเพื่อใช้สำหรับการอยู่อาศัย เป็นการรวมตัวกันแบบเครือญาติ คนในชุมชนคลองตำหรุได้ยึดอาชีพประมงพื้นบ้านสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ อันเนื่องมาจากสภาพภูมิประเทศที่ติดกับชายฝั่งทะเล

ชุมชนคลองตำหรุตั้งอยู่ทางตอนเหนือสุดของอำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ 12 กิโลเมตร โดยมีถนนสายสุขุมวิทผ่าน ระหว่างกิโลเมตรที่ 82 ถึงกิโลเมตรที่ 87 มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	- ติดต่อกับตำบลท่าซ้าย อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา และแม่น้ำบางปะกง
ทิศใต้	- ติดต่อกับตำบลหนองไม้แดง อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี
ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ	- ติดต่อกับตำบลบ้านเก่า อำเภอพานทอง และตำบลดอนหัวฬ่อ อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี
ทิศตะวันตก	- ติดต่อกับบริเวณฝั่งอ่าวไทย

จำนวนหมู่บ้านแบ่งออกเป็น 6 หมู่ คือ

หมู่ที่ 1 เรียกว่า บ้านนาเกลือ เนื่องจากพื้นที่เป็นที่ราบเหมาะสำหรับทำนาเกลือ

หมู่ที่ 2 เรียกว่า บ้านล่าง เนื่องจากอยู่ทางตอนล่างของชุมชน

หมู่ที่ 3 เรียกว่า บ้านกลาง เนื่องจากอยู่บริเวณตอนกลางของชุมชน

หมู่ที่ 4 เรียกว่า บ้านบ้านปากคลอง เนื่องจากเป็นปากคลองติดกับแม่น้ำ

หมู่ที่ 5 เรียกว่า บ้านบน เนื่องจากอยู่ทางตอนบนของชุมชน

หมู่ที่ 6 เรียกว่า บ้านปากคลอง เนื่องจากมีประชากรเพิ่มขึ้น จึงได้แยกหมู่เพิ่มออกมา

จากหมู่ที่ 4

จำนวนประชากรของชุมชนคลองตำหรุ มีจำนวนประชากรแบ่งได้ตามหมู่บ้านดังนี้

หมู่ที่ 1 มีเพศชายจำนวน 420 คน เพศหญิงจำนวน 448 คน

หมู่ที่ 2 มีเพศชายจำนวน 409 คน เพศหญิงจำนวน 501 คน

หมู่ที่ 3 มีเพศชายจำนวน 487 คน เพศหญิงจำนวน 506 คน

หมู่ที่ 4 มีเพศชายจำนวน 287 คน เพศหญิงจำนวน 268 คน

หมู่ที่ 5 มีเพศชายจำนวน 338 คน เพศหญิงจำนวน 367 คน

หมู่ที่ 6 มีเพศชายจำนวน 37 คน เพศหญิงจำนวน 32 คน

รวมประชากรเพศชายจำนวน 1,978 คน รวมเพศหญิงมีจำนวน 2,122 คน รวมทั้งตำบล มีประชากรทั้งสิ้น 4,100 คน มีประชากรแฝงจำนวน 20,000 คน รายได้ของประชากรทั้งตำบลคิดเป็น 5,316.13 บาท/คน/เดือน (ข้อมูลจากเทศบาลตำบลคลองตำหรุ วันที่ 30 กันยายน 2544)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูล โดยใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลที่หลายหลาย ดังนี้

1. การใช้เอกสาร แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1.1 เอกสารขั้นต้น จะเป็นข้อมูลเอกสารที่ไม่ได้ผ่านการวิเคราะห์ เช่น เอกสารของเทศบาลคลองตำหรุ องค์การบริหารส่วนตำบลคลองตำหรุ เอกสารของนิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร

1.2 เอกสารชั้นรอง จะเป็นข้อมูลเอกสารที่ได้ผ่านการวิเคราะห์มาแล้วและได้ถูกตีพิมพ์ ให้สังคมได้รับทราบ เช่น วารสาร งานวิจัย ภาคนิพนธ์ สารนิพนธ์และบทความวิชาการต่าง ๆ เป็นต้น

2. การศึกษาประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า (oral history) จะใช้การสัมภาษณ์ผู้อาวุโส ในชุมชนทั้งรายบุคคลและรายกลุ่ม เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชุมชนในอดีต ก่อนการเกิดขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมในเขตพื้นที่คลองตำหรุ จนกระทั่งถึงสภาพของชุมชน ภายหลังจากได้รับผลกระทบจากโรงงานอุตสาหกรรม ทั้งในและนอกนิคมอมตะนคร

3. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (indepth – interview) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงเหตุผลอย่างเป็นกระบวนการในเรื่องของวิถีชีวิตคนในชุมชน ทั้งในช่วงก่อนการเกิดขึ้นของนิคม อุตสาหกรรมและภายหลังจากเกิดนิคมอุตสาหกรรม เพื่อให้ทราบข้อมูลในเรื่องของผลกระทบที่ ชุมชนได้รับจากการพัฒนาอุตสาหกรรมทั้งในและนอกนิคมอุตสาหกรรม

4. การสัมภาษณ์แบบกลุ่มสนทนา (focus group – interview) เป็นการเก็บรวบรวม ข้อมูลที่เห็นพ้องต้องกันในกลุ่มของชาวบ้านคลองตำหรุ เกี่ยวกับการหาทางออกในการป้องกันและ จัดการผลกระทบของโรงงานที่มีต่อชุมชน โดยการสนทนากลุ่มของคนในชุมชนประมงพื้นบ้าน ตำบลคลองตำหรุ

การสัมภาษณ์ทั้ง 3 แบบ จะเป็นการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (informal interview) โดยในขั้นต้น ผู้วิจัยจะเข้าไปสร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้านในชุมชนที่จะศึกษา (rapport) เพื่อให้ เกิดความไว้วางใจจากชาวบ้าน อันจะนำไปสู่การได้ข้อมูลที่เที่ยงตรงมากที่สุด

นอกจากนี้หลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว จะใช้การตรวจสอบแบบสามเส้า (triangulation) ระหว่างข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือ

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลของผลการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากวิธีการต่าง ๆ ข้างต้นมาวิเคราะห์ ซึ่งจะทำการวิเคราะห์ โดยการตีความตามวัตถุประสงค์หรือปัญหาของการ วิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาให้ทราบถึงผลกระทบของโรงงานในนิคมอมตะนครที่มีต่อวิถีชีวิตของ ชุมชนคลองตำหรุ

2. เพื่อศึกษาให้ทราบถึงผลกระทบของโรงงานนอกนิคมอมตะนครที่มีต่อวิถีชีวิตของ ชุมชนคลองตำหรุ

3. เพื่อศึกษาแนวทางในการป้องกันและจัดการผลกระทบของโรงงานอุตสาหกรรมต่อวิถีชีวิตชุมชน

ขอบเขตของการวิจัย

1. วิทยานิพนธ์นี้ศึกษาเฉพาะชุมชนคลองตำหรุเนื่องจากมีลักษณะสำคัญคือ เป็นชุมชนชาวประมงมาในอดีตเป็นเวลาประมาณ 200 กว่า ปีและในปัจจุบันยังมีร่องรอยความเป็นชุมชนประมงอยู่ ถึงแม้ว่าชุมชนจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด หลังจากการเกิดขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรม

2. ช่วงเวลาในการศึกษา จะวิเคราะห์ตั้งแต่ก่อนการเกิดขึ้นของนิคมอมตะนครในปี พ.ศ. 2532 จนถึงปัจจุบัน

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา จะศึกษาถึงผลกระทบในมิติเชิงเนื้อหา คือ ผลกระทบทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงหรือคงอยู่ของชุมชน ถือว่าเศรษฐกิจเป็นพื้นฐานของวิถีชีวิตชุมชน ส่วนสิ่งแวดล้อมก็เป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อชุมชน เนื่องจากเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ชุมชนต้องใช้ เพื่อจัดการทางเศรษฐกิจให้เหมาะสมมิติเชิงคุณค่า ได้แก่ ผลกระทบทั้งในเชิงบวกและลบ และมิติเชิงเวลา จะศึกษาเฉพาะ ผลกระทบที่เกิดขึ้นแล้วในปัจจุบัน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อเป็นข้อมูลในการกำหนดนโยบาย เพื่อป้องกันและแก้ไขผลกระทบของโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก

2. เพื่อช่วยตอบความสัมพันธ์ระหว่างผลกระทบของชุมชนกับการพัฒนาโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. เขตพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก หมายถึง เขตพื้นที่ที่ได้จัดสรรไว้เพื่อการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ครอบคลุม 3 จังหวัด คือ ชลบุรี ฉะเชิงเทราและระยอง

2. นิคมอุตสาหกรรม หมายถึง เขตพื้นที่ซึ่งได้จัดสรรไว้เพื่อการผลิตอุตสาหกรรม โดยให้โรงงานมาอยู่รวมกันในพื้นที่เดียวกันอย่างเป็นสัดส่วน รัฐบาลจัดตั้งอำนาจความสะดวกและสาธารณูปโภคให้ เพื่อบริการแก่ผู้ลงทุนประกอบอุตสาหกรรม ซึ่งสามารถซื้อ เช่าซื้อ และเช่าที่ดิน

ในนิคมอุตสาหกรรม เพื่อปลูกสร้างโรงงานผลิตสินค้าจำหน่ายในประเทศและต่างประเทศได้ด้วย
ราคาถูก

3. โรงงานอุตสาหกรรม หมายถึง โรงงาน หรือสถานประกอบการ หรือบริษัทที่ได้รับ
อนุญาตให้ดำเนินกิจการจากสำนักงานอุตสาหกรรมในเขตพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก

4. เขตอุตสาหกรรมทั่วไป หมายถึง พื้นที่สำหรับผู้ประกอบกิจการอุตสาหกรรมผลิต
สินค้า เพื่อจำหน่ายในประเทศและ/หรือส่งออกจำหน่ายต่างประเทศ

5. โรงงานในนิคมอุตสาหกรรม หมายถึง โรงงานอุตสาหกรรมสมัยใหม่ที่ดำเนินงาน
ภายใต้การนิคมอุตสาหกรรม

6. โรงงานนอกนิคมอุตสาหกรรม หมายถึง โรงงานอุตสาหกรรมพื้นบ้านและโรงงาน
อุตสาหกรรมสมัยใหม่ที่ตั้งอยู่นอกนิคมอุตสาหกรรมและดำเนินงานด้วยตนเอง

7. ผลกระทบทางเศรษฐกิจ หมายถึง ผลกระทบของการพัฒนาอุตสาหกรรมที่มีต่อชุมชน
คลองตำหรุ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกรรมสิทธิ์ที่ดิน การจ้างงาน การประกอบอาชีพใหม่

8. ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม หมายถึง ผลกระทบของการพัฒนาอุตสาหกรรมที่มีต่อ
ชุมชนคลองตำหรุ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรด้านป่าชายเลน คลองสาธารณะ ตลอดจนปัญหา
มลพิษด้าน กลิ่น เสียง ฝุ่น ควันและน้ำเสีย ที่เกิดมาจากโรงงาน

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดทฤษฎีที่จะนำมาใช้ในการวิจัยผลกระทบของโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกเฉียงใต้ต่อชุมชนประมง กรณีศึกษาชุมชนคลองตำหรุ จังหวัดชลบุรี ได้แก่

1. ความหมายของผลกระทบ
2. ความหมายของชุมชน
3. ประเภทของชุมชน
4. แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชน
5. ประเภทของอุตสาหกรรม
6. แนวคิดการพัฒนาอุตสาหกรรม

✓ ความหมายของผลกระทบ

มีผู้ให้ความหมายผลกระทบไว้ต่าง ๆ ดังนี้

ผลกระทบ หมายถึง ผลประโยชน์และหรือผลเสียหายอันเกิดขึ้นจากการกระทำเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยตรง (เสถียร เหลืองอร่าม, 2527)

ผลกระทบ หมายถึง ผลในชั้นมัธยมและผลในชั้นต่อ ๆ ไปของการเปลี่ยนแปลง (บันลือ สุทธารมณี, 2527, หน้า 2)

ผลกระทบ หมายถึง ผลที่ตามมาจากผลผลิต เช่น ถ้ามีการรักษาพยาบาลเพิ่มขึ้นเป็นผลผลิตของโครงการผลกระทบอย่างหนึ่งก็คือ การลดการตายของทารก (Bryant & White, 1982, pp. 137-140)

ผลกระทบ หมายถึง ผลทั้งหมดของนโยบายที่มีขึ้นในสภาพแห่งความเป็นจริงในโลกอันได้แก่ ผลกระทบที่มีต่อสถานการณ์และกลุ่มเป้าหมาย ผลกระทบที่เกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและอนาคต ค่าใช้จ่ายทางตรงที่ใช้สำหรับทรัพยากรของโครงการ ค่าใช้จ่ายทางตรงที่ใช้สำหรับทรัพยากรของโครงการ ค่าใช้จ่ายทางอ้อมต่าง ๆ รวมทั้งค่าเสียโอกาสด้วย

ผลกระทบ หมายถึง ผลที่ตามมาจากผลงาน หรือผลผลิตหรือผลประโยชน์ในระดับประถม (primary effects) ของแผนหรือโครงการ ผลกระทบอาจเป็นได้ทั้งทางบวกและทางลบ

และอาจเกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมายและมีใช้กลุ่มเป้าหมาย ทั้งในปัจจุบันและอนาคต (อนันต์ เกตุวงศ์, 2532, หน้า 26)

ผลกระทบเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้เสมอด้วยเหตุผลหลายประการ โดยทั่ว ๆ ไปแล้วผลกระทบที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ที่เป็นเหตุเป็นผลต่อกันของการเปลี่ยนแปลงระดับประถมศึกษาไปสู่อะดับต่อ ๆ ไป (Murphy, et al., 1981, p. 253)

ผลการเปลี่ยนแปลงระดับประถมเป็นผลที่เกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์ของแผนและโครงการ และผลอันนี้จะมีส่วนทำให้เกิดผลกระทบต่อไปได้อีกระดับหนึ่งหรือหลายระดับได้เป็นกรณีๆไป (อนันต์ เกตุวงศ์, 2532, หน้า 27)

สรุป ผลกระทบคือ ผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือนโยบายใดนโยบายหนึ่ง ซึ่งเราแบ่งผลกระทบได้เป็นประเภทต่าง ๆ ตามมิติ (dimension) ดังนี้คือ (แสงวง รัตนมงคลมาศ, 2538)

1. การแบ่งผลกระทบตามแง่มุมเนื้อหา อาจแบ่งออกได้เป็นผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ด้านการเมือง ด้านการบริหาร ด้านสิ่งแวดล้อมและกายภาพ เช่น ผลกระทบจากการดำเนินนโยบายสร้างเขื่อน ทำให้คนเป็นโรคพยาธิ ซึ่งไม่เคยเป็นมาก่อนมากขึ้น หรือผลกระทบจากการดำเนินนโยบายโครงการ คจก. ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านและทหารมากขึ้น
2. การแบ่งผลกระทบตามแง่มุมของความเป็นจริงที่เกิดขึ้น (reality) เราอาจแบ่งได้เป็นสองประเภทใหญ่ ๆ คือ ผลกระทบในเชิงภาวะวิสัย (objective impact) ซึ่งได้แก่ ผลกระทบที่เกิดขึ้นโดยที่ไม่ขึ้นอยู่กับความรู้สึกนึกคิดของคน เช่น การดำเนินนโยบายคุมกำเนิด จะทำให้สัดส่วนของผู้สูงอายุสูงขึ้นไม่ว่าใครจะรับรู้หรือไม่ เช่นนี้ก็จะเกิดขึ้นประเภทหนึ่งคือผลกระทบเชิงอัตวิสัย (subjective impact) ได้แก่ ผลกระทบที่เกิดขึ้นในความรู้สึกนึกคิดของคน เช่นการดำเนินนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดการขยายตัวของโสเภณี ทำให้คนไทยเป็นอันมากอับอายต่างชาติ
3. การแบ่งตามแง่มุมของทิศทางที่กระทบ (impact) อาจแบ่งได้เป็นผลกระทบโดยตรง (direction impact) ผลกระทบทางอ้อม (indirection impact)
4. การแบ่งตามแง่มุมของคุณค่า (value) ของผลกระทบ อาจแบ่งได้เป็นผลกระทบในเชิงบวก (position impact) หมายถึง ผลกระทบที่เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาและผลกระทบในเชิงลบ (negative impact) ได้แก่ ผลกระทบที่ไม่เป็นที่พึงปรารถนา
5. การแบ่งผลกระทบตามช่วงเวลา (time) ที่เกิดจะสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ผลกระทบในระยะสั้น (short run impact) สรุปอีกประเภทหนึ่งได้แก่ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในอนาคต (future impact) หรือผลกระทบในระยะยาว (long run impact)

6. การแบ่งผลกระทบตามขอบเขตที่เกิดขึ้น สามารถแบ่งออกได้เป็น ผลกระทบที่มีผลในวงกว้าง และผลกระทบที่มีผลในวงแคบ

ในงานวิจัยนี้จะเน้นเฉพาะผลกระทบในมิติเชิงเนื้อหา คือ ผลกระทบทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม มิติเชิงคุณค่า ได้แก่ ผลกระทบในเชิงบวกและในเชิงลบ และมิติเชิงเวลา ได้แก่ ผลกระทบที่เกิดขึ้นแล้วในปัจจุบัน ✓

ความหมายของชุมชน

คำว่า ชุมชน ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า community มีความหมายตามพจนานุกรมว่า "กลุ่มคนที่อยู่ในท้องที่หรือเมืองเดียวกัน ภายใต้กฎหมายเดียวกัน สนใจในเรื่องต่าง ๆ คล้ายกัน" ส่วนความหมายในทางวิชาการ แมคไอเวอร์ (1959, อ้างถึงใน อัจฉรา โพธิยานนท์, 2539) ให้ความหมายว่า "กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกัน โดยไม่เพียงแต่สนใจในเรื่องต่าง ๆ ร่วมกันเท่านั้น หากแต่ความสนใจนั้นจะต้องมีขอบเขตมากพอที่อยู่ร่วมกันใน ชีวิตประจำวันจากขนาดเล็กในรูปของหมู่บ้าน เผ่า หรือ กลุ่มชนขนาดใหญ่กว่า" กลุ่มชนนี้จะต้องมี แบบแผนของพฤติกรรมเป็นทำนองเดียวกัน เช่น การกินอยู่ การหลับนอน การพูด การแต่งงาน การใช้เครื่องมือ เป็นต้น

ชีรวฒน์ นิจนตร (2528, หน้า 2) ให้ความหมายว่า ชุมชน คือหน่วยทางสังคมขนาดหนึ่งซึ่งประกอบด้วยสมาชิกที่เป็นกลุ่มก้อน อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน มีประวัติความเป็นมา และสภาพความเป็นอยู่ที่คล้ายคลึงกัน มีความรู้สึกนึกคิดและผลประโยชน์ร่วมกัน ตลอดจนสามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของสมาชิกส่วนใหญ่ได้ ชุมชนย่อมหมายถึงแหล่งที่คนมาอยู่ร่วมกันมาก ๆ แตกต่างกันด้วยวัย ความรู้ ทักษะ ความสามารถ เพศ อาชีพ และกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ

จีรพรรณ กาญจนะจิตรา (2522, หน้า 4) และอุทัย หิริญโต (2522, หน้า 8) ต่างก็มีความคิดเห็นตรงกันว่า ชุมชนหรือชุมชน หมายถึง กลุ่มชนหนึ่งที่มีภูมิสำเนาอยู่ในเขต ภูมิศาสตร์แห่งใดแห่งหนึ่งที่แน่นอน มีผลประโยชน์ใหญ่ร่วมกัน มีแนวพฤติกรรมเป็นอย่างเดียวกัน ทั้งด้านภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือมีวัฒนธรรมร่วมกัน

จำนง อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ (2540) ให้ความหมายว่า ชุมชน คือกลุ่มคนพวกหนึ่งที่มาอยู่ร่วมกันในอาณาบริเวณหนึ่ง โดยคนเหล่านี้ถือว่า ตนมีความผูกพันอยู่กับอาณาบริเวณแห่งนั้น มีความยึดเหนี่ยวกันเป็นปึกแผ่นมั่นคง มีการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ หลายด้านร่วมกันเพื่อตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจ และสังคมของสมาชิก ชุมชนเป็นหน่วยทางสังคมที่ประกอบด้วยกลุ่มต่าง ๆ ที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน เช่น ครอบครัวหลาย ๆ ครอบครัว โรงเรียน วัด

ร้านค้า โรงงาน ฯลฯ รวมกันเป็นหมู่บ้าน เป็นเมือง แต่กระนั้นก็ตาม ถึงแม้ว่าชุมชนจะมีกิจกรรมต่าง ๆ หลายด้าน และสามารถสนองความต้องการที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของสมาชิกได้ แต่ชุมชนก็ยังเป็นหน่วยย่อยของสังคม คือชุมชนไม่มีอำนาจอิสระแต่ต้องขึ้นกับอำนาจรัฐ

อาจกล่าวได้ว่าชุมชนเป็นศูนย์กลางของความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่อาศัยอยู่ในบริเวณท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง ฉะนั้นเมื่อผู้คนบางคนตั้งหลักแหล่งอยู่ในบริเวณใดมักจะต้องมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อกัน และกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีแบบแผน และมีผลให้ผู้คนเหล่านั้นดำรงอยู่ต่อไปได้ ซึ่งจะพบว่าในแต่ละสังคมจะประกอบด้วยชุมชนเป็นจำนวนมากมาย อาจเล็กหรือใหญ่ก็ได้ เช่น หมู่บ้าน เมือง นครใหญ่ ๆ ดังนั้น ชุมชนจึงเป็นหน่วยสังคมที่มีความสำคัญ และมีอิทธิพลมากต่อการดำรงอยู่ของสังคมและบุคคลมาก หากมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในส่วนหนึ่งส่วนใดของชุมชน ย่อมส่งผลกระทบต่อส่วนอื่น ๆ ของชุมชนด้วย

จากความหมายของชุมชนดังกล่าว พอสรุปได้ว่าชุมชน หมายถึง แหล่งพื้นที่ทางภูมิศาสตร์เดียวกันที่มีขอบเขตแน่นอนในลักษณะของหย่อมบ้าน หมู่บ้าน ตำบล เมือง อำเภอ จังหวัด เขต ภาค หรือเผ่าพันธุ์ หรือจะเรียกชื่อเป็นอย่างอื่นในประเทศอื่น ๆ ก็ตาม แหล่งพื้นที่ดังกล่าวนี้ จะมีกลุ่มคนมาอาศัยอยู่ร่วมกัน แตกต่างกันด้วยอายุ เพศ ความรู้ ทักษะ ความสามารถ อาชีพ แต่มีความเหมือนกันด้านวิถีการดำรงชีวิต วัฒนธรรมและความเป็นอยู่ แล้วมีกิจกรรมร่วมกันแบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบกันทำในสังคมและมีเอกลักษณ์เฉพาะชุมชน ไม่ว่าจะจำนวนคนจะเพิ่มขึ้นหรือลดลงไปเพราะการตายหรืออพยพ โยกย้ายชุมชนก็จะมีอยู่ตราบเท่าที่ชุมชนนั้นยังมีกลุ่มคน อาคารบ้านเรือน และรูปแบบการดำรงชีวิตร่วมกันอยู่ ณ สถานที่ตั้งของชุมชนนั้น แต่สิ่งที่ทำให้ชุมชนมีความหลากหลายและแตกต่างกันก็คือ โครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรม และสถานะความแตกต่างทางด้านความเจริญทางเศรษฐกิจและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม สภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้กำหนดเกณฑ์คุณภาพชีวิตของประชาชนของประเทศไทยออกมาเป็นเครื่องชี้วัดระดับการพัฒนาของชุมชนแต่ละแห่ง

การจัดแบ่งชุมชนและเรียกชื่อแตกต่างกันไปตามเกณฑ์การจำแนกดังนี้

1. จำแนกตามขนาดของพื้นที่และจำนวนประชากร เช่น ชุมชนขนาดเล็ก กลางและใหญ่ โดยยึดถือจำนวนของคนที่อยู่ในเขตชุมชนนั้น ๆ เป็นเกณฑ์ เช่น

- 1.1 หมู่บ้านเล็ก ๆ (hamlet) คือ ชุมชนที่มีพลเมืองไม่เกิน 250 คน
- 1.2 หมู่บ้าน (village) คือ ชุมชนที่มีพลเมืองตั้งแต่ 250 – 1,000 คน
- 1.3 เมือง (town) คือ ชุมชนที่มีพลเมืองตั้งแต่ 1,000 – 5,000 คน

1.4 นครเล็ก (small city) คือ ชุมชนที่มีพลเมืองตั้งแต่ 5,000 - 25,000 คน

1.5 นครขนาดกลาง (middle city) คือชุมชนที่มีพลเมืองตั้งแต่ 25,000-100,000 คน

1.6 นครขนาดใหญ่ (metropolis) คือ ชุมชนที่มีพลเมืองตั้งแต่ 100,000 – 1,000,000

คน

1.7 มหานคร (great metropolis) คือ ชุมชนที่มีพลเมืองตั้งแต่หนึ่งล้านคนขึ้นไป

2. จำแนกตามฐานะทางเศรษฐกิจและประเภทการประกอบอาชีพ เช่น ชุมชนชาวประมง เมืองท่า เมืองอุตสาหกรรม ชุมชนเกษตรกรรม

3. จำแนกตามลักษณะความคล้ายคลึงกันด้านวัฒนธรรม วิถีประชา เชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ เช่น ชุมชนภาคอีสาน ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคกลาง หรือแม้แต่ชุมชนที่มีลักษณะเด่นทางวัฒนธรรม เช่น ชุมชนชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ชุมชนลาวโซ่ง ลาวพวน ชุมชนจีนฮ่อและไทยใหญ่ เป็นต้น

4. จำแนกตามลักษณะการปกครองของรัฐ เช่น มหานคร จังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน เทศบาลนคร เทศบาล เทศบาลตำบล เขตสุขาภิบาล ตลอดจนการจำแนกตามลักษณะการจัดระเบียบการบริหารราชการเป็นกรณีพิเศษ เช่น ชุมชนเขตอาสาและพัฒนาป้องกันตนเอง หมู่บ้านสวนป่า และชุมชนของเขตนิกมสร้างตนเอง เป็นต้น

ประเภทของชุมชน

วิทยานิพนธ์นี้จะแบ่งชุมชนเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ชุมชนเมือง และชุมชนชนบท มีตัวแปรมากมายที่ใช้แยกประเภทของสองชุมชนนี้ เช่น ขนาด ความหนาแน่น ลักษณะทางนิเวศวิทยา สถานะทางกฎหมาย ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม และกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เป็นหลัก ตามแนวคิดนักวิชาการต่าง ๆ คือ

โทนี่ (Toennies, 1957, p. 52) ใช้ความคิดเกี่ยวกับ "gemeinschaft" และ "gesellschaft" ในการแสดงถึงความแตกต่างระหว่างความสัมพันธ์ทางสังคมในสถานการณ์ที่ตรงกันข้าม คือ ชนบท กับเมือง ในชุมชนชนบทนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลมีลักษณะที่มีการช่วยเหลือร่วมมือกัน มีการพึ่งพาอาศัยระหว่างกัน มีความผูกพันทางด้านจิตใจ และมีข้อตกลงที่ไม่เป็นทางการ เมื่อชุมชนมีขนาดใหญ่ขึ้นและซับซ้อนมากขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลจะเปลี่ยนไปเป็นแบบ gesellschaft ซึ่งมีลักษณะที่มีการติดต่อกันอย่างเป็นทางการ มีการแบ่งเฉพาะลงไปของหน้าที่ต่าง ๆ และมีการใช้ระบบเงินและสินเชื่อในการแลกเปลี่ยนสินค้า

เรดฟิลด์ (Redfield, 1941, p 36) ใช้ความคิดเกี่ยวกับ folk-urban continuum ในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชน ขณะที่มีการพัฒนาจากชุมชนชนบทไปสู่ชุมชน

ชนเมือง redfield บอกว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานสามอย่าง ในขณะที่ชุมชนชนบทกลายเป็นเมือง อย่างแรกคือ cultural disorganization ซึ่งหมายถึงว่า กฎเกณฑ์และข้อบังคับซึ่งใช้เป็นเครื่องชี้นำการกระทำของคนในสังคมเริ่มมีความซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับด้านต่าง ๆ มากขึ้นและเริ่มจะไม่คงเส้นคงวา การเปลี่ยนแปลงอย่างที่สองคือ secularization ซึ่งหมายถึงกระบวนการที่มีการให้เหตุและผลเป็นตัวนำในการจะกระทำสิ่งใดของคนในสังคมแทนที่ความเชื่อทางศาสนา การเปลี่ยนแปลงอย่างที่สองคือ individualism ซึ่งเกี่ยวข้องกับระดับความเป็นตัวของตัวเองที่สูงขึ้นของคนในสังคมเมือง

ดูร์คไฮม์ (Durkheim, 1933, p. 18) อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในชุมชนโดยเน้นความคิดเกี่ยวกับ mechanical solidarity และ organic solidarity โดยบอกว่าการแบ่งงานกันทำหรือการแยกย่อยของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ซึ่งเกิดขึ้นในขณะที่ชุมชนมีขนาดและความหนาแน่นเพิ่มขึ้น เป็นปัจจัยสำคัญที่เปลี่ยนแปลงรูปแบบของการผสมผสานของส่วนต่าง ๆ ในสังคม (social integration) จาก mechanical ไปเป็น organic solidarity โดย mechanical solidarity เกิดจากค่านิยมและความสนใจที่เหมือนกันของคนในชุมชน เป็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงระหว่างบุคคลในชุมชนที่มีขนาดเล็ก และมีความคล้ายคลึงกันในหน้าที่และกิจกรรม ส่วน organic solidarity นั้นเกิดขึ้นจากความแตกต่างกันของบทบาทและหน้าที่อันเป็นผลมาจากการแบ่งงานกันทำ เป็นแรงที่ทำให้เกิดการผสมผสานกันของส่วนต่าง ๆ ในชุมชน ส่วนที่แตกต่างเหล่านี้ แม้ว่าจะมีความต้องการและหน้าที่ต่างกัน จะเป็นส่วนประกอบซึ่งกันและกัน และทำให้แต่ละส่วนต้องพึ่งส่วนอื่น ๆ มากขึ้น

ป็อบลิน (Poplin, 1972, p. 59) พิจารณาความแตกต่างกันของชุมชนสองประเภทนี้จากความแตกต่างด้านประชากร

พิจารณาจากขนาดของประชากร การพิจารณาตัวแปรนี้มีข้อดี คือ มีข้อมูลอยู่แล้ว แต่มีข้อเสียถ้ามีการเปรียบเทียบชุมชนระหว่างประเทศ เพราะจำนวนประชากรเท่าใดถือเป็นเมืองหรือชนบทในแต่ละประเทศกำหนดไม่ทำกันไม่ชัดเจนแน่นอน ส่วนการพิจารณาจากความหนาแน่นของประชากร ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้วัดความเป็นเมืองในประเทศพัฒนาแล้ว ก็มีข้อระวังเมื่อมาใช้ในประเทศกำลังพัฒนา เพราะในพื้นที่ชนบทของประเทศกำลังพัฒนาบางแห่งจะมีความหนาแน่นของประชากรสูงมาก นอกจากนี้ยังมีเรื่องของขนาดพื้นที่ที่ใช้เป็นตัวหาร เพื่อหาค่าความหนาแน่นอีกด้วย

ความแตกต่างทางด้านนิเวศวิทยา

พิจารณาจากลักษณะพื้นที่โดยรอบ (hinterland) ของชุมชน โดยมีหลักว่าถ้าเป็นชุมชนชนบท พื้นที่โดยรอบจะเล็กและไม่ได้รับการพัฒนา ถ้าเป็นชุมชนเมือง พื้นที่โดยรอบจะใหญ่และได้รับการพัฒนา

พื้นที่โดยรอบ หรือ Hinterland สามารถอธิบายได้โดยการมองจากทางด้านประชากรและนิเวศวิทยา ซึ่งเกี่ยวข้องกับคำถามเกี่ยวกับจำนวนผู้อยู่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่อยู่รอบชุมชน ขนาดและรูปร่างของพื้นที่โดยรอบนั้น

การแบ่งประเภทชุมชนโดยพิจารณาจากลักษณะของบริเวณโดยรอบ จำเป็นต้องดูความสัมพันธ์ของประชากรที่อยู่ในบริเวณโดยรอบกับในชุมชนที่กำลังพิจารณาอยู่ ความสัมพันธ์อาจอยู่ใน 3 ลักษณะ ดังต่อไปนี้

1. มีการแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนกับพื้นที่โดยรอบ ซึ่งอาจแสดงด้วยการเดินทางเข้ามาซื้อของเป็นครั้งคราว เยี่ยมเยียนเพื่อนฝูงที่อาศัยอยู่ในชุมชน และการใช้สิ่งอำนวยความสะดวกของชุมชนศูนย์กลาง โดยประชากรที่มาจากพื้นที่โดยรอบ

2. มีความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ ซึ่งหมายถึงการพึ่งพาทางเศรษฐกิจจะระหว่างเมืองกับพื้นที่โดยรอบที่ทำการค้าอุตสาหกรรม และเกษตรกรรมอยู่แล้ว

3. เกี่ยวข้องกับอิทธิพล (influence) เนื่องจากการเกิดขึ้นของสื่อสารมวลชน ชุมชนเมืองจึงมักมีอิทธิพลแผ่ไกลเป็นบริเวณกว้าง ในเรื่องเกี่ยวกับค่านิยม ทัศนคติและความรู้

อย่างไรก็ตามการวัดขนาดและระดับพัฒนาของพื้นที่โดยรอบของชุมชนไม่ใช่เรื่องง่าย และผู้ศึกษาจะต้องให้คำจำกัดความของ "พื้นที่โดยรอบ" ของแต่ละชุมชนแตกต่างกันไป ปีอปลิน (Poplin, 1972) ใช้แนวความคิดเกี่ยวกับ community areas ซึ่งคิดโดย ฮอร์เลย์ (Hawley, 1950 อ้างถึงใน ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล, 2539) ซึ่งพิจารณาว่า "primary community area" หมายถึงพื้นที่ที่มีขนาดค่อนข้างเล็ก ซึ่งล้อมรอบชุมชนส่วนกลาง (central community) ผู้ที่อยู่อาศัยใน primary community area นี้ ทำงาน ซื้อของและทำกิจกรรมทุกอย่างใน central community ส่วน "secondary community area" หมายถึงพื้นที่ที่มีการแลกเปลี่ยนระหว่าง central community กับพื้นที่โดยรอบ แต่ไม่สม่ำเสมอ เช่น มีการซื้อขายปลั๊กสินค้าถาวร (durable goods) การกระจายการขายส่ง บริการทางการแพทย์เฉพาะโรค บริการทางกฎหมายและทางการเงิน สถานบริการบางประเภท โดยทั่วไปแล้วชุมชนชนบทไม่มี secondary community area แต่จะอยู่ใน secondary community area ของชุมชนที่เป็นเมืองมากกว่า สำหรับ "tertiary community area"

มักจะพบว่าเกิดขึ้นพร้อมกับการเกิดชุมชนขนาดมหานคร (metropolis) และทำหน้าที่ให้บริการเฉพาะอย่างสำหรับพื้นที่โดยรอบขนาดกว้างมาก หรือคือ tertiary area

ดังนั้น การมีหรือไม่มีของ secondary community area ที่ได้รับการพัฒนาแล้ว รอบ ๆ ชุมชนศูนย์กลาง จึงเป็นหลักที่ใช้แยกว่าชุมชนเป็นชุมชนชนบท หรือชุมชนเมืองได้เป็นอย่างดี ถ้าหากชุมชนหนึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางให้บริการทางด้านการค้าปลีก การเงิน การค้าส่ง การแพทย์ และทางกฎหมายสำหรับบริเวณกว้าง ก็ไม่มีข้อสงสัยที่ว่ามันคือชุมชนเมือง โดยไม่ต้องคำนึงถึงขนาดและความหนาแน่นของประชากร ได้มีการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ของนักภูมิศาสตร์เมือง โดยการนำของ Walter Christaller และยอมรับกันว่า บริการที่เมืองให้ต่อพื้นที่โดยรอบหรือ central services ของชุมชน น่าจะเป็นตัวกำหนดตำแหน่ง ในการจัดลำดับของชุมชนชนบทและเมือง

ความแตกต่างทางด้านสังคมวัฒนธรรม

ไวท์ (Wirth, 1938 อ้างถึงใน ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล, 2539) บอกว่าลักษณะที่เป็นเมือง (urbanity) นั้นประกอบด้วยประชากรขนาดใหญ่ ความหนาแน่นของประชากรสูง และความหลากหลายของประชากรเมือง (size, density, heterogeneity) จากข้อเขียนของ Louis Wirth อาจเข้าใจได้ว่าความเป็นชนบท (rurality) นั้นน่าจะมีความเหมือนกันของประชากร (homogeneity of population) การมีความสัมพันธ์ขั้นปฐมภูมิมากกว่าขั้นอื่น และการควบคุมสังคมแบบไม่เป็นทางการ มีผู้วิจารณ์ว่าการกำหนดความเป็นเมือง ของ Wirth นั้นดูจากเหตุการณ์ของประเทศสหรัฐอเมริกาในตอนนั้น ซึ่งอยู่ในตอนเริ่มต้นของการกลายเป็นประเทศอุตสาหกรรม และผู้ย้ายถิ่นระหว่างประเทศมาก แต่ในปัจจุบันเหตุการณ์ไม่ได้เป็นแบบนั้น มีนักทฤษฎีเสนอว่าความแตกต่างระหว่างชุมชนเมืองกับชนบทนั้นอยู่ที่

1. การไม่รู้ว่ใครเป็นใคร (anonymity) ในชุมชนเมืองมีมากกว่าในชุมชนชนบท
2. การแบ่งงานกันทำ (division of labor) ในชุมชนเมืองมีมากกว่าในชุมชนชนบท
3. ความหลากหลายของประชากร (heterogeneity of population) และองค์กร ตลอดจนสมาคมต่าง ๆ (multitude of organization and associations) ในชุมชนเมืองมีมากกว่าในชุมชนชนบท
4. ความสัมพันธ์ในชุมชนเมือง เป็นแบบไม่เป็นกันเองและถูกกำหนดอย่างเป็นทางการ
5. คนในชุมชนเมืองจะถูกจัดอันดับสถานะทางสังคม โดยดูจากข้าวของเครื่องใช้ที่แสดงฐานะภายนอกที่มองเห็น

แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

จากการสำรวจแนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงชุมชนประมง พบว่ามีแนวคิดที่เกี่ยวข้องคือ แนวคิดการเปลี่ยนแปลงของสังคมชาวนา ดังนั้นจะประยุกต์แนวคิดดังกล่าวมาใช้เป็นกรอบในการศึกษาครั้งนี้จากการประยุกต์แนวคิดการเปลี่ยนแปลงของสังคมชาวนา ที่นำมาใช้ในประเทศไทย เราสามารถสรุปถึงแนวคิดการเปลี่ยนแปลงชุมชนชาวประมงที่มีอยู่ออกเป็น 3 ทฤษฎีหลักคือ

1. ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัย (modernization theory) เป็นทฤษฎีการพัฒนาสังคมที่เป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงจากสังคมที่ยังไม่เจริญ ซึ่งมีระบบเศรษฐกิจการเมือง และสังคมยังล้าหลัง เปลี่ยนไปสู่สังคมที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและมีเทคโนโลยีระดับสูง ตามแบบประเทศยุโรปตะวันตกและในอเมริกาเหนือ

แนวคิดเชื่อว่าสังคมเป็นระบบและมีความสมดุล แต่ในความสมดุลก็ยังไม่มีการพัฒนาหรือความเจริญอย่างเต็มที่ ซึ่งตามหลักคิดของทฤษฎีนี้ เชื่อว่าถ้าต้องการให้สังคมมีความเจริญก็มีความจำเป็นที่ต้องนำสิ่งที่เจริญแล้วเข้าสู่ประเทศเรา (external input) จากการโยกย้าย (transfer) สิ่งทันสมัยกว่าเข้าประเทศนั้น สังคมในประเทศล้าสมัยก็จะมีกระบวนการปรับเปลี่ยนหรือโยกย้าย และผสมผสานกลมกลืนกัน (diffusion) ปรับสภาวะของสังคมให้มีรูปแบบตามสิ่งที่นำเข้ามาเหมือนเส้นตรง (linear)

ตามแนวคิดของทฤษฎีนี้ เพื่อให้กระบวนการปรับเปลี่ยนโยกย้ายและผสมผสานสังคมล้าสมัยตามสิ่งที่นำเข้า จึงเน้นการสร้างสถาบัน (institution-building) เพื่อเป็นแหล่งสร้างความทันสมัย ตามแนวคิดและกลไกการพัฒนา สาเหตุที่ทำให้ทฤษฎีภาวะทันสมัยสังกัดอยู่ในสำนักโครงสร้างหน้าที่ เพราะกลุ่มนี้มีแนวคิดว่าการพัฒนาโดยการนำเข้าสู่สิ่งที่เรียกว่าทันสมัยกว่าเข้าไปในสังคม เพื่อให้มีการเปรียบเทียบ ในสังคมก็จะมีกระบวนการปรับเปลี่ยนและผสมผสานกันของสภาพสังคมล้าสมัย ให้เปลี่ยนเป็นภาวะทันสมัยตามรูปแบบนำเข้า เมื่อสังคมมีการพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ มีการปรับตัวไปในทิศทางที่ดีขึ้น จึงเป็นการมองการเปลี่ยนแปลงของสังคมในค่ายของวิวัฒนาการ เมื่อสังคมเกิดไม่ทำหน้าที่ของตนเองก็จะมีกระบวนการปฏิรูปขึ้นใหม่ สังคมก็จะพัฒนาขึ้นอีก ทฤษฎีนี้เชื่อว่าเมื่อสังคมมีการพัฒนาความยากจนก็จะลดลง

กล่าวโดยสรุปแล้ว ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัย มีเนื้อหาสาระสำคัญดังแผนภูมิข้างล่าง คือ

ลักษณะดั้งเดิม	กระบวนการเปลี่ยนแปลง	ลักษณะของภาวะทันสมัย
1. เกษตรกรรม 2. การผลิตเพื่อยังชีพ 3. ระบบการเมืองและบริหารแบบเผด็จการ 4. ระบบราชการแบบเดิม 5. สังคมชนบท 6. ความเชื่อแบบไสยศาสตร์	กระบวนการโยกย้ายเปลี่ยนแปลงและผสมผสานเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยมีสถาบันเป็นศูนย์กลางเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง	1. อุตสาหกรรม 2. การผลิตเพื่อการค้า 3. ระบบการเมืองและการบริหารแบบประชาธิปไตย ตัวแทน 4. การปกครองระบบสมัยใหม่ 5. สังคมเมือง 6. ความเชื่อแบบวิทยาศาสตร์

เมื่อพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชนประมง ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยจะมองว่าชุมชนประมง เป็นลักษณะของสังคมแบบดั้งเดิม ดังนั้นชุมชนประมงจึงกำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยมากขึ้น โดยการทำให้ชาวประมงเปลี่ยนมาเป็นผู้ประกอบการ จากการอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ทำให้การผลิตขนาดใหญ่ขึ้น มีการจ้างแรงงาน และการผลิตจะเปลี่ยนจากเป้าหมายเพื่อยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อตลาด

2. ทฤษฎีมาร์กซิสต์ ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงชุมชนประมงในประเทศไทยมี 2 กระแส คือ ทฤษฎีมาร์กซิสต์ตามแบบฉบับและวิธีการผลิตตามแบบเอเชีย

ทฤษฎีมาร์กซิสต์ตามแบบฉบับมองว่า ชุมชนประมงเป็นระบบก่อนทุนนิยม ซึ่งชาวประมงมีลักษณะเป็นชนชั้นหนึ่ง และการขยายตัวของระบบทุนนิยมแบบอุตสาหกรรม จะมีผลให้ชุมชนประมงต้องมีการเปลี่ยนแปลง โดยการทำให้ชาวประมงแตกหัวออกเป็นชนชั้นต่าง ๆ คือ ชาวประมงที่รวย ชาวประมงฐานะปานกลางและชาวประมงที่ยากจน กล่าวคือ จะมีชาวประมงส่วนหนึ่งกลายมาเป็นผู้ประกอบการที่เป็นเจ้าของเครื่องมือและปัจจัยการผลิต ตลอดจนการจ้างแรงงาน ในขณะที่ชาวประมงอีกส่วนหนึ่งจะสูญเสียปัจจัยการผลิต กลายมาเป็นชาวประมงรับจ้าง ดังนั้นชุมชนประมงก็จะเปลี่ยนเป็นระบบทุนนิยม

ส่วนทฤษฎีวิถีการผลิตตามแบบเอเชียมองว่า ชุมชนประมงเป็นหมู่บ้านที่ประกอบไปด้วย ผู้ผลิตรายย่อยอิสระ ชุมชนประมงเป็นสถาบันเก่าแก่ ที่มีความเข้มแข็งทั้งทางด้านเศรษฐกิจและ สังคม เนื่องจากชาวประมงตั้งอยู่บนค่านิยมที่มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จึงทำให้มีความเป็น ชุมชนสูง ดังนั้นเมื่อมีการขยายตัวของระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมเข้ามา ความเป็นชุมชนจึงป้องกัน มิให้เกิดการแตกตัวออกเป็นชนชั้นต่าง ๆ อย่างง่ายดายนัก อย่างไรก็ตาม ชุมชนประมงจะมีการ เปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ ไปสู่วิถีการผลิตแบบทุนนิยม เนื่องจากเป็นวิถีการผลิตที่ก้าวหน้ากว่า

3. ทฤษฎีสองระบบ เป็นทฤษฎีจากการสังเคราะห์ของฉัตรทิพย์ นาถสุภา ซึ่งเรา สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาชุมชนประมง ดังนี้

3.1 ต้องมองเศรษฐกิจชุมชนประมงเป็นอีกระบบเศรษฐกิจหนึ่งต่างหากไปจากระบบ เศรษฐกิจทุนนิยม เนื่องจากชุมชนประมงมีกำเนิดและประวัติความเป็นมาของตนเอง มีกลไกของ ตัวเอง อีกทั้งเป็นเศรษฐกิจของทั้งเขตและประเทศ ไม่ใช่เศรษฐกิจเฉพาะท้องถิ่น เชื่อมโยงกันด้วย ทั้งกลไกเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ลักษณะความเป็นสองระบบกินความครอบคลุมทั่ว ประเทศ การมองแยกเศรษฐกิจประมงออกจากระบบเศรษฐกิจทุนนิยมไม่ใช่เรื่องง่าย ต่อไปนี้ เราจะต้องสามารถแยกประมงออกจากระบบทุน สามารถเพ่งศึกษาและเห็นด้านที่ประมงจัดการ กับชีวิตของตนเอง แบบที่ไม่ได้คิดถึงหรือคิดเพียงระบบทุน สิ่งเหล่านี้คือชีวิตแท้ของชาวบ้าน เป็นวิถี มองโลกวิจิตรคิดของชาวบ้าน ต้องไม่ติดกับวิจิตรระบบทุน วิจิตรแบบที่เห็นว่าชาวของทุกอย่างเป็น สินค้า เรื่องนี้สำหรับคนชั้นกลางจะทำได้ค่อนข้างยาก ยากยิ่งกว่าคิดตัดรัฐออกจากประมง บ่อยครั้งเราไม่รู้ตัว ว่ากำลังใช้วิธีมองจากระบบทุน หรือเอาระบบทุนเข้าไปเกี่ยวข้องกับประมง อยู่ร่ำไป ทฤษฎีสองระบบจะคอยย้ำเตือนให้ระมัดระวังในเรื่องนี้

3.2 ต้องศึกษาการติดต่อและการปะทะระหว่างระบบเศรษฐกิจชุมชนประมงกับ ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม เศรษฐกิจชุมชนประมงไม่ได้อยู่โดดเดี่ยวและปฏิสัมพันธ์กับเศรษฐกิจ ชุมชนประมงอีกแห่งหนึ่งด้วยกันเองเท่านั้น ระบบเศรษฐกิจชุมชนประมงอยู่คู่กับระบบทุนนิยม ทฤษฎีสองระบบให้ภาพว่านอกจากมีสองระบบแยกต่างหากแล้ว ทั้งสองระบบยังอยู่ในเวลาและ สถานที่เดียวกันด้วย การอยู่คู่ขนานกันของสองระบบ ทำให้จำเป็นต้องศึกษาการปะทะกันของ ระบบทุนกับระบบชุมชน และผลต่อแต่ละระบบ และต่อเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ ยิ่งในสมัย ปัจจุบันที่การติดต่อและการปะทะกันเช่นว่านี้มีเข้มข้นมากขึ้นเรื่อย ๆ ยิ่งต้องศึกษาเรื่องนี้อย่าง มาก ผลของการติดต่อปะทะนี้จะกำหนดเส้นทางการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาของประเทศ

3.3 เศรษฐกิจสองระบบไม่ใช่ปรากฏการณ์ชั่วคราว แต่จะดำรงอยู่เป็นเวลานาน วิชาน เศรษฐศาสตร์โดยทั่วไปและวิชาพัฒนาเศรษฐกิจมักทำให้เขวหลงไปว่า ประเทศกำลังพัฒนากำลัง

อยู่ในกระบวนการเปลี่ยนผ่าน กำลังมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่สำคัญ กำลังก้าวขึ้นไป
 จำเริญทางเศรษฐกิจ จะกลายเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว เราจึงมักโน้มเอียงจะศึกษาระบบ
 เศรษฐกิจทุน หรือระบบเศรษฐกิจเงินตรา หรือส่วนการผลิตที่เข้าสู่การค้าหรือคิดเป็นเงินตราได้
 เป็นหลัก หรือการศึกษาตัวเลขรวมของประเทศและการเปลี่ยนแปลงในตัวเลขเหล่านั้น ขณะที่ผู้คน
 ของประเทศจำนวนมากอยู่ในระบบชนบท เศรษฐกิจแบบพอเพียงผลิตเพื่อบริโภคเองของเราไม่ได้
 ถูกรายงาน หรือเมื่อใดที่รายงาน ก็รายงานแบบเป็นส่วนต่อเติมส่วนตั้งผนวกเข้ากับระบบทุนนิยม
 อยู่เรื่อยไป วิธีมองเช่นนี้เป็นการเหมารวมสองระบบเข้าด้วยกัน ภาพเศรษฐกิจของประเทศใน
 ลักษณะรวม และให้ความสำคัญน้อยแก่ระบบแห่งชุมชนเช่นนั้น จึงไม่ใช่ภาพชีวิตที่เป็นจริงของ
 ผู้คนส่วนใหญ่ของประเทศ เราไม่ควรหลงไปว่าประเทศกำลังกำลังจะกลายเป็นระบบทุนที่พัฒนา
 แล้วในทุกส่วน ทฤษฎีสองระบบให้แนวคิดที่ว่า เราต้องมองเศรษฐกิจไทยแยกเป็นสองระบบก่อน
 แล้วจึงมองต่อไปว่าระบบทั้งสองมาติดต่อกันอย่างไร (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ในปาฐกถา สุภา
 ศิริमानนท์, 2545)

กล่าวโดยสรุปแล้ว แนวคิดทฤษฎีสองระบบมองว่า ชุมชนประมงสามารถปรับตัวให้คง
 อยู่ได้ท่ามกลางการขยายตัวของระบบทุนนิยม

ประเภทของอุตสาหกรรม

สามารถแบ่งประเภทของอุตสาหกรรมได้ตามหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

1. การเรียกชื่อตามลักษณะวัสดุที่นำมาใช้ผลิต แยกออกเป็น

1.1 อุตสาหกรรมขั้นปฐม (primary industry) หมายถึง อุตสาหกรรมที่นำเอา
 ทรัพยากรธรรมชาติหรือผลิตผลทางการเกษตร การประมง การเลี้ยงสัตว์ ที่ได้มาโดยตรงมาทำเป็น
 ผลิตภัณฑ์ที่จะนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป เช่น การขุดแร่หรือทำเหมืองแร่ การถลุงแร่ การย่อยหิน
 การขุดน้ำมัน การขุดก๊าซธรรมชาติ การแปรรูปไม้ การหีบฝ้าย การทำน้ำตาล การทำหนังเค็ม การ
 ทำหนังแห้ง การสกัดน้ำมันพืช เป็นต้น

1.2 อุตสาหกรรมขั้นทุติย (secondary industry) หมายถึง อุตสาหกรรมที่นำเอา
 ผลิตผลที่ได้มาจากอุตสาหกรรมขั้นปฐมมาเป็นวัตถุดิบสำหรับการผลิต เป็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป
 อื่น ๆ ต่อไป เช่น การเอาสินแร่มาถลุงเป็นโลหะ การทำเหล็กหล่อ (Cast Iron) หรือเหล็กเหนียว
 (Steel) การเอาปุ๋ยฝ้ายที่หีบเอาเมล็ดออกแล้วมาปั่นเป็นด้าย การกลั่นน้ำมัน (Oil Refinery) การ
 ทำน้ำตาลทรายฟอกขาว (Sugar Refinery) การฟอกหนัง การแยกน้ำมันพืชให้บริสุทธิ์ เป็นต้น

1.3 อุตสาหกรรมขั้นตติยะ (tertiary industry) หมายถึง อุตสาหกรรมที่นำเอาผลิตภัณฑ์ที่ได้จากอุตสาหกรรมขั้นตติยะมาเป็นวัตถุดิบ สำหรับทำการแปรเปลี่ยนเป็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปอย่างอื่น เช่น การสร้างเครื่องจักรกล เครื่องยนต์ การต่อเรือ การสร้างรถยนต์ รถไฟ การทำเหล็กเส้น เหล็กแผ่น การทอผ้า การทำเครื่องหนัง เป็นต้น

2. การเรียกชื่อตามกรรมวิธีหรือกระบวนการผลิต แยกออกเป็น

2.1 อุตสาหกรรมในเชิงสกัด (extracting industry) หมายถึง อุตสาหกรรมที่มีกรรมวิธีการผลิตโดยใช้การสกัดเอาสิ่งที่ต้องการออกมาจากวัตถุดิบเป็นสิ่งสำคัญ เช่น การสีข้าวเปลือกให้เป็นข้าวสาร การสกัดน้ำมันจากรำ เมล็ดฝ้าย เมล็ดนุ่น มะพร้าว ผลปาล์ม การทำเหมืองแร่ การทำสารส้ม การทำนาเกลือ เป็นต้น อุตสาหกรรมประเภทนี้ความจริงจะเรียกว่า อุตสาหกรรมขั้นปฐมก็ได้ แต่ที่เรียกต่างกันออกไปก็เนื่องจากลักษณะของการจำแนกประเภท คือถ้าคิดถึงลักษณะของวัสดุที่นำมาเป็นวัตถุดิบก็เรียกว่า อุตสาหกรรมขั้นปฐม แต่ถ้าคิดถึงกรรมวิธีการผลิตก็เรียกว่า อุตสาหกรรมในเชิงสกัด

2.2 อุตสาหกรรมในเชิงการผลิต หรืออุตสาหกรรมโรงงาน (manufacturing industry) หมายถึง อุตสาหกรรมที่ทำการผลิตสินค้าสำเร็จรูปออกจำหน่าย โดยมีสถานที่ที่ใช้ทำการผลิตที่เรียกว่า "โรงงาน" มีเครื่องจักรกลที่ใช้พลังงาน พลังน้ำ พลังน้ำมันหรือพลังไฟฟ้าช่วยในการผลิตกับต้องใช้ความรู้ด้านเทคโนโลยีในกรรมวิธีการผลิตเป็นอย่างมาก เช่น การทำเยื่อกระดาษ การทำสุรา หรือแอลกอฮอล์ การทำอาหารกระป๋อง การปั่นด้ายทอผ้า การสร้างเครื่องจักร เครื่องยนต์ รถยนต์ รถไฟ เรือกลไฟ เป็นต้น

2.3 อุตสาหกรรมบริภัณฑ์ (servicing industry) หมายถึง อุตสาหกรรมประเภทโรงงานซึ่งผลิตชิ้นส่วน หรือชิ้นอะไหล่สำหรับใช้สร้างเครื่องจักรเครื่องยนต์ หรือซ่อมบำรุงรักษาเครื่องจักรของโรงงานอุตสาหกรรม เพื่อให้โรงงานหรือเครื่องจักรเครื่องยนต์สามารถดำเนินงานไปได้โดยสะดวกสม่ำเสมอ เช่น โรงงานหล่อโลหะ โรงงานกลึงโลหะ โรงงานเชื่อมโลหะ โรงงานบัดกรี โรงงานตีเหล็ก โรงงานซ่อมเครื่องจักรเครื่องยนต์ outhom เวิร์ชชอป เรือกลไฟ ฯลฯ อุตสาหกรรมประเภทนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อุตสาหกรรมวิศวกรรมขนาดเล็ก (light engineering industry)

2.4 อุตสาหกรรมหัตถกรรม (handicraft industry) หมายถึง อุตสาหกรรมที่ทำการผลิตโดยใช้ฝีมือหรือทักษะกับแรงงานของผู้ผลิตเป็นส่วนสำคัญ และผลิตภัณฑ์ที่ผลิตออกมามีคุณค่าในเชิงศิลปกรรมอยู่ด้วย เช่น การแกะสลักไม้หรือหิน การทำเครื่องประดับด้วยอัญมณี การทำเครื่องเงิน การทำเครื่องเงิน การเจียรไนพลอย การทำเครื่องปั้นดินเผา การทอผ้าแบบพื้นเมือง การจักสาน การทำร่ม เป็นต้น

2.5 อุตสาหกรรมบริการ (service industry) หมายถึง การประกอบธุรกิจในด้านการให้บริการหรืออำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่ต้องการรับบริการหรือความช่วยเหลือในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น การขนส่งทางบก ทางน้ำ ทางอากาศ การเดินเรือ การรถไฟ การโรงแรม การจัดทัศนอาจร เป็นต้น ขอให้สังเกตว่าอุตสาหกรรมบริภัณฑ์ (servicing industry) กับอุตสาหกรรมบริการ (service industry) นั้นต่างกัน ผู้ที่ไม่ได้อยู่ในวงการอุตสาหกรรมหรือไม่คุ้นกับคำศัพท์เฉพาะแล้ว มักจะเข้าใจผิดว่า อุตสาหกรรมทั้ง 2 ประเภทนี้มีความหมายเหมือนกัน ซึ่งจากความหมายที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ชัดเจนว่ามีได้เป็นเช่นนั้น

3. การเรียกชื่อตามผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป ได้แก่

3.1 อุตสาหกรรมหนัก (heavy industry) หมายถึง อุตสาหกรรมที่ทำการผลิตผลิตภัณฑ์ที่มีน้ำหนักมาก ตามปกติอุตสาหกรรมประเภทนี้มักใช้โลหะที่มีน้ำหนักมาก เช่น เหล็ก หรือทองแดง เป็นวัตถุดิบในการผลิตต้องใช้เครื่องจักร แรงงานกับทุนเป็นจำนวนมาก รวมทั้งต้องใช้เทคโนโลยีในระดับสูงอีกด้วย เช่น การทำเหล็กเส้น เหล็กแผ่น การทำสายไฟฟ้า การต่อเรือ การสร้างรถไฟ รถยนต์ เครื่องจักรกล หรือการสร้างอาวุธยุทโธปกรณ์ เป็นต้น

3.2 อุตสาหกรรมเบา (light industry) หมายถึง อุตสาหกรรมที่ทำการผลิตสิ่งของหรือผลิตภัณฑ์ที่มีน้ำหนักเบา เช่น การทอผ้า การทำเครื่องอะลูมิเนียม การทำอาหารกระป๋อง การทำยาและเครื่องเวชภัณฑ์ การผลิตเครื่องวิทยุ เครื่องโทรทัศน์ การผลิตเครื่องเด็กเล่น ฯลฯ

4. การเรียกชื่อตามขนาดของกิจการอุตสาหกรรม ซึ่งแยกออกเป็น

4.1 อุตสาหกรรมในครอบครัว (home or cottage industry) ได้แก่ การผลิตสิ่งของสำหรับใช้เองในบ้านเรือนหรือทำจำหน่ายเป็นรายได้พิเศษ ที่บุคคลส่วนมากมักจะใช้เวลาว่างจากการประกอบอาชีพหลักมากระทำการ โดยใช้แรงงานของตนเองหรือของสมาชิกในครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่ หากจะมีการจ้างแรงงานของคนอื่นบ้าง ก็ทำกันเป็นครั้งคราว เช่น การทอผ้า การตีมีด ตีดาบ การหล่อวานไถนา การจักสาน การเย็บเสื้อผ้า ฯลฯ อุตสาหกรรมประเภทนี้ ถ้าผู้ผลิตทำการผลิตโดยใช้ฝีมือและความปราณีต เพื่อให้มีคุณค่าทางศิลปะอยู่ด้วย ก็เรียกว่า "อุตสาหกรรมหัตถกรรม" ดังที่กล่าวในข้อ 2.4

4.2 อุตสาหกรรมขนาดย่อม (small-scale industry) หมายถึง อุตสาหกรรมโรงงานหรืออุตสาหกรรมบริภัณฑ์ ซึ่งใช้คนงานหรือมีเงินทุนไม่มากนัก จำนวนคนงานหรือเงินทุนของโรงงานที่จะถือว่าเป็นอุตสาหกรรมขนาดย่อมนี้ แต่ละประเทศจะกำหนดไว้ไม่เหมือนกัน บางประเทศถือเอาจำนวนคนงานหรือเงินทุนอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นเกณฑ์ บางประเทศก็ถือเอาทั้งสองอย่าง สำหรับประเทศไทยเอง เดิมก็ใช้จำนวนคนงานในโรงงาน ตามหลักเกณฑ์ที่คณะทำงานใน

เรื่องอุตสาหกรรมขนาดเล็กและการตลาด ของคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่ง
ภาคพื้นเอเชีย (ECAFE – ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่ง
ภาคพื้นเอเชียและแปซิฟิก หรือ ESCAP) เมื่อ พ.ศ. 2494 กำหนดไว้เป็นเกณฑ์ คือถ้าเป็นโรงงาน
ที่ไม่ใช้เครื่องจักรจะต้องมีพนักงานไม่เกิน 50 คน ถ้าเป็นโรงงานที่ใช้เครื่องจักรก็จะต้องมีพนักงาน
ไม่เกิน 20 คน

ต่อมาเมื่อได้มีการตั้งสำนักงานเงินกู้เพื่อส่งเสริมอุตสาหกรรมขนาดย่อม (ซึ่งภายหลังได้
เปลี่ยนชื่อเป็นสำนักงานธนกิจอุตสาหกรรมขนาดย่อม) ขึ้นในกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมเมื่อ พ.ศ.
2507 จึงมีการกำหนดความหมายของอุตสาหกรรมขนาดย่อมไว้ต่างไปจากเดิม คือถือเอาเงินลง
ทุนเป็นเกณฑ์ โดยกำหนดว่า หมายถึงกิจการอุตสาหกรรมประเภทโรงงาน ประเภทบริษัท
ประเภทหัตถกรรม หรือประเภทอุตสาหกรรมในครอบครัวที่มีเงินทุนจดทะเบียน (registered
capital) หรือได้ลงทุนไปในสินทรัพย์ประจำ (fixed assets) ของกิจการนั้น ๆ ไม่เกิน 2,000,000
บาท ในปัจจุบันก็ยังใช้เกณฑ์นี้อยู่

ประมาณว่าในขณะนี้ประเทศไทยมีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดย่อมประเภทต่าง ๆ อยู่
ประมาณกว่า 95% ของจำนวนโรงงานทั้งหมด และโรงงานเหล่านี้มักจะมีประสบปัญหามากมาย
โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องเงินทุน เรื่องประสิทธิภาพของการผลิต อันเนื่องมาจากมีเครื่องจักร
อุปกรณ์การผลิตที่ล้าสมัย เรื่องการจัดการและเรื่องการตลาด นอกจากนี้โครงสร้างทางด้านภาษี
อากร ยังจะต้องปรับปรุงต่อไปเพื่อให้เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดย่อมภายใน
ประเทศมากยิ่งขึ้น

4.3 อุตสาหกรรมขนาดกลาง (medium-scale industry) หมายถึง วิสาหกิจ
อุตสาหกรรมที่มีการลงทุนสูงใช้แรงงานมาก และมีเครื่องจักรอุปกรณ์การผลิตที่ทันสมัย หรือค่อนข้าง
ทันสมัยกว่าอุตสาหกรรมขนาดย่อมในประเทศไทย เรามักจะไม่ค่อยคุ้นกับอุตสาหกรรมประเภท
นี้นัก โดยมากมักจะเรียกโรงงานอุตสาหกรรมที่มีขนาดใหญ่กว่าโรงงานอุตสาหกรรมขนาดย่อมว่า
อุตสาหกรรมขนาดใหญ่กันเสียหมด

4.4 อุตสาหกรรมขนาดใหญ่ (large-scale industry) หมายถึง อุตสาหกรรมที่มีการ
ลงทุนสูงเป็นจำนวนร้อย ๆ หรือพัน ๆ ล้านขึ้นไป มีเครื่องจักรอุปกรณ์ขนาดใหญ่ที่ทันสมัยและใช้
คนงานเป็นจำนวนพัน ๆ คนขึ้นไป การผลิตต้องใช้เทคโนโลยีระดับสูงมีอัตราการผลิตสูงมากจึง
จะคุ้มทุนกับระบบการบริหารงานภายในโรงงานที่ทันสมัยและมีการรวมขั้นตอนต่าง ๆ ของการ
ผลิตไว้มากขึ้นตอนกว่าอุตสาหกรรมขนาดอื่น

171044

๓
๓๗๕.๐๗๕๔๓
๓๑๓๗๘
๓๐

การที่จะเรียกอุตสาหกรรมชนิดใดว่าเป็นอุตสาหกรรมขนาดกลาง หรือขนาดใหญ่ นั้น ตามธรรมดาที่จะดูที่ชนิดของกิจการ ขนาดของการลงทุนและขนาดของการใช้แรงงานอุตสาหกรรมชนิดเดียวกัน เช่น อุตสาหกรรม หากเป็นการต่อเรือเดินทะเลขนาดเล็กและกิจการไม่กว้างขวางนัก ปีหนึ่งต่อได้เพียงไม่กี่ลำ ดังนั้นก็อาจจะเป็นอุตสาหกรรมขนาดย่อมหรือขนาดกลาง แต่ถ้าเป็นอุตสาหกรรมหรือเดินสมุทร ซึ่งต้องใช้เงินลงทุนมาก คนงานมากและต้องใช้เทคโนโลยีในการผลิตสูง ก็เป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่

ในประเทศไทยอุตสาหกรรมที่มีขนาดใหญ่กว่าอุตสาหกรรมขนาดย่อม ซึ่งควรจะเรียกว่า อุตสาหกรรมขนาดกลาง ก็มักจะเรียกกันว่าอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ไปเสียหมด ความจริง อุตสาหกรรมก็พอจะจัดอยู่ในกลุ่มของอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ได้ในประเทศไทยมีอยู่น้อยมาก ที่พอจะเรียกได้ในปัจจุบัน ได้แก่ โรงงานปูนซีเมนต์ โรงงานผลิตพลังงานไฟฟ้า โรงงานกลั่นน้ำมันที่อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี โรงงานยาสูบ โรงงานเบียร์ เหล่านี้ เป็นต้น

นอกจากการเรียกชื่ออุตสาหกรรมตามลักษณะดังกล่าวแล้ว ยังมีการเรียกชื่อ อุตสาหกรรมในรูปแบบอื่น ๆ อีก เช่น อุตสาหกรรมการเกษตร (agro-based industry) อุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานเป็นจำนวนมาก (labour intensive industry) อุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก (export-oriented industry) อุตสาหกรรมอาหาร (food processing industry) อุตสาหกรรมเคมีภัณฑ์ (chemical industry) เป็นต้น

แนวคิดการพัฒนาอุตสาหกรรม

ความหมายของอุตสาหกรรม

ความหมายของคำว่า "อุตสาหกรรม" ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสภาได้ให้ความหมายว่า หมายถึง การทำสิ่งของเพื่อให้เกิดประโยชน์เป็นผลกำไร การประกอบธุรกิจขนาดใหญ่ ที่ต้องใช้แรงงานและทุนมาก (ราชบัณฑิตยสภา, 2525, หน้า 912)

Dawid Wield (1987, อ้างถึงใน ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2541) ได้แบ่งความหมายของอุตสาหกรรม ออกเป็น 3 ความหมาย คือ

1. อุตสาหกรรม หมายถึง การผลิตที่ไม่ใช่การเกษตร ไม่เกี่ยวโดยตรงกับการใช้ที่ดิน ความหมายนี้มีจุดอ่อนคือ เป็นคำนิยามที่ไม่สามารถครอบคลุมถึงการเกษตรที่เป็นอุตสาหกรรม เช่น โรงสีข้าว โรงงานผลิตอาหารกระป๋อง
2. อุตสาหกรรม หมายถึง การผลิตที่เป็นไปตามเหตุผลของแต่ละสาขาการผลิต โดยแบ่งออกเป็นสาขาที่เกี่ยวข้องกับการทำเหมืองแร่ สาขาพลังงานและหัตถอุตสาหกรรมที่เป็นการผลิต

ผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปจากวัตถุดิบ โดยผ่านการใช้มือ เครื่องจักร (manufacturing)

จุดอ่อนของความหมายนี้คือ ไม่สามารถแยกแยะระหว่างการผลิตแบบช่างฝีมือขนาดเล็ก ออกจากการผลิตในโรงงานขนาดใหญ่ได้

3. อุตสาหกรรม เป็นการจัดองค์การทางการผลิต ให้สามารถเพิ่มปริมาณสินค้าได้อย่าง ต่อเนื่องภายในสังคม

ความหมายนี้เป็นความหมายที่เน้นมิติทางด้านสังคมของอุตสาหกรรม

จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ (2521, อ้างถึงใน ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2541) ได้กล่าวไว้ในงาน วิจัยเรื่องการวางแผนพัฒนาอุตสาหกรรม พ.ศ.2512 – 2519 ว่า “อุตสาหกรรม” คือการประดิษฐ์ สิ่งของออกจำหน่าย หมายถึงการนำเอาวัตถุดิบมาแปรสภาพด้วยแรงงานหรือเครื่องจักร เพื่อทำ เป็นเครื่องอุปโภคบริโภคที่เรียกว่าสินค้าหรือผลิตภัณฑ์สำหรับซื้อขายกันในตลาดและส่วนใหญ่มี โรงงานเป็นสถานที่ประกอบการ

ความหมายของจักรกฤษณ์ตรงกับความหมายที่ 2 ของ Dawid Wield ในแง่ที่เป็น ผลิตอุตสาหกรรม

นอกจากนี้ จรินทร์ เทศวานิช (2530, หน้า 31) ได้ให้ความหมายของอุตสาหกรรมไว้ 2 ประเภท คือ

1. ความหมายอย่างแคบ อุตสาหกรรม หมายถึง การผลิตหรือการแปรสภาพของวัตถุดิบ ของ ให้เป็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปเพื่อการค้า โดยมีโรงงานที่ทำการผลิตโดยเฉพาะ

2. ความหมายอย่างกว้าง อุตสาหกรรม หมายถึง ธุรกิจต่าง ๆ ที่ต้องใช้เงินลงทุนและ แรงงานมากทำการผลิต ไม่ว่าจะเป็นการผลิตในรูปสินค้าเกษตรกรรม อุตสาหกรรม หรือการใช้ บริการก็ตาม เช่น การทำป่าไม้ การประมง การเพาะปลูก การธนาคาร การประกันภัยและการ ท่องเที่ยว

จรินทร์ เทศวานิช เสนอความหมายอย่างแคบตรงกับความหมายที่ 2 ของ Dawid Wield ในแง่ที่เป็นผลิตอุตสาหกรรม

ส่วนความหมายอย่างกว้าง เป็นความหมายที่ก่อให้เกิดความคลุมเครือ จนไม่สามารถ แยกแนวคิดอุตสาหกรรมออกจากแนวคิดอื่น ๆ ได้

ชูเมกเกอร์ (Shoemaker, 1984, อ้างถึงใน ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2541) ให้ความหมายอุตสาหกรรม หมายถึง กระบวนการที่เกี่ยวกับการผลิตที่เกี่ยวกับสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น เครื่องจักร ในขณะที่เกษตรกรรม หมายถึง กระบวนการที่เกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติโดยอาศัยปัจจัยที่ดิน เป็นหลัก

ความหมายที่ซูเมกเกอร์ใช้เป็นความหมายอุตสาหกรรมที่กว้างเกินไป จนไม่สามารถแยก อุตสาหกรรมออกจากการผลิตแบบอื่นได้อย่างชัดเจน

ในวิทยานิพนธ์นี้ จะใช้ความหมายอุตสาหกรรม หมายถึงที่เน้นผลิตอุตสาหกรรม กล่าวคือเป็นการผลิตผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปจากวัตถุดิบ โดยอาศัยเครื่องมือหรือเครื่องจักร เนื่องจาก ความหมายนี้สอดคล้องกับความหมายอุตสาหกรรมของโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก

จากการสำรวจแนวคิดการพัฒนาอุตสาหกรรมจะพบว่าแนวคิดของความหมายการ พัฒนาอุตสาหกรรมต่างกัน 2 ความหมาย

1. กระบวนการผลิตแบบอุตสาหกรรม industrial production process
2. กระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรม industrialization process

กระบวนการผลิตแบบอุตสาหกรรม industrial production process เป็นกระบวนการ ผลิตที่แตกต่างจากการผลิตแบบช่างฝีมือในครัวเรือน คือ มีลักษณะที่สำคัญดังนี้ มีการใช้เทคนิค และเครื่องจักรที่ซับซ้อน นำวัตถุดิบมาแปรรูปโดยใช้เทคโนโลยีซับซ้อน มีการแบ่งงานภายใน หน่วยการผลิต ใช้ทักษะที่แตกต่างกันในการทำงานและมีการใช้พลังงานจากเครื่องจักรแทนที่ แรงงานคน และแรงงานสัตว์ ส่วนกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรม industrialization process หมายถึงกระบวนการผลิตเชิงอุตสาหกรรมที่ส่งผลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมจากการเกษตร ไปสู่สังคมอุตสาหกรรม ซึ่งลักษณะที่สำคัญของสังคมอุตสาหกรรม คือ มีการผลิตโดยอาศัย เครื่องจักร ผู้ใช้แรงงานส่วนใหญ่ ทำงานอยู่ในโรงงานหรือสำนักงาน มากกว่าอยู่ในการเกษตร มีวิถีชีวิตแบบสังคมเมือง

ในวิทยานิพนธ์นี้ จะใช้การพัฒนาอุตสาหกรรมในความหมายที่ 2 เนื่องจาก โครงการ พัฒนาอุตสาหกรรมชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก เป็นโครงการที่รัฐมุ่งที่จะทำให้ประเทศไทยก้าวไป สู่สังคมอุตสาหกรรม

สำนักคิดเกี่ยวกับการพัฒนาอุตสาหกรรม

เดวิด (Dawid, 1987, p.76) ได้แบ่งสำนักคิดเกี่ยวกับการพัฒนาอุตสาหกรรมในปัจจุบัน ออกเป็น 2 สำนักใหญ่ ดังนี้

1. **สำนักโครงสร้างนิยม** คำว่า structuralist เริ่มใช้เป็นครั้งแรกในทางเศรษฐศาสตร์ โดยกลุ่มนักคิดกลุ่มหนึ่งใน The United Nations Economic commission for Latin America (ECLA) นำโดย Raul Prebisch (เพรบิช) ในทศวรรษ 2480 และ 2490 วิเคราะห์ปัญหาของกลุ่ม ประเทศลาตินอเมริกาโดยเน้นปัจจัยดังต่อไปนี้ (ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2541)

1.1 แหล่งที่และระดับความสำคัญของลาตินอเมริกาในระบบเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ซึ่งถูกมองว่ามีบทบาทและแหล่งที่อยู่ “ชายขอบ” ของศูนย์กลางระบบทุนนิยมในสหรัฐอเมริกาและยุโรป

1.2 ลักษณะอันหลากหลายทางด้านโครงสร้างของเศรษฐกิจลาตินอเมริกา ซึ่งภายในแต่ละเศรษฐกิจมีระดับการพัฒนาที่ต่างกัน และแตกต่างกันไปจากเศรษฐกิจสาขาหนึ่งไปอีกสาขาหนึ่ง

ต่อมา คำว่า structuralist ถูกนำมาใช้ในแนวกว้างขึ้น ให้หมายถึงกลุ่มนักเศรษฐศาสตร์ นักสังคมวิทยาที่สนใจประเด็นด้านเศรษฐศาสตร์พัฒนาการ นักเศรษฐศาสตร์บางท่าน เช่น เฮอริแมน และลัล (Hirschman, 1981; Lal, 1983 อ้างถึงใน ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2541) มองว่า structuralist และ development economics เป็นสิ่งเดียวกัน

นักเศรษฐศาสตร์แนวโครงสร้าง หรือ ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้าง และในทำนองเดียวกับกลุ่ม ECLA ปฏิเสธทฤษฎีเศรษฐศาสตร์แบบดั้งเดิม (orthodox economics theory) ดัดลี เชียร์ ซึ่งเคยทำงานอยู่ที่ ECLA และเป็นผู้นำทางด้านแนวคิดโครงสร้าง เสนอว่า เศรษฐศาสตร์กระแสหลักหรือเศรษฐศาสตร์แนวดั้งเดิม (mainstream หรือ “orthodox” economics) เป็นทฤษฎีสำหรับ “กรณีพิเศษ” ที่เหมาะสมกับกลุ่มประเทศกลุ่มเล็ก ๆ กลุ่มหนึ่งในบรรดาประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้าของยุโรป และอเมริกาและเหมาะสมกับสภาพการณ์ในช่วงสั้น ๆ ของประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของประเทศเหล่านี้เท่านั้นด้วย

ดังนั้น ทฤษฎีโครงสร้าง จึงพัฒนามาเป็นทางเลือกของแนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก มีจุดเริ่มจากข้อสังเกตเบื้องต้นว่า “ลักษณะเฉพาะทางด้านโครงสร้างของประเทศกำลังพัฒนา ทำให้ผลการวิเคราะห์ที่ได้จากเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ไม่เหมาะสมหรือสอดคล้องที่จะเอามาแก้ปัญหาของประเทศกำลังพัฒนา กลับทำให้เกิดการไขว้เขวเสียอีก”

ลักษณะเฉพาะ 5 ประการที่กลุ่มโครงสร้างนิยมมีเหมือนกัน แม้จะแตกต่างทางด้านนโยบายหรือทางออก คือ (ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2541)

1. ไม่ปักใจว่าระบบตลาดเสรีจะให้ประโยชน์สูงสุด คือยังสงสัยอยู่ นักโครงสร้างนิยมไม่เชื่อว่าระบบกลไกราคา/ระบบตลาดเสรีจะทำให้เกิด “พัฒนาการเศรษฐกิจ” คือไม่เชื่อทั้งความสามารถของระบบกลไกราคาเสรีในกรณีตลาดภายในประเทศ และในกรณีตลาดระหว่างประเทศ ความไม่เชื่ออันนี้ทำให้ไม่เชื่อในทฤษฎีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศด้วย (comparative advantage in international trade)

2. เน้นให้ความสนใจกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้าง มองว่าพัฒนาการคือกระบวนการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งทำให้อุตสาหกรรมโดยเฉพาะหัตถอุตสาหกรรม มีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจ ระดับการพัฒนาไม่อาจวัดได้จากเพียงการดูระดับของรายได้ต่อหัว หรืออัตราความจำเป็นเติบโตของ เท่านั้น

3. เน้นให้ความสนใจเป็นพิเศษกับประเด็นความเป็นเจ้าของและการควบคุมทรัพยากรเศรษฐกิจ นักโครงสร้างนิยมเชื่อว่า การกระจุกตัวของกรรมสิทธิ์ทรัพย์สินในมือคนจำนวนน้อยในประเทศกำลังพัฒนา มีผลกำหนดนโยบายหรือการควบคุมที่นำไปปฏิบัติและกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ดังนั้นจึงต้องวิเคราะห์ประเด็นด้านกรรมสิทธิ์และการควบคุมทรัพยากร เพื่อที่จะทำให้เข้าใจปัญหา และหาวิธีแก้ไขที่ถูกเป้า

4. เน้นให้ความสนใจกับมิติด้านพลวัตของเทคโนโลยี เทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ ปัญหาของการพึ่งพาเทคโนโลยีและความจำเป็นที่จะต้องสร้างความสามารถคิดและปรับเทคโนโลยี เป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจ

5. การให้ความสำคัญกับการสะสมทุนหรืออัตราการลงทุน(ข้อนี้ไม่ค่อยแตกต่างจากกลุ่มเสรีนิยมใหม่ หรือนักเศรษฐศาสตร์แนวดั้งเดิม (orthodox economist) โดยเน้นว่าการลงทุนสูงจำเป็นต่อการปรับเปลี่ยนโครงสร้างและเพิ่มผลิตภาพ (productivity)

6. ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ถูกแทรกแซงโดยรัฐ state intervention industritization กล่าวคือ สำนักโครงสร้างนิยมเห็นว่า ระบบกลไกราคาของตลาดอย่างเดียวไม่สามารถนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจได้ ดังนั้นรัฐบาลจึงต้องเข้ามามีบทบาทโดยการใช้นโยบายปกป้องคุ้มครอง เพื่อส่งเสริมการเติบโตของอุตสาหกรรมในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การควบคุมภาษีศุลกากร หรือการเข้ามาเป็นผู้ผลิตในรูปของรัฐวิสาหกิจ

7. พัฒนาการเศรษฐกิจคือ การปรับเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจจากที่เคยเป็นประเทศเกษตรกรรมให้เป็นประเทศอุตสาหกรรม โดยการสร้างความจำเป็นเติบโตทางเศรษฐกิจด้วยการลงทุนในระดับที่สูง

8. การส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมที่พึ่งตนเอง โดยการใช้กลยุทธ์ทดแทนการนำเข้า เพื่อให้อุตสาหกรรมในประเทศได้รับการคุ้มครองจากการแข่งขันที่มาจากภายนอก อย่างน้อยในขั้นของการพัฒนาอุตสาหกรรมในช่วงแรก (infant industry phase)

ในทศวรรษ 2480, 2490 ยุทธศาสตร์การพัฒนาการของประเทศกำลังพัฒนาคือ การส่งเสริมอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้า นโยบายเศรษฐกิจที่ตามมาคือ การตั้งกำแพงภาษีขาเข้า เพื่อกีดกันสินค้านำเข้าจากประเทศพัฒนาแล้วไม่ให้เข้ามาแย่งตลาดภายในของธุรกิจอุตสาหกรรมภายในที่เพิ่งจะเริ่มก่อตัว

อุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้าเริ่มจากสินค้าบริโภคที่ใช้กินใช้ประจำวันเช่น เสื้อผ้า รองเท้า จากนั้นก็ขยายไปผลิตสินค้าที่มีความซับซ้อนมากขึ้นเช่น เครื่องใช้ไฟฟ้าในบ้าน รถยนต์ และสินค้าขั้นกลางเช่น เหล็ก วัสดุก่อสร้าง สินค้าเคมีภัณฑ์ รัฐบาลสนับสนุนการผลิตต่าง ๆ โดยให้สิทธิพิเศษต่อธุรกิจต่างชาติเข้ามาทำการผลิตเพราะมีเทคโนโลยีทันสมัย นอกจากนี้รัฐบาลลงทุนในการสร้างสาธารณูปโภคเช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา การโทรศัพท์ การลงทุนเหล่านี้ใช้เงินจำนวนมาก ทำให้การใช้จ่ายของรัฐบาลสูงกว่ารายได้ คือต้องมี การตั้งงบประมาณขาดดุล นโยบายนี้ถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นและไม่เป็นปัญหานัก เพราะการลงทุนจะสร้างรายได้ในอนาคต

ยุทธศาสตร์การพัฒนาดังกล่าว ได้ทำให้อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศกำลังพัฒนาต่าง ๆ ในโลกสูงขึ้นในช่วงทศวรรษ 2480, 2490 จนเกินความคาดหมาย ผลผลิตอุตสาหกรรมในโลกเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และการผลิตในประเทศกำลังพัฒนาเพิ่มบทบาท และมีสัดส่วนถึง 14% ของการผลิตอุตสาหกรรมของโลกใน พ.ศ. 2451 (รวมประเทศ NICs ปัจจุบันด้วย) (Hewitt et al., p. 18 อ้างถึงใน ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2541)

ทศวรรษ 2500 แนวคิดและข้อเสนอของสำนักโครงสร้างนิยมได้รับคำวิจารณ์มากขึ้นในทางลบ ทั้งนี้เนื่องจากยุทธศาสตร์พัฒนาการอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้าพบทางตัน การผลิตทดแทนการนำเข้าทำได้ยากขึ้น ประเทศกำลังพัฒนามีขีดจำกัดด้านเทคโนโลยีและขนาดการผลิต (economies of scale) ด้วยปัญหาตลาดแคบ อัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้นมิได้ช่วยแก้ปัญหา หรือลดปัญหาความยากจนลงไป

การวิจารณ์ยุทธศาสตร์การพัฒนาการแบบทดแทนการนำเข้า แยกออกได้เป็น 3 กลุ่ม สองกลุ่มแรกมาจากภายในสำนักโครงสร้างนิยม กลุ่มที่ 3 เสนอให้กลับไปค่าระบบตลาดเสรีที่เป็นยุทธศาสตร์การพัฒนา ดังนี้ (ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2541)

1. ทฤษฎีพึ่งพา กลุ่มทฤษฎีพึ่งพาเน้นวิจารณ์ความล้มเหลวของยุทธศาสตร์ทดแทนการนำเข้าว่าไม่อาจสร้างเศรษฐกิจที่เป็นอิสระจากประเทศเจ้าอาณานิคมเดิม และจากความครอบงำของระบบเศรษฐกิจโลก

ภายในกลุ่มทฤษฎีพึ่งพา แยกออกเป็นกลุ่มย่อยหลายแขนง รวมทั้งแนวมาร์กซ์ซิสม์ เช่น อังเดร กุนเดอร์ แฟรงค์ (Andre Gunder Frank) โดส ซานโตส (Dos Santos) และนักเศรษฐศาสตร์

ในสำนักโครงสร้างซึ่งหมดศรัทธากับยุทธศาสตร์ของสำนักนี้เช่น เฟอร์ทาโด (Celso Furtado) และ ซังเกล (Oswaldo Sunkel)

2. พัฒนาการเพื่อความจำเป็นขั้นพื้นฐาน นักเศรษฐศาสตร์เช่น ซิงเกอร์ (Hans Singer) และดัดลีเซียร์ (Dudly Seers) เป็นตัวแทนของกลุ่มนี้ได้เป็นอย่างดี เขาชี้ให้เห็นว่า อัตราความเจริญเติบโตที่สูงขึ้น มิได้เพิ่มจากการจ้างงานเพื่อดูดซับจำนวนแรงงานที่เพิ่มขึ้นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ในประเทศกำลังพัฒนา และนำไปสู่ภาวะที่ช่องว่างรายได้ระหว่างคนรวยและคนจนสูงขึ้นในหลาย ๆ ประเทศ

สำหรับนักเศรษฐศาสตร์กลุ่มนี้ ความจำเป็นเติบโตทางเศรษฐกิจและการปรับเปลี่ยนโครงสร้างแต่เพียงอย่างเดียวมีความสำคัญ แต่ไม่พอ พัฒนาการเศรษฐกิจต้องสามารถทำให้การกระจายรายได้มีช่องว่างน้อยลงและมาตรฐานครองชีพของคนจนต้องดีขึ้นด้วย

3. เสรีนิยมใหม่ นักเศรษฐศาสตร์รุ่นเก่าที่เรียกว่า Traditional economic orthodoxy หรือ orthodoxy economist (เช่น W.W. Rostow และ Harod-Domar) พวกเขาวิจารณ์ว่า ยุทธศาสตร์ทดแทนการนำเข้าล้มเหลว เพราะทำให้ประเทศกำลังพัฒนาไม่ฉวยโอกาสหาประโยชน์จากการขยายตัวของการค้าระหว่างประเทศ พวกเขาชี้ความล้มเหลวว่าเกี่ยวข้องกับการสร้างอุตสาหกรรมที่ไม่มีประสิทธิภาพ และการให้รัฐบาลเข้ามามีบทบาทลงทุนในอุตสาหกรรม

2. สำนักเสรีนิยมใหม่ พื้นฐานของสำนักเสรีนิยมใหม่ มีหลักที่สำคัญ 3 ประการคือ (ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2541)

2.1 เสรีภาพ (freedom) เสรีภาพเป็นหลักการพื้นฐานของลัทธิเสรีนิยม แต่เสรีภาพจะถูกนิยามในลักษณะทั่วไป กล่าวคือ ไม่เกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจ (ระบบทุนนิยม) ในความคิดของนักเสรีนิยม รัฐเป็นสัญลักษณ์ของการบังคับและสภาวะขาดเสรีภาพ

ลัทธิเสรีนิยมทางเศรษฐกิจ จะใช้ประสิทธิภาพ (efficiency) มาเป็นบรรทัดฐานเพื่ออ้างความชอบธรรม ให้เห็นความสำคัญกับเสรีภาพของการประกอบการตามแรงจูงใจของตลาดหรือ “มือที่มองไม่เห็น” ซึ่งถือว่าเป็นธรรมชาติ เป็นไปเอง “ปล่อยให้เป็น” “ปล่อยให้ไป” (laissez-faire, laissez-passer) ตลาดเป็นกลไกในการจัดสรรทรัพยากรที่ดีที่สุด (optimal) และการปรับความไม่สมดุลโดยอัตโนมัติ (automism) เพราะฉะนั้น นักเสรีนิยมจึงต่อต้านสหภาพแรงงานโดยมองว่าสหภาพฯ เป็นอุปสรรคต่อเสรีภาพของแรงงานในอันที่จะขายแรงงานอย่างเสรี เพราะสหภาพแรงงานเป็นการรวมกลุ่มเพื่อสร้างอำนาจต่อรอง ทำให้ค่าจ้างถูกกำหนดโดยการต่อรอง (การเมือง) มากกว่าที่จะถูกกำหนดจากกลไกตลาด ทำให้ค่าจ้างถูกบิดเบือน (distorsion) สหภาพแรงงานจึงเป็นกลไกที่ “แปลกปลอม” ของการต่อสู้ทางชนชั้น

2.2 ความไม่เสมอภาค ความไม่เสมอภาคเป็นเรื่องธรรมชาติ เพราะนอกจากจะหลีกเลี่ยงไม่ได้แล้ว มันยังเป็นสิ่งดีสำหรับสังคม เพราะทำให้เกิดการสร้างสรรค์ (creativity) พวกเขามีคำขวัญว่า "ไม่จำเป็นที่จะต้องทำให้คนรวยจนลง แต่ให้ทุกคนในโลกดีขึ้น" ผู้เสียเปรียบมาก่อนก็สามารถปรับและเลื่อนสถานภาพของคนในสังคมได้ (social mobility)

ในแนวคิดเสรีนิยม ความยุติธรรมที่แท้จริง ไม่ใช่ให้ทุกคนมีสภาพเท่ากัน เพราะจะไม่กระตุ้นให้เกิดประสิทธิภาพและ "ไม่ยุติธรรม" สำหรับคนรวย ดังนั้น ความพยายามที่จะต่อสู้กับความไม่เสมอภาค เช่นโดยการกระจายหรือแบ่งสรรรายได้ (redistribution) จึงไม่ยุติธรรมในสังคมเสรีนิยม จึงไม่ควรนำเอาหลักการความยุติธรรมมาปนกับความเสมอภาค การใช้ระบบแบ่งปันรายได้ (redistribution) มีแต่จะเปลี่ยนคนตกงานให้เป็นผู้คอยความช่วยเหลือ (assistance) ไม่ควรทำให้กลายเป็นระบบ เป็นการเรียกร้อง "สิทธิ" เช่น โครงการประกันสังคม โครงการนี้เมื่อครอบคลุมคนทั่วไป จะกลายเป็นภาระต้นทุนเพราะมีค่าใช้จ่ายที่สูง เพราะฉะนั้นจึงไม่ควรเพิ่มหรือพัฒนาประกันสังคมให้เป็นระบบ ส่วนปัญหาที่เป็นผลกระทบของความไม่เสมอภาคนั้น ควรให้เอกชนเข้ามาจัดการดูแล เช่น ในรูปของการให้บริการ ซึ่งส่วนดีคือ เป็นเรื่องของความสมัครใจ เกี่ยวข้องเฉพาะตัวบุคคลและอยู่นอกระบบ จึงสามารถหลีกเลี่ยงการทำให้การรับสิทธิประโยชน์กลายเป็นไปโดยอัตโนมัติ

2.3 ความยืดหยุ่น (flexibility) ความยืดหยุ่น หรือ การสร้างความไม่มั่นคง (insecurity) นักเสรีนิยมมักจะชอบใช้คำว่า "สร้างความยืดหยุ่น" แทนคำว่า "สร้างความไม่มั่นคง"

การสร้าง "ความยืดหยุ่น" (flexibility) คือการเปิดเสรีตลาดแรงงานจากข้อจำกัดทุกอย่าง เช่น กฎระเบียบ และการใช้ข้อตกลงร่วม ทำให้ปัจเจกบุคคลไม่สามารถซื้อ หรือ ขายแรงงานได้อย่างเสรีตาม "ราคาตลาด" เพราะฉะนั้น ถ้าทำให้ตลาดเกิดความยืดหยุ่น นักลงทุนก็จะถูกกระตุ้นให้เข้ามาลงทุนเพื่อสร้างกำไร การลงทุนก็จะทำให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจและความก้าวหน้าทางสังคม

นักเสรีนิยมวิจารณ์ว่า ความรุ่งเรืองช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เปิดโอกาสให้ประเทศยุโรปตะวันตกสร้างรัฐสวัสดิการ (welfare state) ขึ้นมาก ซึ่งใช้การใช้จ่ายสาธารณะและการใช้จ่ายสังคม (เงินทดแทน) เพื่อกระจายความมั่งคั่งให้กับคนส่วนใหญ่ของประเทศเป็นหลักประกันความมั่นคงในชีวิต แต่ผลเสียคือ บุคคลที่ได้รับการประกันสังคม มักจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและความคิดกลายเป็น "ผู้รอคอยการสงเคราะห์" เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประสิทธิภาพ เช่นเดียวกับการกำหนดค่าจ้างขั้นต่ำ (minimum wage) ซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่จะให้คนงานไร้ฝีมือ มีหลักประกันการได้รับค่าจ้างเพียงพอต่อการดำรงชีพขั้นต่ำสุด แต่แท้จริงแล้ว ไม่ได้เป็นการช่วยเหลือคนงาน

นักเสรีนิยมจึงเสนอแนวคิด “ค่าจ้างยืดหยุ่น” “การจ้างงานยืดหยุ่น” คือ จ้างแล้วปลดออกง่าย ซึ่งก็คือ การจ้างงานที่ขาดความมั่นคง (job insecurity) เช่น จ้างเป็นสัญญาจ้างงานระยะสั้น จ้างเป็นลูกจ้างชั่วคราว จ้างเป็นรายชั่วโมง (part-time) ฯลฯ สำหรับนักเสรีนิยมแล้ว “การสร้าง ความยืดหยุ่น” เป็นการเชื่อมระหว่างการจ่ายค่าจ้างกับปริมาณการทำงานได้ดีที่สุด หรือพูดอีกแง่หนึ่งคือ การเปิดไม่มีการลดค่าจ้าง โดยทั่วไป เพราะฉะนั้น นโยบายเสรีนิยมในการต่อสู้กับปัญหาการว่างงาน จึงเป็นนโยบายที่สนับสนุนให้ตลาดแรงงานเป็นตลาดเสรี ที่ปราศจากการแทรกแซงของรัฐ(เช่นการกำหนดค่าจ้างขั้นต่ำ) หรือของสหภาพแรงงาน (ข้อตกลงร่วม)

พื้นฐานแนวคิดดังกล่าว สำหรับนักเสรีนิยมใหม่ จึงเน้นการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจโดยมีนโยบายที่สำคัญ คือ (ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2541)

1. การเปิดเสรีด้านราคา หรือที่รู้จักกันในนาม “การตั้งราคาที่ถูกต้อง” (getting the prices right)
  - 1.1 ลดการควบคุมราคาไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม ไม่ว่าเหตุผลทางสังคม เศรษฐกิจหรือการเมือง
  - 1.2 ลดการควบคุมการลงทุนโดยรัฐต้องยกเลิก
  - 1.3 ลดการควบคุมของรัฐต่อตลาดทุน ยอมให้ดอกเบี้ยขึ้นสูงตามราคาตลาดเพื่อลดการลงทุนและลดภาวะราคาเพื่อ แต่ไม่สนใจว่านำไปสู่ปัญหาการว่างงานหรือไม่
  - 1.4 ลดการแทรกแซงของรัฐในตลาดแรงงาน ให้ยกเลิกการกำหนดอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ เสนอให้ควบคุมระดับค่าจ้างในภาครัฐ เพื่อลดการใช้จ่ายของรัฐบาล
2. การเปิดเสรีการค้าระหว่างประเทศ เพื่อส่งเสริมการส่งออก จุดมุ่งหมายหลักคือ ลดการคุ้มครองอุตสาหกรรมภายใน ลดอุดหนุนการส่งออกโดยตรง จะทำให้เศรษฐกิจมุ่งสู่การส่งออกมากขึ้น เสนอให้
  - 2.1 ยกเลิกการกำหนดโควตาสินค้านำเข้า ถ้ามีเพราะเป็นส่วนหนึ่งของการคุ้มครองอุตสาหกรรม ทำให้เกิด inefficiency เพิ่มราคาสินค้า และเพิ่ม rent-seeking
  - 2.2 ให้ปรับอัตราภาษีขาเข้าลงจนเหลือต่ำสุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และเสนอให้มีอัตราภาษีขาเข้าอัตราเดียว เช่น 50 หรือ 10 ทุกรายการสินค้าเข้า เพื่อให้การผลิตอุตสาหกรรมแข่งขันกับต่างประเทศได้ ธุรกิจโดยอยู่ไม่ได้ก็ต้องออกจากตลาดไป
  - 2.3 ให้ปรับอัตราแลกเปลี่ยนในระดับที่เป็นจริงคือ ไม่ให้ค่าสูงเกินไป (overvaluation)

3. ลดบทบาทภาครัฐในระบบเศรษฐกิจโดยใช้นโยบายแปรรูปรัฐวิสาหกิจและลดการใช้จ่ายของรัฐบาล

3.1 แปรรูปรัฐวิสาหกิจ เพื่อลดภาระของรัฐบาลที่ต้องสนับสนุนรัฐวิสาหกิจที่ขาดทุน

3.2 ตัดงบประมาณของรัฐบาลด้านกำลังคน ด้านการอุดหนุนสวัสดิการและด้านอื่น ๆ เพื่อลดภาวะขาดดุลของงบประมาณ จะได้ลดภาวะเงินเฟ้อ ในแนวคิดของสำนักเสรีนิยมใหม่ รัฐบาลควรจำกัดบทบาทอยู่ที่การจัดหาสาธารณูปโภคเท่านั้น และแม้แต่ในกรณีนี้ ก็ยังพยายามลดโดยให้เอกชนเข้ามาเป็นผู้ลงทุนแทน

มาตรการดังกล่าวจะทำให้ระบบเศรษฐกิจหันกลับมาสู่ระบบตลาด ทั้งทางด้านการผลิตภายในและทางด้านเศรษฐกิจจะระหว่างประเทศ มาตรการของสำนักเสรีนิยมเน้นมาตรการแก้ปัญหาในระยะสั้น เพื่อลดภาวะราคาเพื่อและปัญหาดุลการชำระเงิน ให้ความสำคัญกับปัญหาว่างงาน การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และปัญหาการกระจายรายได้ไม่น้อยมาก ไม่สนใจปัจจัยด้านโครงสร้าง

เมื่อพิจารณาพัฒนาการอุตสาหกรรมของประเทศไทยจะพบว่า เป็นกรณีที่อยู่กลาง ๆ ระหว่างทฤษฎีเสรีนิยมใหม่ กับทฤษฎีสถิตนิยมที่เน้นบทบาทของรัฐ (ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2541)

ฝ่ายเสรีนิยมใหม่ อันได้แก่ นักเศรษฐศาสตร์ที่สนับสนุนแนวคิดของธนาคารโลกและองค์การการเงินระหว่างประเทศ (IMF) เสนอว่ารัฐบาลไทยมีบทบาทน้อยในการพัฒนาอุตสาหกรรมของไทย พัฒนาการเศรษฐกิจเกิดจากกลไกตลาดมีโอกาสทำงานได้อย่างเสรีมากกว่า แต่นักเศรษฐศาสตร์ที่ไม่เห็นด้วยกับธนาคารโลก ซึ่งอาจจัดอยู่ในกลุ่มสำนักโครงสร้างนิยม โดยมีกลุ่มย่อยที่เรียกว่า กลุ่มเห็นความสำคัญบทบาทรัฐ (statist approach) กลุ่มนี้เมื่อศึกษากรณีประเทศไทย วิเคราะห์ว่ารัฐบาลไทยมีบทบาทกำหนดนโยบายอุตสาหกรรมที่สำคัญ

ทศวรรษ 2480 ภาครัฐลงทุนภาคอุตสาหกรรม เพื่อแก้ปัญหาความขาดแคลนในช่วงสงครามโลก แต่กิจการเหล่านี้ตกอยู่ในภาวะหนี้สินในช่วงกลางทศวรรษ 2490 เนื่องจากขาดประสิทธิภาพด้านการวางแผนและการบริหารงานที่ผิดพลาด บทบาทรัฐไทยได้เปลี่ยนแปลงไปในช่วง พ.ศ. 2503 โดยแผนพัฒนาฉบับที่ 1 ได้มุ่งทิศทางการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยเน้นบทบาทภาคเอกชนมากขึ้น กิจการธนาคารเป็นธุรกิจภาคเอกชน ภาครัฐไม่มีบทบาทสำคัญแต่อย่างใดในด้านการจัดการสินเชื่อภาคอุตสาหกรรม

ภาครัฐให้ความสำคัญกับการตั้งถิ่นฐานกิจการโดยร่วมทุนกับทุนต่างชาติ แต่ภาครัฐไม่มีบทบาทแต่อย่างใด ในส่วนนโยบายเพื่อส่งเสริมพัฒนาอุตสาหกรรมรายสาขาที่ขาดความชัดเจน

บทบาทของ สกท. ไม่มีความมุ่งมั่นที่ชัดเจนพอ ทำให้ไม่ส่งผลการพัฒนาอุตสาหกรรมแท้จริงในระยะยาว

สำหรับประเทศไทย กระบวนการนโยบายเป็นลักษณะปฏิภริยาที่สะท้อนระหว่างกัน มากกว่าลักษณะการถูกกำหนดจากฝ่ายใดฝ่ายเดียว กระบวนการนโยบายจึงมีต้นทุนของความล่าช้า และความสูญเสีย รวมถึงต้นทุนอื่น ๆ จากการกำหนดนโยบายที่ไม่ชัดเจน

จากช่วงทศวรรษ 2490 ที่ไทยริเริ่มนโยบายพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อทดแทนการนำเข้า และนโยบายพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อส่งเสริมการส่งออกเป็นด้านรอง ในช่วงทศวรรษ 2500-2510 ประเทศไทยมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของกลยุทธ์ทางเศรษฐกิจจากการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อส่งเสริมการส่งออก จนช่วงปลายทศวรรษ 2510-2520 ภาครัฐมุ่งนโยบายพัฒนาปกป้องอุตสาหกรรมสินค้าทุน การปกป้องอุตสาหกรรมกลายเป็นความต้องการของภาคธุรกิจเอกชน และเป็นเงื่อนไขที่กำหนดความสามารถของกิจการภาคเอกชนต่อมา

ในประเทศไทยภาคเอกชนมีบทบาทเข้ามามีส่วนทำให้รัฐเปลี่ยนบทบาทโดยผ่านกระบวนการล๊อบบี้โดยสมาคมนักธุรกิจ

ร็อก (Rock, 1995, อ้างถึงใน ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2541) เสนอว่าไม่ใช่เหตุผลเพียงพอกที่จะพิสูจน์ว่านโยบายอุตสาหกรรมไม่มีส่วนทำให้ประเทศไทยประสบความสำเร็จด้านการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรม ประเทศไทยอาจจะมีแผนพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างครอบคลุมเหมือนกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออก แต่ก็มีแผนระดับอุตสาหกรรม (Mingsam, 1992) ซึ่งถูกประยุกต์ใช้โดยชื่อเรียกร้องผลักดันของภาคเอกชน

ร็อก (Rock, 1995, อ้างถึงใน ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2541) ชี้ว่า การที่นักเศรษฐศาสตร์สำนักเสรีนิยมใหม่ ให้ความสนใจกับประเด็นเรื่องการหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรม ทำให้พวกเขาละเลยบทบาทรัฐบาลในการเข้าแทรกแซงและเกื้อหนุนธุรกิจภาคเกษตร และยังคงละเลยมาตรการเข้าแทรกแซงเพื่อคุ้มครองอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้าในระยะแรกๆ ซึ่ง Rock เห็นว่าเป็นผลดีกับการพัฒนาอุตสาหกรรมของไทยในช่วงทศวรรษ 2500-2510

ผาสุกและเบเกอร์ (Pasuk & Baker, 1996, อ้างถึงใน ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2541) เห็นว่า ภาครัฐมีบทบาทสำคัญหันเหทิศทางการเศรษฐกิจในช่วงทศวรรษดังกล่าวอย่างแท้จริง รัฐบาลอาจดูเหมือนว่าเป็นผู้วางนโยบายเชิงตั้งรับ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2530, หน้า 123-124) ได้กล่าวถึงประโยชน์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก หากการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนด ผลประโยชน์ที่จะได้รับมีดังนี้

1. จะมีการออมเงินตราแลกเปลี่ยนต่างประเทศที่เกิดขึ้นจากการผลิตผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมหนักภายในประเทศ และจากการส่งออกสินค้าประเภทอุตสาหกรรมหนักและสินค้าที่เกิดจากกระบวนการผลิต (resort processing activities) คิดเป็นมูลค่าประมาณ 40,000 ล้านบาทต่อปี
2. โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก จะสร้างงานได้เพิ่มขึ้น 131,000 ตำแหน่ง ในพื้นที่ทั้งหมดและจะเพิ่มประชากรเมืองกว่า 200,000 คน ซึ่งสูงกว่าระดับการเพิ่มของประชากรตามธรรมชาติ
3. การลงทุนในโครงสร้างพื้นฐาน จะก่อให้เกิดพื้นฐานของการพัฒนาอุตสาหกรรมเมืองใหม่ที่อยู่และจากมลภาวะ ซึ่งในระยะยาวมีผลมากต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมและลดค่าครองชีพในเขตเมือง
4. การพัฒนาพื้นฐานทางอุตสาหกรรมและเขตเมืองจะช่วยควบคุมการเติบโตของกรุงเทพมหานคร นอกจากนี้ โครงการพัฒนาตลอดจนการควบคุมการส่งเสริมการลงทุน และสิ่งก่อสร้างในเขตกรุงเทพมหานคร จะช่วยเร่งความเติบโตในเขตพื้นที่พัฒนา
5. โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก จะช่วยส่งเสริมพื้นฐานที่มีประสิทธิภาพและคล่องตัวต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมอื่น ๆ อีกมากมาย ตลอดจนการเติบโตของเมืองต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
6. แม้ว่าพื้นที่ที่โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกจะเป็นพื้นฐานที่สำคัญแห่งหนึ่งในการพัฒนาอุตสาหกรรมของชาติ แต่ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจต่อภูมิภาคอื่น ๆ จะมีไม่มาก
7. พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก จะช่วยบรรเทาแรงกดดันทางด้านเศรษฐกิจและสังคมแก่กรุงเทพมหานครที่เกิดขึ้นจากการย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมือง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2529, หน้า 81-84) ได้สรุปผลกระทบต่อสังคมและเศรษฐกิจอันอาจเกิดจากโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ในพื้นที่ 3 จังหวัดไว้ดังนี้

1. บทบาทของภาคอุตสาหกรรมจะมีมากขึ้น โดยเฉพาะในบริเวณจังหวัดระยองและชลบุรี ที่เป็นที่ตั้งของนิคมอุตสาหกรรมมาตาพุดและแหลมฉบัง ภาคเกษตรกรรมจะมีบทบาทน้อยลง นอกจากนี้ กิจกรรมทางเศรษฐกิจในสาขาการค้าและบริการจะมีความสำคัญเพิ่มขึ้น ส่วนจังหวัดฉะเชิงเทรานั้นเนื่องจากมิได้มีแหล่งอุตสาหกรรมเกิดขึ้นในพื้นที่ของจังหวัด การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของจังหวัดฉะเชิงเทรา จึงมองเห็นไม่ชัดเจน เพราะส่วนหนึ่งจะขึ้นอยู่กับภาคการเกษตร ที่สามารถจะพัฒนาอุตสาหกรรมแปรรูปทางเกษตรเพิ่มมากขึ้นเพียงไร และอีกส่วนหนึ่งยังขึ้นอยู่กับความสำเร็จของการ “เปิดประตู” การพัฒนาที่เชื่อมต่อระหว่างภาคตะวันออกกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้วย

2. ไม่เพียงแต่โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก จะทำให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจของพื้นที่ 3 จังหวัด เปลี่ยนแปลงไปในแง่ที่ภาคอุตสาหกรรมจะมีบทบาทมากขึ้น แต่องค์ประกอบของภาคอุตสาหกรรมก็เปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน คือ ในปัจจุบันอุตสาหกรรมในเขตพื้นที่ทั้ง 3 จังหวัดนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นอุตสาหกรรมแปรรูปผลิตผลทางการเกษตรที่มีขบวนการผลิตไม่ซับซ้อนยุ่งยาก แต่คาดว่าหากโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ อุตสาหกรรมอื่น ๆ นอกเหนือจากอุตสาหกรรมแปรรูปทางการเกษตรจะมีความสำคัญมากขึ้น โดยเฉพาะในจังหวัดชลบุรีและระยอง อุตสาหกรรมเบาและอุตสาหกรรมหนักหลายประเภทจะเกิดขึ้น หรืออาจจะพูดได้ว่า อุตสาหกรรมทั้งสองจังหวัดนี้จะแปรเปลี่ยนไปมากขึ้น โดยที่จังหวัดชลบุรีจะเกิดอุตสาหกรรมที่มีลักษณะใช้แรงงานเข้มข้น (labor – intensive industries) หรืออุตสาหกรรมที่ใช้ทรัพยากรเป็นฐาน (resource – based industries) เป็นส่วนใหญ่ ส่วนจังหวัดระยองนั้นจะเกิดอุตสาหกรรมที่ใช้ทุนเข้มข้น (capital – intensive industries) ที่เป็นอุตสาหกรรมหนักและใช้เทคโนโลยีสูง ดังนั้นจึงเป็นที่น่าสังเกตว่า แรงงานที่อพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานในบริเวณทั้งสองจังหวัดนี้ อาจมีความแตกต่างกันอยู่บ้างทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ

3. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจดังกล่าวจะมีผลต่อรายได้ต่อหัวและการกระจายรายได้ของประชากรในจังหวัดทั้งสาม การเกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรม บริการและการค้ามากขึ้นในเขตพื้นที่เหล่านี้ คาดว่าจะมีผลทำให้รายได้เฉลี่ยต่อหัวสูงขึ้น อย่างไรก็ตาม ความเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้จะเพิ่มมากขึ้น ทั้งในแง่ของภาคตะวันออกกับภาคอื่น ๆ และในแง่ของชุมชนของจังหวัดเองในบริเวณที่เกิดการพัฒนาและพื้นที่ห่างไกลออกไปในระหว่างภาคจะเห็นได้ว่านอกจากกรุงเทพมหานครแล้วภาคตะวันออกนับว่ามีผลผลิตมวลรวมต่อหัวสูงที่สุดเมื่อเทียบกับภาคอื่น ๆ โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาค

ตะวันออกที่จะก่อให้เกิดผลผลิตมวลรวมมากขึ้น อาจจะทำให้การกระจายรายได้ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างภาคมีมากขึ้น และอีกประการหนึ่งคือ โครงการนี้จะใช้เงินพัฒนาเป็นจำนวนมาก ซึ่งเมื่อรัฐบาลจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรที่จำกัดมาเพื่อพัฒนาภูมิภาคนี้ ทรัพยากรที่จะใช้พัฒนาภูมิภาคอื่น ๆ ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำกว่าภาคตะวันออกจะมีน้อยลง ทำให้ความแตกต่างในการกระจายรายได้ระหว่างภาคมีมากขึ้น และจะยิ่งรุนแรงยิ่งขึ้น หากความพยายามที่จะเชื่อมโยงความเจริญในพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือไม่ประสบความสำเร็จ ในแง่ของชุมชนในจังหวัดเอง จะพบว่า ผู้ที่ประกอบอาชีพทางการเกษตรหรือประมงจะมีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำกว่าผู้ที่ประกอบอาชีพทางด้านอุตสาหกรรม บริการและการพาณิชย์ ความแตกต่างในการกระจายรายได้มีแนวโน้มสูงขึ้น เมื่อมีโครงการพัฒนาฯ เกิดขึ้น

4. โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกจะมีผลทำให้ประชากรในเขตพื้นที่ 3 จังหวัดสูงขึ้น ทั้งที่เพิ่มตามปกติและการย้ายถิ่นของแรงงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดระยองและชลบุรี ที่เป็นศูนย์กลางการพัฒนาอุตสาหกรรมและการพาณิชย์ การย้ายถิ่นที่จะเกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอนของการพัฒนาลักษณะไม่เหมือนกัน เช่น ในระยะแรกของการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานจะมีการย้ายถิ่นของกรรมกรก่อสร้างเป็นจำนวนมาก เป็นต้น ดังนั้นการวางแผนในด้านสวัสดิการของชุมชนจึงต้องกระทำในลักษณะที่สอดคล้องกับความต้องการ

5. โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก ที่ก่อให้เกิดการจ้างงานมากขึ้น ทั้งในทางตรงและทางอ้อม ซึ่งมีผลทำให้แรงงานทางด้านอุตสาหกรรม บริการและการค้ามีความสำคัญมากขึ้นเมื่อเทียบกับภาคเกษตรกรรม โดยเฉพาะในเขตพื้นที่แหลมฉบังและมาบตาพุด คาดว่าหากการพัฒนาเป็นไปตามแผนแม่บท โครงการจะสร้างงานประมาณ 200,000 คน ส่วนในด้านทักษะของแรงงานนั้น พบว่าหากเป็นคณงานประเภทวิศวกรหรือแรงงานฝีมือ สถาบันที่ผลิตแรงงานประเภทนี้สามารถสนองความต้องการดังกล่าวได้ ส่วนแรงงานระดับรองลงไปคงจะต้องมีการฝึกอาชีพเสริมไม่ว่าจะเป็นในลักษณะ on the job training หรือในลักษณะการฝึกอบรมระยะสั้น

6. โครงสร้างทางเศรษฐกิจที่เน้นบทบาทของอุตสาหกรรมบริการและการพาณิชย์ ตลอดจนประชากรที่เพิ่มขึ้นในบริเวณจังหวัดทั้งสาม จะเป็นตัวกำหนดความต้องการทางด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ แม้ว่าในปัจจุบันจังหวัดทั้งสามนี้มีสภาพสาธารณูปโภคและสาธารณูปการค่อนข้างจะอยู่ในระดับที่ดี เมื่อเทียบกับจังหวัดอื่น ๆ ของประเทศ แต่การเพิ่มของประชากรและโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป จะมีผลทำให้ความต้องการสิ่งเหล่านี้เพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นหน้าที่ของภาครัฐบาลที่จะเตรียมโครงสร้างพื้นฐานเหล่านี้ เพื่อให้การพัฒนา

อุตสาหกรรมและชุมชนเป็นไปตามเป้าหมาย ในระยะแรกของการพัฒนาอาจจะจำเป็นต้องพึ่งสิ่งที่มีอยู่แล้วในชุมชนเดิม แต่ในระยะหลังเมื่อการพัฒนาขยายออกไปและชุมชนใหม่ก่อตัวขึ้น คงจะต้องมีการขยายกิจการทางด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการและสวัสดิการชุมชนออกไปให้สอดคล้องกับความต้องการ เพราะเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาความขัดแย้งกันระหว่างชุมชนเดิมกับชุมชนใหม่ เช่น ปัญหาในเรื่องน้ำอาจจะก่อให้เกิดความขัดแย้งกันระหว่างชุมชนเดิมกับชุมชนใหม่ หรือในระหว่างภาคเกษตรกับอุตสาหกรรม เป็นต้น

การศึกษาสภาพการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกของ ปารีชาติ วัลย์เสถียร (2532, หน้า144–145, อ้างถึงใน นิภา เกตุนิพัทธ์, 2537) ได้ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนจากการพึ่งพาการผลิตทางเกษตรเป็นการแสวงหาทางเลือกอื่น อาทิเช่น อุตสาหกรรม พาณิชยกรรมและธุรกิจบริการต่าง ๆ เพิ่มจากเดิมมากขึ้น
2. การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินและราคาที่ดิน
3. การอพยพแรงงานต่างถิ่นโดยเฉพาะภาคอีสาน
4. การเปลี่ยนแปลงจากชุมชนแบบมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดและแตกต่างในวิถีชีวิตมาก หรือเรียกว่าความเป็นแบบเดียวกัน (homogeniety) เป็นชุมชนที่มีความต่างแบบกัน (heterogeniety) มีความแตกต่างในอาชีพ วัฒนธรรม ฯลฯ

ไพบูลย์ กาญจนหฤทัย (2535, อ้างถึงใน ประทีป เจริญพร, 2542) ได้สรุปผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาของรัฐในเขตพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกไว้ดังนี้

1. เกิดการลงทุนของภาคเอกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ
2. เกิดการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานจากภูมิภาคเข้าสู่เขตพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก และจังหวัดใกล้เคียงที่มีพื้นที่ติดต่อกัน
3. เกิดการใช้ที่ดิน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสภาพแวดล้อม เช่น พื้นที่ดินเกษตรกรรม พัฒนาเป็นโครงการนิคมอุตสาหกรรม ที่พักอาศัย สนามกอล์ฟ เป็นต้น
4. เกิดการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการเกษตรกรรม อุปโภค บริโภค เช่น การสร้างอ่างเก็บน้ำต่าง ๆ
5. เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจ สังคมและประชากร เช่น การเปลี่ยนจากการพึ่งพาเศรษฐกิจการเกษตร เป็นเศรษฐกิจนอกภาคการเกษตร ซึ่งได้แก่ อุตสาหกรรมและการบริการการท่องเที่ยว โครงสร้างทางสังคมก็เปลี่ยนจากสังคมเกษตรและประชาชนชนบท มาเป็นสังคมเมืองและประชากรเมือง

การศึกษาของสุภาวศ์ จันทวานิช (2529, อ้างถึงใน กรรณิกา วิยะตานนท์, 2540) พบว่า ผลจากการพัฒนาสังคมชนบทเป็นสังคมเมือง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านค่านิยมของคน มีลักษณะเป็นค่านิยมของในเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปจากที่เคยเป็นอยู่ คนในเมืองจะมีความเชื่อเรื่อง บุญกรรม ความกตัญญูและระบบอาวุโสน้อยลง เน้นความเป็นตัวของตัวเอง และมุ่งหวังความสำเร็จมากขึ้น คือการอยู่ตามลำพังไม่สูงส่งกับญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านมากเท่าแต่ก่อน

การศึกษาของศศิพัฒน์ ยอดเพชร (2528) พบว่าการย้ายถิ่นของประชากรเข้าสู่พื้นที่ โครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก จะก่อให้เกิดปัญหาตามมาคือ ชุมชนแออัด ปัญหาความต้องการทางด้านการศึกษาและบริการ สาธารณสุขที่เหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ ปัญหาการปรับตัวของประชาชนทั้งที่อยู่ในชุมชนเดิมและกลุ่มอพยพเข้าไปอยู่ใหม่ ปัญหาอาชญากรรมและอาชีพที่ไม่พึงปรารถนาอื่น ๆ เช่น การลักขโมย การทำร้ายร่างกาย การพนัน ยาเสพติดและการค้าประเวณี ปัญหาด้านวัฒนธรรมรวมทั้งความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของชุมชนที่อยู่อาศัย

จากการวิจัยของไกรยุทธ ธีรตยาคนันท์ และสุวัฒนา ธาดานิติ (2526) เรื่อง "อนาคตภาพสำหรับการพัฒนาภาคตะวันออก" พบว่า โครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออกจะทำให้เกิดผลเสียต่อสภาพแวดล้อมทางคุณภาพของอากาศ เสียง กลิ่น เป็นต้น

จากการสังเคราะห์งานของอานันท์ กาญจนพันธุ์ (2543) พบว่าในช่วงระยะเวลาของการพัฒนาในภาคอุตสาหกรรมตามโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีทางการเกษตรและการประมงรูปแบบการใช้ทรัพยากรในภาคตะวันออกได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ในปัจจุบันการใช้ทรัพยากรอยู่ในสภาพที่มีความขัดแย้งสูง ในเรื่องของลักษณะการใช้ประโยชน์ ซึ่งประเด็นนี้เป็นข้อสังเกตที่สำคัญสำหรับการประเมินศักยภาพชุมชนในการจัดการทรัพยากรเป็นอย่างยิ่ง

การศึกษาของอุดม เกิดพิบูลย์และคณะ (2527) ได้อธิบายถึงกระบวนการที่โรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งตั้งอยู่ในท้องถิ่นชนบทและใช้วัตถุดิบจากการเกษตร จะก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจขึ้นในบริเวณใกล้เคียง โดยได้สร้างแบบจำลองทฤษฎี (conceptual model) ว่าเมื่อมีโรงงานอุตสาหกรรมเข้าไปตั้งอยู่ในท้องถิ่นชนบทแล้ว ในขั้นแรกจะเกิดผลกระทบ ซึ่งจะทำให้มีการสนองตอบจากประชากรในชุมชนนั้นและการสนองตอบนี้เอง จะทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างประกอบกับการขยายตัวของอุปสงค์และรายได้ ทั้งสองส่วนนี้จะรวมกันเป็นพลังผลักดันให้เศรษฐกิจขยายตัว ตามแบบจำลองนี้ ผลกระทบมีหน้าที่เป็นแรงกระตุ้น ส่วนกลไกสำคัญที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจ และความสำคัญของมาตรการนี้มาใช้จะขึ้นอยู่กับการสนองตอบว่ามีลักษณะอย่างไรและเกิดขึ้นอย่างไรแพร่หลายหรือไม่ ผลกระทบและการสนองตอบที่เกิดขึ้นจะมี

ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ผลกระทบด้านเศรษฐกิจได้แก่ โอกาสในการประกอบอาชีพใหม่ ๆ การมีรายได้และการใช้จ่ายเพิ่มขึ้น การก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน ผลกระทบทางสังคมได้แก่ มีกลุ่มอาชีพใหม่ ๆ เกิดขึ้น มีการอพยพของบุคคลต่างอาชีพต่างภูมิลำเนาเข้ามาอยู่ในท้องถิ่น มีการเปลี่ยนอาชีพและเปลี่ยนที่อยู่อาศัยของคนในท้องถิ่น มีค่านิยมใหม่เข้ามาจากภายนอกและเกิดขึ้นเองภายในชุมชน

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536, อ้างถึงใน ธนพรรณ สุนทร, 2539) ได้ทำการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม : แนวทางการศึกษา วิเคราะห์และวางแผน ซึ่งสามารถสรุปลักษณะของการเปลี่ยนแปลงจาสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม จะมีปรากฏการณ์ทางสังคม ดังนี้

1. การจ้างแรงงาน มีการจ้างแรงงานแทนการแลกเปลี่ยนแรงงานในการทำนา และ "การลงแขกเกี่ยวข้าว" หมายถึงการจ้างแรงงานมาช่วยเกี่ยวข้าวในนา คือ ต้องมีเงินเป็นสิ่งตอบแทน การช่วยเหลือซึ่งกันและกันมีน้อยลง
2. การประกอบอาชีพอื่นแทนการทำนา ชาวนาได้เริ่มมีการประกอบอาชีพอื่นแทนการทำนามากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจแบบตลาด ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในด้านการประกอบอาชีพอื่นแทนการทำนา เช่น พ่อค้า นักธุรกิจ ช่างฝีมือ ลักษณะการเปลี่ยนอาชีพนี้ เป็นการเคลื่อนไหวทางสังคม โดยได้หันเหสภาพการดำรงชีวิตแบบดั้งเดิมในสังคมเกษตรกรรมไปแสวงหาความสำเร็จและความก้าวหน้าในอาชีพอื่นมากขึ้น
3. การยอมรับเทคโนโลยีใหม่ จากการศึกษาหมู่บ้าน 2 แห่งในจังหวัดขอนแก่นพบว่า ชาวนารู้จักวิธีในการควบคุมแมลง การใช้ปุ๋ย การใช้พันธุ์ข้าวที่ปรับปรุงใหม่ การใช้เครื่องสูบน้ำมากขึ้นเรื่อย ๆ การเปลี่ยนแปลงเทคนิควิธีการทำนามีมากที่สุดในภาคกลาง
4. การเลื่อนฐานะทางสังคม พบว่าสังคมชนบทชาวบ้านได้มีการเปลี่ยนแปลงค่านิยมโดยส่งเสริมให้ลูกมีการศึกษาสูงขึ้น เพื่อต้องการเลื่อนฐานะทางสังคมของตน คนรุ่นใหม่ได้มีการเลื่อนฐานะทางสังคมโดยได้การศึกษาสูงขึ้น

บทที่ 3

พื้นฐานและการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

วิทยานิพนธ์เรื่อง ผลกระทบของการพัฒนาอุตสาหกรรมในโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก ต่อชุมชนประมง กรณีศึกษาชุมชนคลองตำหรุ จังหวัดชลบุรี จะนำเสนอโดยการแบ่งเนื้อหาออกเป็นหัวข้อต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. การก่อตั้งชุมชนคลองตำหรุ
2. เศรษฐกิจชุมชนในอดีต
3. การปกครองและวัฒนธรรมของชุมชนในอดีต
4. การเปลี่ยนแปลงของชุมชน

การก่อตั้งชุมชนคลองตำหรุ

ตำบลคลองตำหรุเป็นตำบลที่อยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 24.2 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่อื่น ดังนี้

ทิศเหนือ	-	ติดต่อกับตำบลท่าซ้าย อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา และแม่น้ำบางปะกง
ทิศใต้	-	ติดต่อกับตำบลหนองไม้แดง อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี
ทิศตะวันออก	-	ติดต่อกับตำบลบ้านเก่า อำเภอพานทองและตำบลดอนหัวฬ่อ อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี
ทิศตะวันตก	-	ติดต่อกับบริเวณฝั่งอ่าวไทย

สภาพพื้นที่แต่ดั้งเดิมของตำบลคลองตำหรุ ส่วนใหญ่จะเป็นลำคลองและมี "ตำหรุน้ำ" ที่เกิดขึ้นจากปากอ่าวบางปะกง เข้ามาจดจนพื้นที่ที่เป็นคลองของชุมชน ดังจะเห็นได้จากคำว่า "ตำหรุ" นั้น มีความหมายว่า "ที่พรุ ที่อ่อน ที่นุ่ม หรือพื้นที่ที่มีน้ำท่วมขัง" ต่อมาชาวบ้านในชุมชนเรียกคำว่า "พรุ" เพี้ยนมาเป็นตำหรุ ดังนั้นชาวบ้านจึงได้เรียกชื่อบริเวณแห่งนี้ว่า "คลองตำหรุ" (กลุ่มชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2545)

ลักษณะของการตั้งถิ่นฐานในอดีตจากการสัมภาษณ์กลุ่มพบว่า ชุมชนคลองตำหรุได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2340 โดยมีราษฎรจากตำบลบางระมาดและจากจังหวัดธนบุรี ราษฎร

กลุ่มนี้เป็นคนเชื้อสายแขกที่เป็นพี่น้องกัน จำนวน 4 คนมีชื่อว่า ตาลอ ตาแล ตาแดงและตาไซ พี่น้องทั้งสี่ได้เดินทางอพยพชาติเซพเนจรเข้ามาตั้งหลักแหล่งและจับจองพื้นที่ในคลองตำหรุ เนื่องจากเห็นว่าสภาพของพื้นที่ที่ตั้งอยู่ติดกับชายฝั่งทะเล

จากผู้นุกเบิกทั้งสี่ต่อมาได้มีผู้อพยพเข้ามาเพิ่มเติม แต่คลองตำหรุก็ขยายออกเป็นตระกูลใหญ่จำนวน 4 ตระกูล คือ ตระกูลธรรมเมธา ตระกูลทองอยู่ ตระกูลอายุเจริญและตระกูลอินทร์พุ่ม เนื่องจากชาวบ้านคลองตำหรุได้มาเชื่อมความสัมพันธ์กันโดยการแต่งงานข้ามตระกูลและคนในสมัยก่อนมักจะมีลูกกันเป็นจำนวนมากถึง 10 คน โดยเฉพาะผู้ชายที่เป็นมุสลิมมีภรรยาถึง 4 คน และภรรยาแต่ละคนมีลูกกัน 9 คน 10 คน 13 คน บางคนมีถึง 17 คนก็มี หากจะทำการนับเครือญาติกันในชุมชนคลองตำหรุ ก็จะพบว่าคนในชุมชนเป็นญาติพี่น้องที่มาจากสายโลหิตเดียวกัน และจากการแต่งงาน ซึ่งมีผลให้คลองตำหรุมีลักษณะเครือญาติที่เข้มแข็งสืบเชื้อสายต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน (มวล นันทโชติ, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2545)

ลักษณะภูมิประเทศของชุมชนคลองตำหรุ เนื่องจากเป็นตำหรุน้ำบริเวณปากอ่าวบางปะกง ดังนั้นที่ราบติดชายฝั่งทะเล จึงเป็นดินเค็มไม่เหมาะแก่การเพาะปลูก นอกจากนี้พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็น “แพรก”หรือคลอง แพรกต่าง ๆ ที่อยู่ในชุมชนคลองตำหรุส่วนใหญ่จะเรียกตามชื่อสถานที่หรือชื่อของคนที่อาศัยอยู่ตามบริเวณนั้นในช่วงแรก ๆ เช่นแพรกตาลอ แพรกตาลีน แพรกตาเส็ง แพรกตาเจียร แพรกตาเนียร แพรกตาเสื่อ แพรกตาลอย เป็นต้น บางแพรกก็เรียกชื่อตามสถานที่ เช่น แพรกศาลเจ้า เพราะอยู่ใกล้กับศาลเจ้าหรือแพรกป่า เพราะอยู่บริเวณป่า

ลักษณะภูมิอากาศของชุมชนคลองตำหรุ เป็นสภาพภูมิอากาศแบบชื้นร้อน ในฤดูหนาวอากาศไม่หนาวมาก คล้ายกับบริเวณภาคกลางของประเทศไทย อุณหภูมิทั่วไปเฉลี่ย 26 องศาเซลเซียส (แผน 5 ป้องค์การบริหารส่วนตำบลคลองตำหรุ, 2545)

เศรษฐกิจชุมชนในอดีต

สภาพของคลองตำหรุในอดีตนั้น จะอุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ กล่าวคือพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่า เช่น ป่าจาก ป่าไม้โกงกาง ป่าไม้ตะบูน ประกอบกับการมีลำคลองตามธรรมชาติซึ่งมีน้ำทะเลท่วมถึงและเป็นที่ยึดเหนี่ยว ทำให้เหมาะสำหรับการทำนาเกลือเป็นอย่างยิ่ง จากสภาพพื้นที่ของชุมชนคลองตำหรุที่อุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติดังที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น ทำให้การประกอบอาชีพของคนในชุมชนแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มที่หนึ่งคือการทำนาเกลือ กลุ่มที่สองคือการตัดไม้ไปทำฟืน และกลุ่มที่สามคือการจับปูจับปลาซึ่งถือว่าเป็นอาชีพประมงพื้นบ้าน

“การแบ่งงานกันทำ” ในคลองตำหรุเกิดจากแต่ละครอบครัวจะประกอบอาชีพตามความถนัดหรือตามทรัพยากรที่ตนเองครอบครอง คนที่ทำนาเกลือ จะเป็นกลุ่มคนที่มีที่ดินบริเวณที่น้ำทะเลท่วมถึง ส่วนคนที่อยู่ในปากก็เข้าป่าไปตัดไม้เพื่อนำไปทำฟืน และสมัยก่อนจะมีต้นลำพูมาก ชาวบ้านก็ตัดไม้ลำพูส่งไปทำไม้ก๊อกสำหรับปิดขวดเหล้า เนื่องจากไม้ลำพูจะเป็นไม้ที่มีความยืดหยุ่นมาก ส่วนใครที่ไม่ได้ทำนาเกลือ หรือตัดไม้ทำฟืน แต่อยู่ริมทะเลก็จะหาสวิงหรือแหหรืออุปกรณ์ที่หาได้ง่ายในชุมชนมาใช้เป็นเครื่องมือในการจับปู จับปลา อย่างไรก็ตามบางคนอาจจะประกอบอาชีพมากกว่าหนึ่งอย่างก็ได้ แล้วแต่การครอบครองทรัพยากร เช่น ช่วงฤดูแล้งก็ทำนาเกลือไว้ พอถึงฤดูฝนก็เข้าป่าตัดไม้ ทำเป็นฟืนเอาไปขาย ทำให้เห็นถึงภาพวิถีชีวิตของคนในชุมชนคลองตำหรุที่ต้องอาศัยการพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ (กลุ่มอสม., สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2546)

การทำนาเกลือจะทำกันในช่วงเดือนธันวาคมจนถึงประมาณเดือนเมษายน หรือก่อนที่ฝนจะตก (ช่วงหน้าแล้ง) กระบวนการทำนาเกลือจะเริ่มจากการขุดดิน โยกดินให้เรียบ เป็นการปรับพื้นที่หน้าดิน ต้องทำการวิดน้ำออกให้หมด แล้วปล่อยพื้นที่หน้าดิน ต้องคอยระวังไม่ให้ปูและปลา มาเจาะรู เพราะน้ำจะไหลออกทำให้กักไว้ไม่ได้ ตกไว้จนหน้าดินเค็ม ในขั้นตอนนี้จะใช้เวลาประมาณหนึ่งเดือนถึงจะได้เกลือธรรมชาติ ต่อมาก็รอให้น้ำเกลือเริ่มมีสีขาวประมาณ 10 กว่าวัน ซึ่งถือเป็นเกลือใช้ได้ หลังจากนั้นชาวบ้านก็ต้องโยกเกลือขึ้นมาเก็บไว้ในยุ้ง หากปีใดที่ฝนตกชุกก็จะมีเวลาในการทำนาเกลือน้อยลง

การทำประมงพื้นบ้าน ที่เริ่มทำตั้งแต่การตั้งถิ่นฐานของชุมชน จะประดิษฐ์เครื่องมือการจับสัตว์น้ำที่ทำขึ้นง่าย ๆ โดยวัสดุอุปกรณ์ที่หาได้ง่ายภายในชุมชน เครื่องมืองดกล่าวจะสอดคล้องกับชนิดและขนาดของสัตว์น้ำที่ต้องการจับ และไม่ทำลายทรัพยากรสัตว์น้ำจนเกินความจำเป็นด้วย ในการทำประมงจะมีการแบ่งงานกันทำระหว่างเพศ คือฝ่ายชายซึ่งสังคมไทยถือว่าเป็นผู้นำครอบครัวจะทำการออกเรือ และเมื่อเรือเข้าถึงฝั่ง ก็จะเป็นหน้าที่ของฝ่ายหญิงที่จะช่วยในการคัดแยกชนิดและขนาดของสัตว์น้ำตามความต้องการ นอกจากการคัดแยกสัตว์น้ำแล้ว นอกจากนี้เมื่อฝ่ายชายออกเรือ ก็มีใ้ช่วยฝ่ายหญิงจะวาง ฝ่ายหญิงยังจะต้องคอยทำการแก้ไขและปรับปรุงเครื่องมือในการจับสัตว์น้ำที่ชำรุดอีกด้วย

ชาวประมงในชุมชนคลองตำหรุส่วนมากจะมีที่ดินที่ใช้สำหรับการอยู่อาศัยเป็นของตนเอง ซึ่งจะมีลักษณะเป็นบ้านหลังคามุงจาก มีใต้ถุนสูง เป็นบริเวณที่มีบ้านเรือนอยู่ติด ๆ กัน จึงทำให้บ้านเรือนแต่ละหลังนั้นมีพื้นที่ค่อนข้างจะจำกัด ที่มีขนาดพื้นที่เพียงไม่กี่ตารางวา

การออกเรือจับสัตว์น้ำในแต่ละครั้งนั้น ชาวประมงจะต้องดูช่วงเวลาของน้ำด้วย ว่าเป็นช่วงที่น้ำเกิด (น้ำมาก) หรือน้ำตาย (น้ำน้อย) มีการแบ่งช่วงเวลาคือ ในช่วงเวลา 13 ค่ำ จนถึง 6 ค่ำ

จะเป็นช่วงเวลาให้น้ำเกิด ซึ่งจะสามารถปล่อยน้ำให้เข้าบ่อเพื่อใช้ในการเลี้ยงสัตว์น้ำได้ ส่วนในช่วงเวลา 8 ค่ำ จนถึง 1 ค่ำ จะเป็นเวลาที่น้ำตาย ซึ่งจะเปิดให้น้ำเข้าบ่อไม่ได้ เพราะจะทำให้สัตว์น้ำในบ่อนั้นตายได้ ในช่วงเวลา 15 วัน จะมีน้ำเกิด 1 ครั้ง ดังนั้นใน 1 เดือนจะมีน้ำเกิดทั้งหมด 2 ครั้ง (กลุ่มประมงพื้นบ้าน, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2545)

น้ำเกิดและน้ำตาย ถือว่าเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เป็นปรากฏการณ์ในเรื่องของน้ำขึ้นน้ำลงที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของคนเรามากพอสมควร โดยเฉพาะชาวประมงและคนเดินเรือทั้งหลายที่จะต้องรู้ช่วงเวลาของน้ำเกิดและน้ำตาย น้ำเกิด (spring tides) เป็นช่วงเวลาที่ดวงจันทร์กับดวงอาทิตย์อยู่ในแนวเดียวกัน ทำให้แรงดึงดูดจากทั้งสองแหล่งส่งผลกระทบต่อปรากฏการณ์น้ำขึ้นบนผิวโลกมากกว่าปกติ ทำให้ปริมาณน้ำที่ขึ้นสูงสุดในวันนั้น มีปริมาณมากกว่าทุก ๆ วันในรอบเดือน แต่ถ้าหากดวงจันทร์กับดวงอาทิตย์โคจรมาอยู่ในตำแหน่งที่ตั้งฉากกัน ปริมาณน้ำที่ขึ้นสูงสุดมรวันนั้นจะมีปริมาณน้ำน้อยที่สุดในรอบเดือน ก็จะเป็นปรากฏการณ์ที่เรียกว่าน้ำตาย (neap tides)

การทำประมงนั้น ชาวประมงจะต้องรู้เวลาของน้ำขึ้นและน้ำลงเพราะมีผลต่อการออกเรือ แต่การทำนาเกลือนั้น ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่ถือว่ามีความสำคัญยิ่งก็คือฝน คนที่ทำนาเกลือจะไม่ชอบให้ฝนตก เนื่องจากเมื่อฝนตกจะชะล้างหน้าดินออกไป ทำให้ไม่มีความเค็ม ดังนั้นไม่ว่าจะทำนาเกลือหรือทำประมง ต่างก็จะต้องพึ่งพาปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ซึ่งในเรื่องของน้ำขึ้นน้ำลงนั้น ชาวประมงยังพอรู้ช่วงเวลา แต่การทำนาเกลือ จะไม่สามารถคาดคะเนได้เลยว่าปีนี้น้ำฝนจะตกในช่วงเวลาใด และฝนจะตกมากน้อยเท่าใด หากฝนตกมากก็จะเป็นอุปสรรคต่อการทำนาเกลือเป็นอย่างยิ่ง (ประพจน์ สุภรัตน์, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2545)

ในส่วนของ การตัดไม้เพื่อนำไปทำฟืนนั้น ชาวบ้านสามารถตัดได้ทุกฤดูกาล แต่การตัดไม้นั้นจะตัดไม้ได้เฉพาะไม้ที่อยู่ในพื้นที่ของตนเท่านั้น ไม่สามารถจะเข้าไปตัดไม้ในที่ของคนอื่นได้ ซึ่งหากเข้าไปตัดไม้ในที่ของผู้อื่น ก็จะถือว่าเป็นการบุกรุกพื้นที่ส่วนบุคคล ชาวบ้านจะเข้าไปตัดไม้ในป่าที่เป็นที่ของตนและนำไม้ที่ตัดได้มาเผาเพื่อเอาไปทำเป็นฟืน แล้วนำไปขายตามตลาดหรือโรงพยาบาล ดังที่ป้ามวลบอกว่า "ป้าเข้าไปตัดไม้ตั้งแต่สาว ๆ จนตอนนี้อายุ 76 แล้วยังตัดไม้อยู่ แต่ก่อนจะเข้าไปตัดไม้ช่วงก่อนสว่าง ตัดไม้ได้ก็จะเผาไม้ให้เป็นถ่าน เพื่อเป็นฟืน เอาไปขายที่ตลาดเมืองชลหรือไม้ก็ขายที่โรงพยาบาลเมืองชล ที่โรงพยาบาลจะรับซื้อฟืน เพื่อเอาไปต้มผ้าฆ่าเชื้อโรค"

ในการทำมาหากินทั้งสามอาชีพของชาวคลองตำหรุในอดีตนั้น พบว่าตั้งอยู่บนพื้นฐานของระบบเครือญาติ คือการแลกเปลี่ยนแรงงานระหว่างครอบครัว โดยอาศัยสายใยของความเป็น

สายเลือดเดียวกัน และ/หรือความเป็นญาติจากการแต่งงาน/ตั้งนั้นในสมัยก่อนชาวบ้านคลองตำหรุจะไม่มี การจ้างแรงงาน หากบ้านใดต้องการแรงงาน ก็จะอาศัยการ “ลงแขก” หรือ “ขอแรง” กัน โดยจะร่วมมือกันตามลักษณะของงานและความหนักเบาของการใช้แรงงานและตามกำลัง เช่นการช่วยกันปรับพื้นดินเพื่อทำนาเกลือ การออกเรือเพื่อช่วยจับปลา เป็นต้น นอกจากนี้คลองตำหรุยังมีความร่วมมือกันทางด้านสังคมด้วย เช่นหากบ้านใดจะทำการมุงหลังคา ก็จะช่วยกันบอกต่อในแบบปากต่อปาก เมื่อคนในชุมชนรับรู้ทั่วถึงกันแล้ว คนในชุมชนก็จะมาช่วยกันลงแรงในการมุงหลังคา หรือหากวัดต้องดำเนินการด้านการก่อสร้าง คนในชุมชนก็จะมาช่วยกันลงแรงซึ่งถือได้ว่าเป็นความสามัคคี ที่แสดงถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชนคลองตำหรุ (กลุ่มชาวประมงพื้นบ้านบ้าน, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2545)

อย่างไรก็ดีจากสภาพพื้นที่ของชุมชนคลองตำหรุในอดีต ที่ประกอบไปด้วยน้ำเค็ม จึงทำให้ในชุมชนคลองตำหรุนั้นไม่สามารถปลูกข้าวที่จะใช้สำหรับกินกันในชุมชนได้เลย ชุมชนคลองตำหรุจึงเป็นชุมชนที่ไม่สามารถเลี้ยงตนเองได้ จึงต้องอาศัยการแลกเปลี่ยนจากผลิตผลที่มีอยู่ในชุมชนคลองตำหรุกับชุมชนใกล้เคียง คือต้องนำเกลือไปแลกข้าว ชาวบ้านในชุมชนคลองตำหรุต้องหาบเกลือออกไปแลกข้าวจากชุมชน “บนดอน” ปัจจุบันคือตำบลดอนหัวฬ่อ (กลุ่มชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2545)

ตำบลดอนหัวฬ่อ หรือที่คนในชุมชนคลองตำหรุมักเรียกกันว่าบนดอนนั้น จะอยู่ทางตอนบนของชุมชนคลองตำหรุ สภาพของพื้นที่จะเป็นที่สูง พื้นที่ของตำบลดอนหัวฬ่อจะอุดมไปด้วยน้ำจืด ทำให้สภาพพื้นที่มีความเหมาะสมที่จะใช้สำหรับปลูกข้าว ผักและพืชผลชนิดต่าง ๆ ได้เกลือจำนวนหนึ่งถึงจะนำไปแลกข้าวได้สองกระบุง นอกจากการนำเกลือไปแลกข้าวแล้วก็ยังสามารถแลกกับมะพร้าวและน้ำตาลได้อีกด้วย

นอกจากการมีความสัมพันธ์กับชุมชนดอนหัวฬ่อแล้ว ชุมชนคลองตำหรุยังได้มีความสัมพันธ์กับชุมชนหนองไม้แดง ซึ่งเป็นชุมชนที่ติดต่อกับชุมชนดอนหัวฬ่อด้วย พื้นที่ของชุมชนหนองไม้แดงจะนิยมปลูกผักกาดขาว คนที่ชุมชนหนองไม้แดงจะนำเกลือของชุมชนคลองตำหรุไปหมักกับผักกาดขาวให้เป็นผักกาดดอง เพื่อนำออกไปขาย

จากการติดต่อกับความสัมพันธ์กับชุมชนใกล้เคียงคือ ชุมชนดอนหัวฬ่อและชุมชนหนองไม้แดง ทำให้สามารถมองเห็นภาพของความสัมพันธ์อันดีที่มีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างชุมชน ที่ทำให้ทราบว่าชุมชนเดียวไม่สามารถอยู่ได้อย่างโดดเดี่ยว ต้องอาศัยการแลกเปลี่ยนสิ่งหนึ่งที่ชุมชนหนึ่งมีกับอีกสิ่งหนึ่งที่มิอยู่ในชุมชนอื่น เหมือนกับที่ชุมชนคลองตำหรุต้องพึ่งพาข้าวจากชุมชนดอนหัวฬ่อเนื่องจากสภาพพื้นที่ของชุมชนคลองตำหรุที่ไม่สามารถปลูกข้าวเพื่อที่จะใช้สำหรับกินกันใน

ชุมชนเองได้ ส่วนชุมชนดอนหัวฝ้อและชุมชนหนองไม้แดงก็ต้องอาศัยเกลือจากชุมชนคลองตำหรุ สำหรับการหมักและแปรรูปพืชผักได้ เนื่องจากสภาพพื้นที่ของชุมชนดอนหัวฝ้อและชุมชนหนองไม้แดงไม่สามารถทำนาเกลือได้/

คลองตำหรุแสดงให้เห็นชัดเจนจากการขาดแคลนน้ำจืดธรรมชาติอีกด้วย ในอดีตต้องใช้เวลาเดินทางเป็นวันเพื่อหาน้ำกินน้ำใช้ ออกเดินทางตั้งแต่ช่วงสว่าง (เริ่มสว่าง) และกลับถึงบ้านกันตอนพลบค่ำ ในบริเวณชุมชนไม่มีน้ำจืดสำหรับกินและใช้ ต้องหาน้ำกันด้วยไห คนในชุมชนคลองตำหรุในอดีตนั้นต้องพากันไปหาน้ำจากบ่อตาคงที่เมืองชล (บริเวณสนามกีฬา จังหวัดชลบุรีในปัจจุบัน) ตาคงเป็นชื่อของเจ้าของบ่อน้ำ ซึ่งถือว่าเป็นบ่อน้ำสาธารณะที่ใครจะมาตักไปใช้ก็ได้ แล้วแต่ความสามารถของแต่ละบุคคลว่าจะตักน้ำออกไปได้มากแค่ไหน ดังคำสัมภาษณ์ของป้าจวนสว่างอารมณ์ที่ว่า “แต่ก่อนต้องอาบน้ำเค็ม พออาบน้ำเค็มเสร็จก็จะเอาน้ำจืดรดตัวอีกสองขัน เป็นอันเสร็จ”

นอกจากการติดต่อทางบกแล้ว ชาวบ้านยังได้ใช้เรือเป็นพาหนะสำหรับการเดินทางออกจากชุมชนคลองตำหรุไปติดต่อกับชุมชนอื่น เพราะสภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นลำคลองที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ชาวบ้านจะใช้เรือขนาดเล็ก ที่เรียกกันว่าเรือมาศออกไปจับปลา เรือมาศเป็นเรือขนาดเล็ก มีหัวเรือและท้ายเรือจะนั่งกันได้ประมาณ 2 – 3 คน ดังที่ป้ามवल นันทโชติบอกว่า “ออกเรือครอบครัวเดียวได้ พ่อไปกับลูก ผัวไปกับเมีย สมัยก่อนจับปลาในลำคลองได้ ออกเรือทะเลจับปลาเอาไว้ขาย ต้องเอาเรือเล็กไปเทียบเรือตงเกที่เมืองชล”

ต่อมามีเรือตงเก เรือฉลอม เรือใบแข็ง ซึ่งมีขนาดใหญ่กว่าเรือมาศ ชาวบ้านจะนำปูตอง และเกลือใส่เรือตงกล่าวออกไปขายกับชุมชนอื่น ปูตองนั้นจะเอาไปขายกันที่ตลาดท้องน้ำ บริเวณวัดหลวงพ่อโสธร จังหวัดฉะเชิงเทรา ส่วนเกลือจะใส่เรือออกไปขายกันที่เมืองชล บางส่วนก็ตัดตันจาก เย็บใบจากนำออกไปขายที่เมืองชล ส่วนไม้ที่เอาไปทำเป็นฟืนก็ต้องนำใส่เรือออกไปขายกันที่โรงพยาบาลชลบุรี ดังคำสัมภาษณ์ที่กล่าวว่า

“สมัยก่อนไม่มีแก๊สหุงต้ม ต้องอาศัยไม้ฟืน เอาไม้ฟืนไปต้มผ้าและหุงต้มอาหาร เมื่อขายได้เงินก็จะนำเงินไปซื้อเสื้อผ้า แถวตลาดชลบุรี และซื้อไม้ เพื่อนำมาต่อเรือ เอาไว้ออกไปจับปลา หรือเอาไว้ใส่เกลือและฟืนออกไปขาย” (คุณสมชาย พลานนท์, สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2545)

ในส่วนในตลาดเมืองชลนั้น สมเด็จพระยาตำราภานุภาพได้เสด็จไปตรวจตลาดเมืองชลบุรีในบ่ายวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2443 พระองค์ได้ทรงบันทึกไว้ในจดหมายรายวันว่า ตลาดเมืองชลบุรีเป็นตลาดใหญ่ ยาวประมาณ 400 เมตร เดิมสร้างเป็นโรงจากปลูกรุกเข้ามาจนเหลือถนนเป็นทางแคบ ๆ ต่อมาเกิดไฟไหม้พระยามหิบาล บุรีรักษ์ ผู้ว่าราชการเมืองชลบุรีจึงได้

โอกาสขยายถนนให้กว้างออกไปถึง 4 วา และแนะนำเจ้าของตลาดให้ปลูกใหม่ด้วยไม้จริงและมุงหลังคาด้วยสังกะสี เมื่อสมเด็จพระยาตากสินมหาราชเสด็จมาตรวจตลาดในครั้งนั้น จึงรับสั่งว่า ...ดูงามดีกว่าแต่ก่อนมาก แต่การรักษายังไม่สะอาดเรียบร้อย... (ภารดี มหาขันธ์, 2544, หน้า 80)

แต่ถ้าพิจารณาเรื่องการพึ่งตนเองเกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บ ก็พบว่าในอดีตหากคนในชุมชนคล่องตัวหรือป่วยเป็นโรค ก็จะใช้ยากลางบ้าน จะมีชาวบ้านที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องยา ก็จะเข้าไปเก็บสมุนไพรมาทำเป็นยา เพื่อใช้สำหรับรักษาโรคให้กับคนในชุมชน เป็นการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันในชุมชนโดยไม่ต้องเสียเงินค่ายา แต่ถ้าหากจะคลอดลูกก็ต้องใช้หมอดำแย ที่เป็นการเรียนรู้สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ ดังที่ป้าเฉลิมบอกว่า "แม่ของป้าเคยเป็นหมอดำแยมาก่อน พอแม่ตายไป ป้าก็เลยเป็นหมอดำแยแทน แต่ก่อนอยู่กับแม่ได้รู้เกี่ยวกับการทำคลอด ก็เลยทำคลอดเป็น" หากจะคลอดลูกก็ต้องใช้เงินจำนวนหนึ่งเป็นค่าตอบแทนสำหรับหมอดำแยด้วย แต่ถ้าคนไหนไม่มีเงินก็ไม่ต้องจ่ายเงิน ถือว่าเป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในชุมชนคล่องตัว

การปกครองและวัฒนธรรมของชุมชนในอดีต

การปกครองชุมชนคล่องตัวในอดีต มีลักษณะการปกครองก่อนมีการปฏิรูปการปกครองลักษณะการปกครองดังกล่าวปรากฏในกฎหมายสมัยรัชกาลที่ 2 มีอยู่ฉบับหนึ่งซึ่งระบุตำแหน่งกำนัน ข้อความสำคัญมีดังต่อไปนี้ "ให้ข้าหลวง ผู้กำกับ แลกำนันพันนายบ้าน กฎหมาย รุ่งวาง ไร่งาน ชื่อคน ตำบลบ้าน ไร่คนละบาญชอบบาญชีให้ถูกต้องกัน แล้วให้เขียนโฉนดตราแดงไว้ให้แก่ราษฎร" คำว่ากำนันในกฎหมายนี้ต้องเป็นกำนันอย่างไม่มีที่สงสัย เมื่อมีการตั้งกำนันเป็นหัวหน้าของตำบล ก็แสดงว่ารัฐบาลได้มีการแบ่งท้องที่เสียใหม่ คือ แต่ก่อนรัฐบาลแบ่งหัวเมืองออกเป็นแขวง แบ่งแขวงออกเป็นอำเภอ แล้วแบ่งอำเภอออกเป็นบ้าน เมื่อถึงรัชกาลที่ 3 รัฐบาลได้แบ่งอำเภอออกเป็นตำบล มีกำนันเป็นผู้ปกครอง แล้วจึงซอยตำบลออกเป็นบ้าน มีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ปกครองตามธรรมเนียมเดิม (ชัย เรื่องศิลป์, 2541, หน้า 141)

ต่อมาเมื่อมีการปฏิรูปการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการจัดระบบแบ่งเขตการปกครองออกเป็นหมู่บ้าน ตำบล อำเภอและเมือง โดยมีการจัดหน่วยมณฑลเทศาภิบาล ซึ่งเป็นหน่วยบริหารราชการในส่วนภูมิภาคที่รวมเมืองไว้หลายเมือง การจัดหน่วยมณฑลเทศาภิบาลขึ้นนั้น ก็เพื่อแก้ไขปัญหาระบบอำนาจการควบคุมและเพื่อการเพิ่มประสิทธิภาพในการติดต่อสื่อสารระหว่างรัฐบาลกลางกับหัวเมืองราชธานี ซึ่งรูปแบบของการปกครองส่วนภูมิภาคที่กำหนดให้มี

สาขาของกระทรวงใหญ่ในนครหลวง รั้งหน้าที่ดูแลกิจการของตนในสวนภูมิภาคนี้ว่า ระบบเทศาภิบาล นอกจากนี้ในปี พ.ศ. 2440 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าให้ตราพระราชบัญญัติปกครองท้องที่ เป็นกฎหมายปกครองสมัยใหม่ (ภารดี มหาขันธ์, 2544, หน้า 76)

ลักษณะการปกครองของชุมชนคลองตำหรุตั้งแต่สมัยปฏิรูปการปกครอง พบว่าชุมชนจะเป็นผู้เลือกผู้นำชุมชนกันเอง โดยชาวบ้านทั้งหมดจะพร้อมใจกันเลือกบุคคลที่ชาวบ้านมีความเห็นว่าเป็นคนดีและสามารถเป็นผู้นำชุมชนได้ ดังนั้นการเลือกผู้นำในสมัยนั้น จึงไม่จำเป็นต้องใช้เงินแบบซื้อสิทธิ์ซื้อเสียงดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“ดูที่นิสัยขอให้เป็นคนดี ไม่เล่นการพนัน ไม่โกหก ไม่ต้องรวยมาก สมัยก่อนมีเงิน 1,000 บาทก็ถือว่ารวยแล้ว เอาความดีเป็นเกณฑ์ ไม่จำเป็นต้องมีญาติเยอะ ในอดีตหากเลือกใครเป็นกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านแล้วก็ต้องทำหน้าที่ของผู้นำในชุมชนไปจนถึงอายุ 60 ปีแล้วชาวบ้านจึงจะทำการเลือกตั้งผู้นำชุมชนคนใหม่ จากความพร้อมใจกันของคนในชุมชนเป็นอย่างนี้สืบต่อกันมา” (เฉลิม สุวรรณกิจ, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2545)

ดังตัวอย่างของผู้ใหญ่บ้านยุทธนา พลานนท์ ปัจจุบันอายุ 83 ปี ที่ในอดีตชาวบ้านได้พร้อมใจกันเลือกให้เป็นผู้ใหญ่บ้านคลองตำหรุ ผู้ใหญ่บ้านยุทธนา พลานนท์ได้รับการเลือกตั้งจากชาวบ้านในปี พ.ศ. 2515 ตอนนั้นอายุ 52 ปี เป็นผู้ใหญ่บ้าน ได้ 8 ปีก็ถึงเวลาเกษียณอายุ ดังนั้นผู้ใหญ่บ้านยุทธนา พลานนท์ จึงทำหน้าที่ผู้ใหญ่บ้านตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2515 – 2523 ดังที่อดีตผู้ใหญ่บ้านยุทธนา พลานนท์ ได้กล่าวว่า “หน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านในสมัยนั้น ก็เอาคำสั่งของทางราชการมาบอกกับคนในชุมชน เสมือนเป็นตัวแทนจากทางภาครัฐมาบอกข่าวสารให้กับชาวบ้าน สมัยก่อนปกครองกันง่าย คนก็น้อย ไม่เหมือนกับสมัยนี้ปกครองยาก มีเรื่องยาเสพติดเข้ามาอีก”

ส่วนในเรื่องการจัดการปกครองเกี่ยวกับที่ดินในคลองตำหรุพบว่า เรื่องของกรรมสิทธิ์ที่แสดงความเป็นเจ้าของในที่ดินนั้น ในสมัยก่อนจะจับจองที่ดินกันเอง แสดงความเป็นเจ้าของโดยการเอาไม้มาปักเขตและอาศัยการสืบมรดกต่อกันจากบรรพบุรุษ ในปลายสมัยรัชกาลที่ 5 ประมาณปี พ.ศ. 2444 เริ่มมีการออกโฉนดเพื่อแสดงกรรมสิทธิ์ เป็นเอกสารเพื่อแสดงกรรมสิทธิ์ในที่ดินของแต่ละครอบครัว ชาวบ้านที่เป็นเจ้าของที่ดินจะมีหนังสือสำคัญแสดงการจองที่เรียกกันว่า “ตราจอง”

ในช่วงปี พ.ศ. 2529 นั้นภาครัฐได้เริ่มต้นโครงการพัฒนาที่ดินครั้งสำคัญ ถือได้ว่าเป็นการเร่งรัดการออกโฉนดให้กับที่ดินของภาคการเกษตร ในการออกโฉนดครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะสร้างความมั่นคงในการถือครองที่ดิน และยังเป็นการส่งเสริมให้เกษตรกรได้ใช้ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ

ด้วย แต่การออกโฉนดครั้งนี้ไม่ได้เกี่ยวข้องกับแค่เรื่องของการถือครองที่ดินและการใช้ที่ดินเท่านั้น ยังเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน อันเนื่องมาจากวิถีชีวิตในแบบดั้งเดิมในเรื่องของการถือครองที่ดินนั้น เป็นการสืบทอดมรดกจากบรรพบุรุษของตนสืบทอดกันมาในระบบเครือญาติ ต้องเปลี่ยนมาเป็นระบบของโฉนดที่ให้ความสำคัญกับกรรมสิทธิ์เอกชน ที่ต้องขึ้นอยู่กับหลักประกันตามกฎหมาย

การเปลี่ยนแปลงในเรื่องของการถือครองที่ดินจากหลักการปฏิบัติของการสืบทอดมรดกของระบบเครือญาติมาเป็นการออกเอกสารสิทธิ์นั้น ถือได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงฐานของการรองรับความมั่นคงจากระบบเครือญาติและชุมชนมาเป็นการรองรับโดยกฎหมาย ชาวบ้านที่มีเอกสารนส. 3 ในชุมชนคลองตำหรุก็ต้องทำเป็นโฉนด ภาครัฐได้ให้ฝ่ายข้าราชการที่เป็นตัวแทนของภาครัฐส่งข่าวผ่านตัวแทนการปกครองส่วนท้องถิ่นให้ชาวบ้านรีบไปออกโฉนดที่อำเภอ ในตอนนั้นสามารถฝากไปทำโฉนดได้ ไม่จำเป็นต้องไปด้วยตัวเอง ในชุมชนคลองตำหรุนั้นจะมีที่ดินที่เป็นส่วนกลางของชุมชน อยู่ที่ปลายนาบริเวณชายทะเล ซึ่งคนในชุมชนถือว่าเป็นที่ดินของหลวง

เมื่อพิจารณาถึงวัฒนธรรมในมิติความเชื่อของชาวคลองตำหรุในอดีต จะพบว่าเป็นการประสานระหว่างความเชื่อแบบพุทธศาสนากับการนับถือผี ในอดีตคนในชุมชนคลองตำหรุทั้งหมดจะนับถือศาสนาพุทธ ซึ่งจะมีการปฏิบัติตนตามพิธีทางศาสนา ที่ได้ยึดถือเป็นประเพณีสืบทอดกันมา ดังจะเห็นได้จากการที่ส่วนใหญ่คนในชุมชนคลองตำหรุยังคงมีความเชื่อในเรื่องของกฎแห่งกรรมว่า "การทำดี ต้องได้ดี หากทำชั่วก็จะต้องได้รับผลแห่งการกระทำ" เมื่อคนในชุมชนคลองตำหรุมีความเชื่อเช่นนี้แล้ว ในอดีตชุมชนคลองตำหรุจึงไม่มีปัญหาในเรื่องของการลักขโมย ประกอบกับความสนิทสนม คั่นเคยกันเป็นอย่างดีของคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกันและประกอบอาชีพเดียวกันด้วย

ในรูปของการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและประเพณีของชุมชน วัฒนธรรมความเชื่อของชาวคลองตำหรุแสดงออกดัง การประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและการจัดประเพณีของชุมชน นอกจากจะเป็นส่วนช่วยให้คนเกิดความสบายใจมากยิ่งขึ้นแล้ว สิ่งที่สำคัญมากกว่าก็คือพิธีกรรมยังมีส่วนช่วยเสริมสร้าง "ความเป็นชุมชน" สำหรับชาวคลองตำหรุ ได้แก่ การสร้างความเป็นปึกแผ่นและขจัดความขัดแย้งภายในชุมชน (สำเนา รวงผึ้ง, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2545)

วัดในฐานะศูนย์กลางของชุมชนคลองตำหรุเกิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2487 เดิมชื่อว่า "วัดคลองตำหรุ" ต่อมาเปลี่ยนเป็นชื่อ "วัดบุญญราศรี" ในตอนแรกวัดจะตั้งอยู่ไกลจากชุมชน แต่ต่อมาก็ทำการย้ายวัดมาอยู่ในบริเวณชุมชนคือย้ายมาตั้งอยู่ในพื้นที่ของหมู่ที่ 2 คนในชุมชนจะมาทำบุญกันตามวันสำคัญทางศาสนาต่าง ๆ คือวันสงกรานต์ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา ช่วงเทศกาลวัน

ออกพรรษาก็จะมีการเทศมหาชาติ ตอนที่ชาวบ้านชอบฟังมากที่สุดคือ พระเวสสันดรชาดก ที่มีเรื่องราวการเทศน์เกี่ยวกับพระกัณหา ซาลี (มวล นันทโชติ, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2545)

ช่วงสงกรานต์ในเดือนเมษายนของทุกปีในอดีต ก็จะมีประเพณีก่อทรายจะจัดขึ้นที่วัด ผู้ใหญ่ยุทนา พลานนท์ เป็นผู้ฟื้นฟูประเพณีการก่อทรายเข้ามาที่ชุมชนคลองตำหรุ ดังที่ซึ่งผู้ใหญ่ยุทนา พลานนท์บอกว่า “แต่เดิมเป็นคนนำเชือก (น้ำป่า) แลวนั้นจะมีประเพณีการก่อทรายวันไหล (วันสงกรานต์) จึงนำเข้ามาให้คนในชุมชนคลองตำหรุได้รู้จัก ซึ่งจุดประสงค์ของการก่อทรายก็คือ เป็นการรวมกำลังคนให้ช่วยกันนำทรายหรืออุปกรณ์การก่อสร้างมารวมกันอยู่ที่วัด และมอบให้กับวัดไว้เพื่อสำหรับการก่อสร้างต่าง ๆ ทั้งยังเป็นการสร้างความสามัคคีของคนในชุมชนด้วย”

นอกจากประเพณีก่อทรายที่จะจัดขึ้นทุกปีในช่วงสงกรานต์แล้ว ก็จะมีประเพณีกองข้าวที่จัดขึ้นในช่วงเดือนมิถุนายนของทุกปีเช่นกัน ประเพณีกองข้าวได้จัดขึ้นก็เพื่อเน้นความสามัคคีของคนในชุมชน โดยให้คนในชุมชนคลองตำหรุนำข้าวปลาอาหารมาวางอยู่รวมกัน และรับประทานอาหารร่วมกัน พร้อมทั้งยังมีการละเล่นต่าง ๆ แบบไทย เช่น อีมอญซ่อนผ้า ซักกะเย่อ

ในช่วงของการออกพรรษา จะมีประเพณีของชาวคลองตำหรุ ก็คือประเพณีการแข่งเรือ ประเพณีการแข่งเรือมีบทบาทที่สำคัญในชุมชนคือ การสร้างความสามัคคีระหว่างคนในคลองตำหรุ เนื่องจากในคลองตำหรุจะอยู่กระจายกันเป็นกลุ่มตามแพรกต่าง ๆ และภายใต้ทรัพยากรชุมชนที่มีอยู่จำกัดและไม่เพียงพอ ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างแพรกต่าง ๆ ได้ ดังนั้นจึงมีการกำหนดประเพณีการแข่งเรือขึ้นมาเพื่อเป็นกลไกสร้างความเป็นปึกแผ่นของชาวคลองตำหรุ

นอกจากนี้ในช่วงประเพณีการแข่งเรือยังเป็นช่วงเวลาของความสนุกสนานครื้นเครงเบิกบานตลอดจนความสุขของคนในชุมชนคลองตำหรุเป็นอย่างยิ่ง เด็กผู้หญิงอายุประมาณ 15 ปีขึ้นไปจะแต่งตัวกันด้วยชุดไทยสีสดใส ลงไปนั่งในเรือที่มีคนพายเรือแข่งกัน ตามริมคลองก็จะเต็มไปด้วยผู้คนจำนวนมาก มาคอยส่งเสียงเชียร์ มาดูผู้หญิงที่แต่งตัวสวยงามที่อยู่ในเรือ ถือว่าเป็นประเพณีที่มีความรื่นเริงบันเทิงใจของคนในชุมชนเป็นอย่างยิ่ง อันเป็นความสามัคคีของคนในชุมชนคลองตำหรุที่สะท้อนออกมาให้เห็นจากประเพณีการแข่งเรือ (จวน สว่างอารมณ์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2545)

นอกจากความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาพุทธแล้ว ชาวคลองตำหรุยังนับถือผีผสมผสานกันไป ด้วยการนับถือผีในคลองตำหรุเป็นความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น คนในชุมชนคลองตำหรุยังมีความเชื่อในเรื่องของปรากฏการณ์ทางธรรมชาติว่าเกิดจากการดลบรรดาลของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ในเรื่องของความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงทำให้เกิดการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของชาวประมงพื้นบ้านและผู้ที่ทำนาเกลือ สำหรับชาวประมงพื้นบ้านนั้น ก่อนออกเรือจะต้องทำการไหว้

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เรียกว่า "แม่ย่านาง" เพื่อเป็นการสักการบูชาโดยทุกวันพระชาวประมงจะต้องนำดอกไม้มาไหว้พร้อมทั้งผูกติดไว้ที่หัวเรือ และการผูกผ้าสามสีไว้กับหัวเรือ ซึ่งถือว่าเป็นความเชื่อในการที่จะขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่เกี่ยวข้อง ได้ช่วยปกป้องคุ้มครองไม่ให้เกิดอันตรายในเวลาที่ออกเรือ และช่วยให้การออกเรือในแต่ละครั้งนั้น สามารถจับสัตว์น้ำได้จำนวนมาก

ในด้านอาชีพของชาวประมง การออกเรือเพื่อจับสัตว์น้ำนั้น อาจจะเป็นการฆ่าสัตว์ซึ่งผิดศีลห้าของชาวพุทธแต่ชาวประมงพื้นบ้านก็ต้องทำ เนื่องจากถือว่าเป็นอาชีพ และเพื่อให้คนอื่น ๆ ได้มีสัตว์น้ำกินด้วย ส่วนสัตว์น้ำก็สามารถเพาะพันธุ์ได้ตลอดเวลา เป็นวัฏจักรที่ไม่จบสิ้น ถ้าหากรู้จักวิธีการทำประมงแล้ว ก็จะได้ไม่เป็นการรบกวนสัตว์น้ำจนเกินความจำเป็น ดังนั้นการประกอบพิธีของชาวประมงพื้นบ้านจึงเป็นการแสดงถึงความเคารพในสิ่งศักดิ์สิทธิ์รวมทั้งยังเป็นการขออนุญาตพระแม่คงคาในการจับสัตว์น้ำด้วย สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวประมงพื้นบ้านในชุมชนคลองตำหรุให้ความเคารพ ได้แก่ เจ้าพ่อสามमुख เจ้าพ่อเขาใหญ่ และศาลเจ้าในชุมชนที่มีอยู่ 2 แห่ง คือ ศาลพ่อปู่ พ่อราชย์ ที่ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 2 และศาลพ่อหลวง ที่ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 6

ส่วนชาวบ้านที่ทำนาเกลือก็มีความเชื่อที่เกี่ยวกับการทำขวัญนา ถือว่าเป็นการเซ่นไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ชาวบ้านจะนำส้มแดง ส้มขาว มาทำพิธีบายศรี คล้ายกับการไหว้ศาลพร้อมทั้งเป็นการไหว้ญาติผู้ใหญ่ที่ตายไปแล้ว เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ นอกจากนั้นแล้วยังมีความเชื่อในศาลพ่อราชย์และพ่อปู่ ชาวบ้านจะพร้อมใจกัน นำอาหารมาไหว้ศาล มีการแสดงลิเกให้คนดูและนิมนต์พระที่วัดมาสวดเพื่อให้เกิดแต่สิ่งดี ๆ ช่วยให้คุ้มครองเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ ให้ทำนาเกลือได้เกลือมาก ๆ ศาลพ่อปู่ พ่อราชย์ จะตั้งอยู่ในหมู่ที่ 2 ห่างจากองค์การบริหารส่วนตำหรุประมาณ 500 เมตร และยังมีมีความเชื่อในศาลเจ้าพ่อกระบองทอง ตั้งอยู่ที่ปากอ่าว จังหวัดฉะเชิงเทราแต่อยู่ในคลองเดียวกับชุมชนคลองตำหรุ ในเรื่องของความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์นี้ ถือว่าเป็นความเชื่อที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งลูกหลานต้องยึดถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสืบต่อกันมา (สมบุญ ณ ศุภรัตน์, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2545)

ในเรื่องของการศึกษาของคนในชุมชนคลองตำหรุ สมัยก่อนจะมีการศึกษาเล่าเรียนกันในกลุ่มคนจำนวนน้อย และจะไปเรียนกันที่วัด ตามบริเวณศาลาวัด จะมีครูมาสอนหนังสือ ไม่ต้องเสียเงิน ชาวบ้านในชุมชนจะมาเรียนกัน แต่ก็มีบางส่วนที่ต้องช่วยพ่อ แม่ทำงาน เนื่องจากทางบ้านยากจน

"สมัยก่อนจะต้องรีบออกเดินไปโรงเรียนกันตั้งแต่เช้า กว่าจะเดินผ่านป่าไปได้ กว่าจะถึงโรงเรียน ทางเดินก็ลื่น เดินไปลื่นล้มไป" (เกริก ทองอยู่, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2546)

“แต่ก่อน เวลาไปเรียน ต้องเดินไป รองเท้าก็ไม่ได้ใส่ เพราะจนไม่มีเงินซื้อ บางทีฝนตกทำให้ทางลื่น ถึงขนาดต้องเดินเอาเท้าจิกพื้นกันไปให้ถึงโรงเรียน ก็ยังอยากไปโรงเรียน อยากมีความรู้ (สมศรี สีม่วง, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2546)

“แต่ก่อนบ้านจน แต่ก็อยากจะทำหนังสือได้ เลยต้องไปโรงเรียน บางทีไปแบบไม่ได้ใส่เสื้อ นุ่งแต่กางเกงเพราะจนมาก” (มवल นันทโชติ, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2545)

“ไปเรียนกันที่ศาลาวัด มีครูมาสอนให้อ่านหนังสือ ไม่มีการเลื่อนชั้น แต่ก่อนเรียกกันว่าโรงเรียนวัดตำหรุ ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนบุญญราศรี” (จวน สว่างอารมณ์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2545)

ดังนั้นคนในชุมชนคลองตำหรุในอดีตนั้น โดยส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านมักจะได้รับการศึกษาเพียงแค่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ซึ่งชาวคลองตำหรุได้ให้เหตุผลว่า ทางบ้านมีฐานะยากจน ต้องช่วยพ่อ แม่ทำงาน จึงไม่มีเวลาไปโรงเรียนแค่เรียนให้พออ่านออกเขียนได้เท่านั้นก็พอแล้ว

การศึกษาของไทยในยุคต้น ๆ ไม่มีการจัดเป็นระบบโรงเรียน มีแต่การถ่ายทอดและพัฒนาวัฒนธรรมโดยอาศัยสถาบันที่สำคัญ คือบ้าน วัดและวัง จึงถือได้ว่าวัดเป็นสถาบันที่มีความสำคัญยิ่ง เนื่องจากคนไทยมีความผูกพันกับวัดมาตั้งแต่สมัยโบราณ ไม่ว่าจะเป็นการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพุทธในวันสำคัญทางศาสนา การบวช การแต่งงาน การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ตลอดจนงานศพ จะเห็นได้ว่าไม่ว่าจะเป็นงานบุญหรืองานต่าง ๆ ก็จะมี ความเกี่ยวข้องกับวัดทั้งสิ้น

ในชุมชนคลองตำหรุจะมีโรงเรียนอยู่ 1 โรง ชื่อโรงเรียนวัดบุญญราศรี ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 2 ติดกับวัดบุญญราศรี ขึ้นกับองค์การบริหารส่วนจังหวัด เปิดสอนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2473 ในอดีตเปิดสอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 7 แต่ปัจจุบันเปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 นอกจากโรงเรียนวัดบุญญราศรีแล้ว คนในชุมชนคลองตำหรุส่วนหนึ่งยังนั่งเรือข้ามคลองไปเรียนกันที่โรงเรียนปากคลองที่อยู่ทางฝั่งบางปะกงด้วย เนื่องจากสมัยก่อนการเดินทางทั้งในชุมชนและออกนอกชุมชนนั้นค่อนข้างจะลำบาก ตอนที่ยังไม่มีถนนก็ต้องใช้เรือเป็นพาหนะในการเดินทาง การนั่งเรือข้ามไปฝั่งบางปะกงนั้นใช้เวลาไม่นาน สะดวกกว่าการเดินทางด้วยเท้าและสมัยนั้น คนในชุมชนคลองตำหรุยังนิยมการเดินทางด้วยเรือ เพราะลำคลองมีขนาดกว้าง สามารถรองเรือออกไปสู่น้ำทางฝั่งบางปะกงและออกสู่อ่าวไทยได้ ต่อมาในชุมชนคลองตำหรุยังมีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอีก 1 แห่ง ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 2 ได้รับเงินอุดหนุนจากเทศบาลเป็นเงินจำนวน 150 บาทต่อเดือน (นงนุช จัทรประเทศ, สัมภาษณ์, 28 สิงหาคม 2545)

การเปลี่ยนแปลงของชุมชน

ชุมชนคลองตำหรุมีการเปลี่ยนแปลงในเชิงรูปแบบมาตลอดในช่วงเวลาที่ผ่านมา แต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ยังไม่กระทบชีวิตพื้นฐานของชาวคลองตำหรุ การเปลี่ยนแปลงพื้นฐานของชุมชนคลองตำหรุครั้งแรก เป็นการนำระบบเศรษฐกิจเงินตราเข้ามาในชุมชน โดยมีคนจีนเดินทางมากับเรือกำปั่น เริ่มแรกเข้ามาเป็นแรงงานในชุมชน คือหาบเกลือเข้ายุ้ง ก็จะได้เงินเป็นค่าจ้าง บ้างก็มาเป็นพ่อค้า ลอยเรือมาจากเมืองจีนขายพวกเกลือ น้ำปลา หอม พริก กระเทียม หมากพลู น้ำตาลทรายแดงทรายขาว และข้าวเป็นต้น ดังที่คุณยุทธนา พลานนท์บอกว่า “แจ็กไล่ลอยเรือมาจากเมืองจีน ตีลูกแจ็กไล่ตลอดในเรือ มุงจากขายของอยู่ในเรือ พอมีเงินก็ซื้อที่ ก็ย้ายขึ้นฝั่งตั้งเป็นร้านขายของ” ในเรื่องของราคาสินค้านั้น ก็จะเท่ากับกับราคาของสินค้าที่ขายกันที่ชลบุรี จึงทำให้เกิดความสะดอกสบายของคนในชุมชนคลองตำหรุมากขึ้น

ส่วนคนจีนอีกกลุ่มหนึ่งเป็นจีนไหหลำ ได้เข้ามาที่ชุมชนคลองตำหรุมาซื้อที่เพื่อไปสร้างเป็นอู่ต่อเรือ เดิมเป็นที่ของพ่อของป่าเฉลิม สุวรรณกิจ ดังที่ป่าเฉลิมกล่าวว่า “สมัยก่อนพ่อของป่าขายที่ดินไป 20 บาท ขายให้กับพวกจีนไหหลำเอาไปทำเป็นอู่ต่อเรือ” ในชุมชนจึงมีอู่ต่อเรือชื่อว่า “อู่ต่อเรือไต้ลิ้ม” เพราะเจ้าของที่เป็นคนจีนนั้นชื่อไต้ลิ้ม คุณสมชาย พลานนท์ได้กล่าวถึงอู่ต่อเรือไต้ลิ้มว่า “เขาจะใช้ไม้ทางเหนือ ที่มีการอบไม้ได้ดี ประกอบกับช่างต่อเรือที่มีฝีมือดีมาก รับต่อเรือจากคลองด่าน จากสมุทรปราการ” ทางอู่ต่อเรือจะรับต่อเรือขนาดใหญ่เพื่อเอาไว้ขายให้กับลูกค้าที่ติดต่อเข้ามาว่าต้องการเรือขนาดเท่าใด ทางอู่ก็จะทำการต่อเรือตามความต้องการของลูกค้า อู่ต่อเรือไต้ลิ้มจะต่อเรือขนาดใหญ่ ๆ เท่านั้น ดังนั้นจึงไม่ได้ต่อเรือเพื่อใช้กันในชุมชนแต่จะเป็นการต่อเรือที่ใช้กันภายในประเทศ เรือที่มีใช้กันในชุมชน จึงเป็นเรือที่ชาวบ้านต่อกันเอง จากเงินที่ได้จากการประกอบอาชีพ

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของชุมชนคลองตำหรุ เกิดมาจากปัจจัยภายนอกเป็นหลัก ซึ่งได้แก่การสร้างถนนสุขุมวิท ซึ่งทำให้เศรษฐกิจเงินตราขยายตัวเป็นที่แพร่หลาย การสร้างถนนสุขุมวิทในสมัยนั้น จะเป็นไปตามที่สุบิน สืบสงวน ได้เขียนเอาไว้ในบทความเรื่อง “เมืองบางปลาสร้อยหรือเมืองชลบุรี” ว่า (ภารดี มหาจันทร์, 2544, หน้า 89)

...สมัยที่ยังไม่มีการสร้างถนนสุขุมวิทต่อจากจังหวัดสมุทรปราการ มาชลบุรีนั้น ได้มีเรือกลไฟรับส่งสินค้า และรับคนดดยสารระหว่างชลบุรีกับกรุงเทพฯ อยู่ถึง 5 ลำ มีกำหนดออกจากชลบุรีมากรุงเทพฯ และออกจาก

กรุงเทพฯไปชลบุรี สวนทางกันทุกวันและมีเรือลอมทะเลขนาดใหญ่สำหรับ
บรรทุกสินค้า น้ำตาลทรายแดง ข้าว ปลา และอื่น ๆ ไปยังกรุงเทพฯ และ
จังหวัดอื่น ๆ อีกมากมาย และมีเรือโดยสารรับส่งคนต่างตำบลก็มาก...

การสร้างถนนสุขุมวิทสายแรกเกิดขึ้นสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยเกิดมาพร้อมกับการสร้างทางหลวงแผ่นดินในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดิน 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 คือ ถนนสายพหลโยธิน ไปทางภาคเหนือ สุดสายที่จังหวัดเชียงราย ถนนสายมิตรภาพ ไปสู่ภาคอีสาน สุดสายที่จังหวัดหนองคาย ถนนเพชรเกษม ไปทางใต้ สุดสายที่จังหวัดสงขลาและถนนสายสุขุมวิท ไปทางภาคตะวันออก สุดสายที่จังหวัดตราด ซึ่งถนนสุขุมวิท (สุขุมวิทสายเก่า) ตามเส้นทางสายบางนา – ตราด ตัดผ่านมาที่ชุมชนคลองตำหรุในท้องที่ของหมู่ที่ 3 หมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 5 ตามลำดับ ในขณะนั้นถนนสุขุมวิทเป็นถนนที่ทำให้คนในชุมชนคลองตำหรุได้ขึ้นรถออกไปติดต่อกับชุมชนอื่น

ในที่สุดทางหลวงแผ่นดินสายบางปะกง – ชลบุรี ซึ่งแยกมาจากทางหลวงสมุทรปราการ – ฉะเชิงเทรา ที่กิโลเมตรที่ 50.000 ไปจนถึงฝั่งแม่น้ำบางปะกง ซึ่งมีระยะทางประมาณ 2,880 กิโลเมตร และจากแม่น้ำบางปะกงฝั่งชลบุรีไปยังชลบุรี มีระยะทางประมาณ 13.754 กิโลเมตร ได้ทำการเปิดใช้ในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2485 ในชุมชนคลองตำหรุนั้นจะมีรถประจำทางผ่านชุมชนคลองตำหรุคือ รถประจำทางสายชลบุรี – ฉะเชิงเทรา ขั้วผ่านแค่วันละหนึ่งเที่ยว เนื่องจากในเวลานั้นมีรถประจำทางเพียงแค่นั้นเท่านั้น

ทางหลวงแผ่นดินสายบางปะกง – ชลบุรี นี้ จะเป็นทางหลวงแผ่นดินที่เชื่อมต่อทางหลวงสายกรุงเทพฯ สมุทรปราการ ชลบุรี ไปจนถึงจังหวัดระยอง ทางหลวงสายนี้จึงเป็นเส้นทางการขนส่งและการคมนาคมที่สำคัญยิ่ง ที่ช่วยในการส่งเสริมเศรษฐกิจของประเทศและยังช่วยอำนวยความสะดวกให้แก่ท้องถิ่นที่ทางหลวงแผ่นดินสายนี้ผ่าน

เมื่อทางหลวงแผ่นดินสายบางปะกง – ชลบุรี ได้เปิดดำเนินการ ก็ได้นำพาความเจริญและความเปลี่ยนแปลงมาสู่ชุมชนคลองตำหรุในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างยิ่ง คือ การเดินทางด้วยเรือและการขนส่งสินค้าโดยเรือลอมนั้น เริ่มลดน้อยลงจนค่อย ๆ หดความสำคัญไปในที่สุด และช่วงเวลาเดียวกันนั้นชาวบ้านเริ่มนิยมหันมาเดินทางด้วยรถโดยสารมากขึ้น (เฉลิม สุวรรณกิจ, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2545)

ในชุมชนคลองตำหรุ เริ่มมีถนนเข้ามาในชุมชนเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2500 เป็นถนนดินเอาไว้ให้คนเดิน มีขนาดแคบ ประมาณในปี พ.ศ. 2520 ได้เปลี่ยนมาเป็นถนนลูกรังและได้มีการก่อสร้างสะพานปูนขึ้นภายในชุมชนเพื่อให้สามารถเดินทางติดต่อกันในชุมชนคลองตำหรุได้สะดวก

ขึ้น ส่วนสะพานข้ามคลองที่เป็นแบบเก่านั้น จะทำด้วยตัวไม้ทั้งตัวสะพานและคอสสะพานบ้าง คอสสะพานทำด้วยอิฐและปูนบ้าง ภายในชุมชนคลองตำหรุจะมีสะพานปูนอยู่ประมาณ 5 – 6 สะพาน ส่วนในปัจจุบันนี้ ถนนในชุมชนคลองตำหรุนี้ ประกอบไปด้วย ถนน คสล. ถนนหินคลุก ถนนดินลูกรัง ถนนลาดยางแอสฟัลติก

เมื่อถนนได้เข้ามาสู่ชุมชนคลองตำหรุ ได้ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในชุมชนคลองตำหรุตามมา เมื่อมีถนนการติดต่อค้าขายสินค้ากับภายนอกชุมชนเป็นไปด้วยความสะดวกสบายมากขึ้น สมัยก่อนคนต้องนำเกลือใส่ไหแล้วหาบออกไปขายที่เมืองชล แต่พอมีถนนก็สามารถนำเกลือขึ้นรถไปลงที่ชลบุรีทำให้การเดินทางที่จะนำเกลือไปขายนั้นได้ง่ายขึ้นกว่าเดิมมาก เริ่มมีร้านขายของเกิดขึ้นในชุมชนคลองตำหรุเพิ่มมากขึ้น ต่อมาก็มีระบบพ่อค้าคนกลางเกิดขึ้นในชุมชนคลองตำหรุ โดยคนในชุมชนเอง เป็นคนควานซื้อเกลือจากภายในชุมชน นำออกไปขายแทน ทำให้ชาวบ้านไม่ต้องนำเกลือออกไปขายที่เมืองชลเหมือนแต่ก่อน ซึ่งถือได้ว่าเป็นการซื้อ - ขาย โดยผ่านทางพ่อค้าคนกลางซึ่งเป็นคนในชุมชนคลองตำหรุเอง ระบบตลาดได้ขยายตัวและเข้ามาเกี่ยวข้องกับผลิตผลภายในชุมชน การซื้อขายสินค้าต่าง ๆ ต้องพึ่งพากับระบบของกลไกตลาดมากขึ้น คือทั้งเกลือและสัตว์น้ำที่เป็นผลผลิตในชุมชนคลองตำหรุ เมื่อนำออกไปขายสู่ตลาดภายนอกชุมชนจะมีราคาถูก ซึ่งตรงกันข้ามกับการซื้อสินค้า จำพวกเครื่องไฟฟ้าจากภายนอกชุมชนเข้ามาสู่ภายในชุมชน ล้วนแต่เป็นสินค้าที่มีราคาแพงทั้งสิ้น ดังที่ป้ามवलบอกว่า "ตอนมีถนน คนมีอันจะกินก็ซื้อรถจักรยาน ไร่ชีไปไหนมาไหนไม่ต้องเดิน ชีผ่านหนุ่มสาวก็โก้ คนต้องหันมามอง แต่ป้าไม่มีเงิน ก็ต้องเดิน สมัยก่อนยังแข็งแรงอยู่ เดินเอาดีกว่า ออกเข้ามีด ปาย ๆ กลับถึงบ้านก็มีดีพอดี"

ความแพร่หลายของเศรษฐกิจเงินตรา ส่งผลกระทบให้ชาวคลองตำหรุมีความเป็นอยู่ที่แฉ่ง เมื่อเปรียบเทียบกับชีวิตในอดีต ดังนั้นในช่วงนี้ชาวคลองตำหรุ จึงมีความเป็นอยู่ที่ค่อนข้างจะยากจน ดังนั้นในสมัยที่คนนิยมมีลูกกันมาก พ่อแม่หลายรายต่างพากันขายลูกสาวของตนเองให้กับคนในวัง เพื่อให้เข้าไปเป็นคนรับใช้ ด้วยหวังว่าลูกของตนจะได้มีอาหารและมีที่หลบนอน ไม่ต้องอดมื้อกินมื้อ ดังตัวอย่างของป้ามवल นันทโชติ ที่ได้เล่าเรื่องในอดีตให้ฟังว่า "พ่อเอาป้าไปขายให้กับคนในวังเป็นเงิน 120 บาท ตอนป้าอายุได้ประมาณ 10 ขวบ ไปคอยยกสำรับอยู่ในวัง หมอบคลานจนหัวเข่าดำน เขาให้เดือนละ 20 บาท อยู่ได้ประมาณ 6 ปี ก็ให้แม่ครัวพาหนีออกมา เมื่อตอนที่กลับมาบ้านตอนแรกก็จำไม่ค่อยได้เพราะเริ่มเปลี่ยนไป แต่ก่อนนี้จะโดนชายกันเยอะ เพราะพ่อแม่ไม่มีเงิน จนมาก ท้องหนึ่งมี 13 คน" (กลุ่มชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2545)

การเข้ามาของไฟฟ้าก็เป็นปัจจัยภายนอกอีกปัจจัยหนึ่ง ที่มีผลให้ชุมชนคลองตำหรุเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายตัวของลัทธิบริโภคนิยม สมัยก่อนที่ยังไม่มีไฟฟ้าเข้ามา

ในชุมชนคลองตำหรุ จะมีก็เพียงไฟฟ้าตามทางเท่านั้น หากบ้านไหนพอมีเงิน ก็จะซื้อเครื่องปั่นไฟ มาใช้สำหรับปั่นไฟฟ้าเข้าบ้าน ต่อมาไฟฟ้าได้เริ่มเข้ามาสู่ชุมชนคลองตำหรุอย่างทั่วถึงในปี พ.ศ. 2518 โดยมาจากการเลือกตั้งในสมัยของบุญชู โรจนเสถียร ซึ่งชาวบ้านในชุมชนคลองตำหรุต่างก็ให้ความเคารพและปลื้มใจเป็นอย่างยิ่ง ดังที่ป้าจวนบอกว่า “ยังไม่ทันเลือกตั้งก็เอาไม้คอนมาลง พอเลือกตั้งได้เสร็จไฟฟ้าเข้ามาทันที บุญชูเป็นคนพูดจริงทำจริง” ชาวบ้านในชุมชนคลองตำหรุ มักจะเรียกกันว่า “ไฟบุญชู” ไฟฟ้าที่ต่อเข้ามาในชุมชนคลองตำหรุ อยู่ในความรับผิดชอบของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค จังหวัดชลบุรี และสำนักงานไฟฟ้าส่วนภูมิภาคจังหวัดฉะเชิงเทรา

ไฟฟ้าได้เข้ามาในชุมชนคลองตำหรุพร้อม ๆ กับการปรับปรุงถนนหนทางให้การคมนาคมมีความสะดวกสบายมากขึ้น เพื่อให้คลองตำหรุเชื่อมโยงกับชุมชนอื่น ๆ ได้ดียิ่งขึ้น ดังที่ ป้าบุญส่ง สุวรรณกิจ อายุ 63 ปี กล่าวไว้ว่า “ไฟฟ้าเข้ามาแทนตะเกียง สมัยก่อนของถูกแต่ต้องเดิน เดี่ยวนี้ของแพงแต่มีรถ” แต่แท้จริงแล้วประโยชน์อันสูงสุดจากการปรับปรุงระบบโครงสร้างพื้นฐาน นั้น กลับมิได้ตกอยู่กับคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนคลองตำหรุ ผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการดังกล่าว ได้แก่ พวกบรรดาพ่อค้าและเหล่านายทุนทั้งหลาย ที่ต่างก็หยิบยื่นสิ่งอำนวยความสะดวกตามแบบ บริโภคนิยมมาให้กับคนในชุมชน มีนายทุนจากภายนอกชุมชนได้นำอุปกรณ์ไฟฟ้าเข้ามาขายให้กับ คนในชุมชนคลองตำหรุ มีทั้งแบบเงินสดและเงินผ่อน หากซื้อเงินสดก็จะเป็นการซื้อขายสินค้ากัน ทันทีตามความต้องการของผู้ซื้อ หากใครจะซื้อเป็นแบบเงินผ่อน ก็จะต้องชำระเงินจำนวนหนึ่งแลกเปลี่ยนกับสินค้า หลังจากนั้น นายทุนก็จะเข้ามาเก็บเงินผ่อนเป็นงวด ๆ แบบรายเดือนจนครบตาม ราคาของสินค้า ซึ่งหากว่าซื้อสินค้าในแบบเงินผ่อนก็ต้องเสียเงินเพิ่มมากขึ้นจากราคาจริงของ สินค้า ในส่วนของเงินที่เกินจากราคาจริงก็จะเป็นกำไรของพวกนายทุน สินค้าที่เป็นที่ต้องการของ คนในชุมชนคือ โทรทัศน์ สเตริโอ ตู้เย็น ตลอดจนเครื่องไฟฟ้าทั้งหลาย

ในอดีต บ้านในชุมชนคลองตำหรุที่มีโทรทัศน์จะมีเพียงแค่มือกี่หลังคาเรือนเท่านั้น ถือได้ว่าโทรทัศน์เป็นสิ่งใหม่ที่นำประหลาดใจของคนในชุมชนคลองตำหรุเป็นอย่างยิ่ง มีร้านค้าของคนจีนได้ซื้อโทรทัศน์มาตั้ง และเก็บเงินคนที่ไปนั่งดู คนละหนึ่งสลึง หากใครที่ไม่มีเงินซื้อโทรทัศน์ก็จะไปนั่งดูกันที่ร้านค้า ในสมัยนั้นคนจะชอบมานั่งดูหนังดูละครกันมากกว่าที่จะสนใจข่าวสารบ้านเมือง น่าจะเป็นเพราะการทำงานที่หนักอยู่แล้ว จึงมาผ่อนคลายกับการดูละครที่ให้ความเพลิดเพลิน ต่อมาภายหลัง โทรทัศน์ก็เข้ามาสู่ชุมชนคลองตำหรุเพิ่มมากขึ้น พร้อมกับเครื่องไฟฟ้าชนิดต่าง ๆ อีกมากมาย อันเนื่องมาจากหากไม่มีเงินก้อนจำนวนมาก ก็ยังสามารถซื้อสินค้าเงินผ่อนจากนายทุนได้ (จวน สว่างอารมณ์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2545)

แต่เดิมชุมชนคลองตำหรุแบ่งออกเป็น 5 หมู่ และจะมีชื่อเรียกแต่ละหมู่ตามสภาพของพื้นที่ ต่อมาได้มีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น จึงได้ทำการแยกหมู่ 6 เพิ่มขึ้นมาในปี พ.ศ. 2515 ซึ่งบริเวณของพื้นที่ในหมู่ที่ 6 นี้จะติดกับชายฝั่งทะเลตอนปากอ่าวบางปะกง ในปัจจุบันชุมชนคลองตำหรุจึงประกอบไปด้วยหมู่บ้านทั้งหมด 6 หมู่บ้าน เนื่องจากสภาพภูมิประเทศของชุมชนคลองตำหรุ ที่มีพื้นที่ติดกับชายฝั่งทะเลตะวันออก ประกอบกับสภาพแวดล้อมของพื้นที่บริเวณคลองตำหรุที่เอื้ออำนวยเป็นอย่างยิ่ง ทำให้ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในหมู่ที่ 6 ยึดอาชีพประมงพื้นบ้านสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ ปัจจุบันในชุมชนคลองตำหรุ หมู่ที่ 6 ซึ่งเป็นชุมชนประมงพื้นบ้านมีเรือขนาดใหญ่ราคาแสนกว่าบาทที่พร้อมด้วยเครื่องเรือและคันเบ็ด อยู่ประมาณ 10 กว่าลำ ส่วนเรือขนาดเล็ก พวกเรือพาดหาง เรือนอนท้อง ราคา 30,000 – 40,000 บาท จะมีอยู่ประมาณ 20-30 ลำ นอกจากนั้นก็จะเป็นเรืออีแปะและเรือขนาดเล็ก ที่สามารถออกไปลอยปลากะบอก ซึ่งจะสามารถทำเงินได้ประมาณวันละ 1,000 บาท

ประมงพื้นบ้านเป็นอาชีพที่เกิดจากความต้องการปัจจัย 4 ในการตอบสนองความต้องการของชุมชนที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของท้องถิ่น แต่เดิมคนในชุมชนจะมีความเป็นอยู่แบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในแบบเครือญาติ เบื้องต้นนั้น การทำประมงพื้นบ้านก็เป็นเพียงแหล่งอาหารของครอบครัวและชุมชน หากเหลือจากการบริโภคกันในครัวเรือนหรือชุมชน ก็แบ่งปันกันในลักษณะกึ่งขายกึ่งให้ แต่ต่อมาเกิดการแลกเปลี่ยนกับผลิตภัณฑ์จากชุมชนอื่น และแลกเปลี่ยนเป็นเงินเพื่อนำมาใช้ซื้อสินค้า สำหรับการอุปโภค บริโภคและเป็นค่าใช้จ่ายอื่น ๆ กันในครัวเรือน ดังนั้นในปัจจุบันจึงถือได้ว่าเศรษฐกิจระบบเงินตราได้เข้ามามีบทบาทในชุมชนคลองตำหรุเป็นอย่างยิ่ง

จากการที่เศรษฐกิจระบบเงินตราและลัทธิบริโภคนิยมได้เข้ามามีบทบาทในชุมชนคลองตำหรุ ทำให้คนในชุมชนคลองตำหรุจากที่เคยมีความเป็นอยู่ในแบบเรียบง่ายและช่วยเหลือกันภายในชุมชน เริ่มมีความต้องการในสินค้าฟุ่มเฟือยที่เกินจากกำลังของตนที่พอจะหาซื้อมาได้ รวมถึงความจำเป็นที่ต้องใช้เงินมากขึ้น ดังนั้นชาวคลองตำหรุจึงต้องทำการผลิตเพื่อตลาดมากขึ้น แต่ในการผลิตเพื่อการตลาดนั้นต้องอาศัยเงินทุน จึงได้เกิดการกู้เงินและการเป็นหนี้ขึ้นในชุมชน การกู้เงินอย่างกว้างขวางเริ่มต้นจากการติดต่อกับขายกับคนภายนอกชุมชน ทำให้รู้ว่าที่ไหนมีเงินให้กู้ คนในชุมชนจึงกู้เงินเพื่อที่จะนำไปซื้อสินค้า หรือบางคนก็ไปกู้เงินเอามาใช้สำหรับการลงทุนเพื่อทำนาเกลือ บางทีฝนตกทำให้ได้เกลือน้อย หรือไม่ได้เลย บางทีทำแล้วดีได้เกลือมาก แต่ก็ขายได้ราคาถูก จากคนที่เคยเป็นเจ้าของที่ดิน ก็ต้องกู้เงินมาทำนาเกลือ ต่อมาก็เอาที่ดินไปจำนองไว้กับ

นายทุนที่ให้กู้เงิน จึงต้องเช่าที่ดินของตัวเองเพื่อทำนาเกลือ จนในที่สุดต้องเปลี่ยนตัวเองไปเป็นแรงงานรับจ้างทำนาเกลือ

ดังนั้นจากในอดีตซึ่งที่ดินทั้งหมดจะเป็นของคนในชุมชนคลองตำหรุ โดยผ่านการเป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษ แต่ปัจจุบันที่ดินได้เปลี่ยนเจ้าของที่ดิน กลายเป็นคนจากภายนอกชุมชนที่เป็นพวกนายทุนได้เข้ามาเป็นเจ้าของที่ดินในชุมชนคลองตำหรุกันเกือบหมดแล้ว ดังคำสัมภาษณ์

“ตอนนี้ที่ดินในคลองตำหรุประมาณ 70% เป็นของคนอื่น เหลืออีก 30% เป็นของคนที่นี่... ส่วนใหญ่ก็เป็นคนเช่า จนเป็นลูกจ้าง พวกนายทุนไม่สนใจ ถ้าไม่มีเงินให้ ก็เปลี่ยนให้คนอื่นเช่าแทน คนในคลองตำหรุต้องมาเป็นแรงงานรับจ้างกันมาก” (มवल นันทโชติ, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2545)

ต่อมาได้มีการสร้างเขื่อนชลประทาน เพื่อแก้ปัญหาน้ำท่วมในเขตคลองตำหรุ การควบคุมการไหลของน้ำทำให้คลองตำหรุมีที่ดินสำหรับดำเนินการเรื่องต่าง ๆ ได้มากขึ้น ดังนั้นเมื่อมีการขยายตัวของการทำงานกุ้งเข้ามา ชาวคลองตำหรุจึงหันมาเลี้ยงกุ้ง เพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัว เริ่มมีการทำบ่อกุ้งในชุมชนคลองตำหรุ เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 มีคนจากคลองด่านเข้ามาซื้อที่ดินและทำบ่อกุ้งเป็นเจ้าแรกในชุมชน เมื่อคนในชุมชนได้เริ่มรู้จักก็ทำตามกันหลายราย เพราะคาดว่าเมื่อทำบ่อกุ้งแล้วจะได้เงินมาก ทำได้ประมาณ 3 ปีก็ต้องล้มเลิก เนื่องจากดินตะกอนต่าง ๆ รวมทั้งขี้กุ้งมารวมตัวและทับถมกัน น้ำเค็มไม่พอ ดังคำสัมภาษณ์

“ทำบ่อกุ้งปีแรกจะดี พอมาปีที่สองเริ่มไม่ดี พอปีที่สามเจ๊งกันหมด มีคนจากบ่อทองมาทำประมาณ 30 กว่าบ่อ ทำได้แค่ 3 ปีเท่านั้น บ่อกุ้งกินเงินหมด พอคนเป็นหนี้ ก็เอาเงินไปไว้กับธนาคารบ้าง หรือเอาไปไว้กับคนที่ชุมชนอื่นบ้าง ในชุมชนเริ่มเกิดวิกฤตขึ้นแล้ว “ (จวน สว่างอารมณ์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2545)

การขยายตัวของเศรษฐกิจการผลิตเพื่อตลาดส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการประมง จากเดิมที่เป็นประมงพื้นบ้านมาสู่ประมงพาณิชย์มากขึ้น กล่าวคือนอกจากการออกเรือของชาวประมงพื้นบ้านแล้ว คนในชุมชนคลองตำหรุ ยังทำการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในบ่อด้วย เช่น การทำบ่อปูใช้เลี้ยงปูทะเล ต้องใช้เวลาเลี้ยงประมาณเดือนกว่า ราคา กิโลกรัมละประมาณ 80 – 200 บาท การทำบ่อเลี้ยงปลา การเลี้ยงหอยแครง อนุบาลหอย ถ้าหากแช่น้ำทะเลไว้ จะสามารถอยู่ได้ถึง 3 วัน สัตว์น้ำจะสดอยู่ตลอด เป็นหอยธรรมชาติ หอยขนาดเล็ก จะหวานกินอร่อย ถ้าหอยขนาดใหญ่ก็จะใช้เป็นแม่พันธุ์ พอลากมาได้ก็จะเลี้ยงกับขาย ในส่วนของการขายนั้น ชาวบ้านจะนำสัตว์น้ำที่

ได้ออกไปขายให้กับบรรดาพ่อค้า แม่ค้าที่มาคอยรับซื้อกันที่บางปะกง ส่วนบางรายก็โทรศัพท์ติดต่อไปที่ผู้รับซื้อที่สมุทรปราการและบางปะกงให้มารับซื้อกันในชุมชนคลองตำหรุ

จากการแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดการล่าปลาชายเลน เปลี่ยนสภาพของพื้นที่ป่าชายเลนให้เป็นที่อยู่อาศัย อันเนื่องมาจากประชากรที่เพิ่มจำนวนมากขึ้นและการอพยพย้ายถิ่นเข้ามาเพื่อรองรับกับงานภายใต้นิคมอุตสาหกรรมที่กำลังจะเจริญเติบโตขึ้นบนพื้นที่แห่งนี้ การสูญเสียพื้นที่ของป่าชายเลนนี้ ทำให้สูญเสียพื้นที่ของการผลิตไม้ ซึ่งส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการจับพลังงานจากดวงอาทิตย์ได้สูงมากไป พร้อมกับการสูญเสียพื้นที่เพาะพืชสัตว์น้ำวัยอ่อนตามธรรมชาติไปด้วย จากที่กล่าวมาจึงทำให้เกิดการสูญเสียทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์ของชุมชนคลองตำหรุไปอย่างน่าเสียดายเป็นอย่างยิ่ง (กลุ่ม อสม., สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2546)

กล่าวโดยสรุปสมัยก่อนชุมชนคลองตำหรุ เป็นชุมชนที่ผูกพันอยู่กับการแลกเปลี่ยนผลผลิตที่ได้จากชุมชนกับชุมชนอื่น ต่อมาก็เปลี่ยนไปสู่การซื้อขายซึ่งเป็นการเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาด (market economy) และในที่สุดก็พัฒนาเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา (money economy) เมื่อชุมชนคลองตำหรุได้เข้าสู่ระบบเศรษฐกิจเงินตราแบบเต็มตัวแล้ว ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากกับชุมชนคลองตำหรุ สามารถแบ่งคนในชุมชนคลองตำหรุออกได้เป็น 2 ประเภทคือ กลุ่มแรกเป็นคนในชุมชนดั้งเดิมที่เคยเป็นเจ้าของที่ดินและปัจจัยการผลิตภายในชุมชนที่มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ค่อนข้างจะดีลงจากระบบเศรษฐกิจเงินตราที่เข้ามาสู่ชุมชน เกิดระบบเงินผ่อนจากการซื้อสินค้าฟุ่มเฟือย เกิดระบบเงินกู้ ก็เอาโฉนดที่ดินไปจำนองกับพวกนายทุน จนในที่สุดต้องผันตัวเองไปเป็นแรงงานรับจ้าง ส่วนกลุ่มที่สองคือกลุ่มพ่อค้าชาวจีนที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งในชุมชนและเหล่าบรรดานายทุนจากทั้งหลายจากภายนอกชุมชน ที่เข้ามายึดพื้นที่ในชุมชนคลองตำหรุทั้งจากการซื้อที่ดินและการรับจำนองที่ดินจากคนในชุมชนคลองตำหรุ คนกลุ่มนี้มีชีวิตที่ดีขึ้น กลายมาเป็นเจ้าของที่ดินในชุมชนคลองตำหรุ

การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่เกิดขึ้นกับชุมชนคลองตำหรุได้เกิดขึ้นเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2531 เป็นเวลาที่ตรงกับรัฐบาลของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ที่ได้ชื่อว่าเศรษฐกิจของประเทศไทยเฟื่องฟูมาก (ก่อนที่จะเป็นเศรษฐกิจฟองสบู่) ประกอบกับการที่กำลังจะมีโครงการพัฒนาขนาดใหญ่เข้ามาตั้งอยู่ใกล้ ๆ กับชุมชน ก็ยิ่งจะทำให้ที่ดินมีราคาสูงมากขึ้นไปด้วย ได้มีนายหน้าขายที่ดินจำนวนมากเข้ามาในชุมชนคลองตำหรุ นายหน้าเหล่านี้มีจุดมุ่งหมายที่จะมาทำการซื้อขายที่ให้กับฝ่ายของนิคมและคนจากภายนอกชุมชนที่จะซื้อเอาไว้เพื่อเกร็งกำไรในอนาคต นับเป็นช่วงเวลาที่คนหันมาเป็นนายหน้าขายที่ดินกันมากเพราะซื้อขายง่ายเพียงการเจรจาตกลงกันและ

ยังได้เงินเป็นจำนวนมากด้วย ชาวบ้านหลายรายที่เป็นเจ้าของที่ดินมีความเต็มใจเป็นอย่างยิ่ง ต่างก็พากันขายที่ดินของตนให้กับนายหน้า พื้นที่ส่วนหนึ่งของชุมชนคลองตำหรุจำนวนหลายพันไร่ เป็นส่วนของการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร การที่คนในชุมชนคลองตำหรุพากันขายที่ดิน อันเนื่องจากการทำมาหากินในแบบเดิมที่เป็นการพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นที่ได้ปฏิบัติ สืบต่อกันมาจากรบรรพบุรุษนั้น มีความเป็นอยู่เพียงแค่ออกกินพอใช้เท่านั้น ไม่มีหนทางใดที่จะ สามารถหาเงินจำนวนมากในการที่จะใช้ซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกที่กำลังเป็นที่รู้จักกันในชุมชนได้ จึงทำให้ในชุมชนคลองตำหรุมีรถยนต์และรถจักรยานยนต์เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก บ้างก็ปลูกบ้าน หลังใหม่ในพื้นที่ขนาดจำกัด บ้านหลังไม่ใหญ่แต่เต็มไปด้วยเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ (จวน สว่างอารมณ์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2545)

ดังนั้นสภาพกรรมสิทธิ์ที่ดินในชุมชนคลองตำหรุจึงเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก กล่าวคือ ในปัจจุบันที่ดินในชุมชนคลองตำหรุเป็นกรรมสิทธิ์ของคนในชุมชนคลองตำหรุเองไม่ถึงครึ่งหนึ่งของพื้นที่ทั้งหมด พื้นที่ส่วนใหญ่ของชุมชนคลองตำหรุจะตกไปเป็นกรรมสิทธิ์ของคนจากภายนอก ทั้งสิ้น ดังที่คุณลุงเกริก ทองอยู่ ได้กล่าวว่า "ช่วงสมัยชาติชาย ที่ดินบูมมาก คนในชุมชนขายที่ดิน ไปมากกว่าครึ่ง พื้นที่ในสวนของนิคมเป็นพัน ๆ ไร่ ตอนนีเหลือพื้นที่ที่เป็นของคนในคลองตำหรุ ประมาณ 500 ไร่ แต่ก่อนเรือบรรทุกเกลือขนาดใหญ่ 2 ลำจอดได้สบายแต่ตอนนี้ไม่มีแล้ว"

เมื่อคนดั้งเดิมในชุมชนคลองตำหรุได้จำหน่ายที่ดินที่เคยเป็นของบรรพบุรุษของตนเองกับ นายทุน ในที่สุดก็ถูกยึดที่ดิน เพราะบางปีฝนตกมากทำนาเกลือได้น้อย และยังมีเกลือที่มาจาก แม่กลอง จากโคราชที่เป็นเกลือสินเทาเข้ามาตีตลาดไป เมื่อโดนยึดที่ดินแล้วก็ต้องหาที่อยู่อาศัย ใหม่ ประกอบกับช่วงเวลานั้น ทางชลประทานได้ทำการปิดประตูน้ำ เพื่อไม่ให้น้ำเค็มไหลเข้าไป ชาวบ้านบางส่วนจึงได้เริ่มทำการบุกเบิกพื้นที่สาธารณะในชุมชน ทำเป็นที่อยู่อาศัย เริ่มมีการนำไม้ มาปักพื้นที่ตามลำคลอง เมื่อเวลาผ่านไปนานเข้าก็ทำให้คลองแคบลง ชาวบ้านหลายรายต่างก็ทำตามกัน เนื่องจากไม่มีที่อยู่อาศัยที่เป็นของตนเอง นับเป็นช่วงเวลาของการบุกเบิกพื้นที่สาธารณะ ดังที่มีชาวบ้านได้ให้เหตุผลว่า "คนใหญ่บุกเบิกก่อน ตอนแรกเขาก็ทำเป็นโรงรถก่อน พอนานเข้า ที่ดินแข็งก็ค่อยถมที่ทำเป็นตึก พอคนโตรุก เด็กก็ทำตาม"

อีกสาเหตุหนึ่งที่มีส่วนทำให้คลองตื้นเขิน ก็เพราะการสร้างถนนเข้ามาสู่ชุมชนคลองตำหรุ เมื่อมีถนนก็มาขวาง ทำให้ทิศทางของน้ำเปลี่ยนไปจากเดิม แต่ก่อนน้ำจากห้วย หนองหลายที่จะ ไหลมาลงสู่ลำคลองที่คลองตำหรุ เช่นน้ำจากอำเภอบางพลี จากพนัสนิคม น้ำจากบ้านบึง ปรายจีนบุรีและจากสระแก้ว สมัยก่อนน้ำจะเต็มฝั่ง แต่พอมีถนนก็ไปขวางทิศทางน้ำ เมื่อทิศทาง ของน้ำเปลี่ยนไป คลองขนาดใหญ่ก็ค่อย ๆ แคบและตื้นเขินในที่สุด จากการสอบถามคนในชุมชน

คลองตำหรุเกี่ยวกับคลองที่มีขนาดเล็กลงมาก ได้รับคำตอบว่า มีการชลประทานเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2520 ตรงบริเวณสะพาน 1 ได้ทำการปิดกั้นน้ำตั้งแต่ก่อนที่จะมีนิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร การที่ชลประทานต้องทำการกั้นน้ำ ก็เพราะเป็นการแก้ปัญหาน้ำท่วม แต่ก่อนน้ำจะท่วมชุมชน คลองตำหรุทุกปี เนื่องจากสภาพของพื้นที่เป็นที่ต่ำ เมื่อน้ำท่วมมาเกลือจึงทำให้เกิดความเสียหายมาก การกักน้ำจืดไว้จึงเป็นประโยชน์กับชุมชน และอีกส่วนหนึ่งอาจจะเกิดจากการที่มีคนในชุมชน คลองตำหรุเองทำการบุกรุกที่สาธารณะ คนบุกรุกที่ดินทำให้ดิน แล้วยึดที่ยื่นออกไป ทำให้คลอง และดินตื้นเขิน ถือเป็นผลประโยชน์ส่วนบุคคล

ต่อมาเมื่อชลประทานทำการเปิดน้ำ น้ำไหลออกสู่ทะเลไม่ทันเพราะคลองแคบลง น้ำก็ไหลเข้าสู่นาเกลือ ท่วมนาเกลือและบ้านเรือนที่ตั้งอยู่ในชุมชนคลองตำหรุ เพราะสภาพของพื้นที่ที่เป็นที่ต่ำ ถ้าหากมีคลองอย่างในอดีต เมื่อน้ำไหลมา ก็จะไหลลงลำคลองออกไปสู่แม่น้ำบางปะกง สมัยก่อนคลองมีขนาดใหญ่ น้ำสามารถไหลลงลำคลองและระบายลงสู่แม่น้ำได้อย่างรวดเร็ว ต่างกับปัจจุบันที่ขนาดของลำคลองเหลือเพียงแค่คูน้ำขนาดเล็กเท่านั้น

ในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการประกอบอาชีพประมงของชาวคลองตำหรุ สามารถสะท้อนได้จากกรณีของ คุณสมบุญ ศุภรัตน์ อายุ 57 ปี คุณลุงสมบุญ เกิดที่ตำบลคลองตำหรุ อาศัยอยู่ในหมู่ที่ 6 ยึดถืออาชีพประมงมาตลอดจนถึงปัจจุบันให้ความเห็นว่า “บางคนทำแล้วเหนื่อย ก็ผันตัวเองไปเข้าโรงงานกันเยอะ เพราะการทำประมง มันเป็นอาชีพที่ไม่แน่นอน บางวันได้มาก บางวันได้น้อย ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง และของในทะเล มันก็ไม่แน่นอน บางคนลงทุนไปร่วมล้าน แล้วเจ๊งก็ยังมี ซึ่งต่างจากการทำงานในโรงงาน ที่ทำงานเป็นเวลาและมีรายได้ที่แน่นอนกว่า ไม่ต้องใช้ชีวิตแบบเสี่ยงไปวัน ๆ เหมือนกับการทำประมง”

จากการสอบถามชาวประมงในชุมชนคลองตำหรุ เกี่ยวกับจำนวนของสัตว์น้ำแต่ละชนิด ที่มีอยู่ในปัจจุบัน แล้วให้เปรียบเทียบกับในอดีตว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไรบ้าง ได้รับคำตอบว่าแต่ก่อนมีสัตว์น้ำจำนวนมาก ต่างจากปัจจุบันที่ลดน้อยลงกว่าเดิมมาก ดังคำสัมภาษณ์

“แต่ก่อนสัตว์น้ำหากินง่าย อยากรู้อะไรก็เอาสวิงช้อน ได้มาเป็นกะละมัง แต่เดี๋ยวนี้ต้องแย่งกัน” (ประกอบ มิตรพระพันธ์,สัมภาษณ์, 21 ธันวาคม 2544)

“สมัยก่อน ถ้าจะกินอาหารทะเล ฝายหญิงก็ต้อนน้ำรอได้เลย ให้ฝายชายออกไปหา เดียวก็ได้กิน แต่เดี๋ยวนี้หายากแล้ว” (เฉลิม สุวรรณกิจ, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2545)

การเปลี่ยนแปลงของการประมงในชุมชนคลองตำหรุ จะพบได้จากหมู่ที่ 6 นี้ ซึ่งในอดีตจะทำประมงกันทุกครัวเรือน แต่ประมาณ ปี พ.ศ. 2540 ของทะเลเริ่มลดน้อยลง ประกอบกับมี

จำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นจากแต่ก่อนมีเรือเพียงแค่ประมาณ 10 ลำ แต่เดี๋ยวนี้มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเป็น 20 – 30 ลำ พอเริ่มมีถนนเข้ามาสู่ชุมชน โรงงานก็เกิดขึ้น ทำให้คนในชุมชนส่วนหนึ่งผันตัวเองเข้าไปทำงานในโรงงาน เพราะมีรายได้ที่แน่นอนกว่าการทำประมง ได้ค่าแรงขั้นต่ำประมาณ 146 บาทต่อวัน ถ้าทำงานเป็นก็จะได้เกือบ 200 บาทต่อวัน และการทำงานก็สามารถทำได้เป็นเวลา ไม่เหมือนกับการออกทะเลที่ต้องดูช่วงเวลาด้วย การออกเรือไม่ค่อยแน่นอน ทั้งด้านของเวลาและรายได้ จึงต่างจากการทำงานในโรงงาน ดังนั้นจึงทำให้การประมงอ่อนแอลง (กลุ่มชาวประมงพื้นบ้านบ้าน, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2545)

การอ่อนแอของการทำประมงในคลองตำหรุในปัจจุบัน ทำให้ชาวประมงคลองตำหรุ ต้องหันมาพึ่งพารัฐมากขึ้น ตัวอย่างเช่น ชุมชนคลองตำหรุหมู่ที่ 6 ต้องขอรับความช่วยเหลือจากภาครัฐ ในรูปของเงินกองทุนหมู่บ้านจำนวน 100,000 บาท โดยให้กู้ไปแล้ว 30 ราย รายละ 20,000 บาท เป็นเงินจำนวน 60,000 บาท เงินที่เหลืออีก 40,000 บาท เนื่องจากไม่มีคนกู้ เมื่อผู้วิจัยไปสัมภาษณ์ก็ได้รับคำตอบจากคนที่ไม่ได้กู้เงินกองทุนหมู่บ้านว่า กลัวว่าจะไม่มีเงินเวลาที่ต้องส่งเงินคืน จึงไม่กู้เงินดีกว่า นอกจากเงินกองทุนหมู่บ้านแล้วยังมีเงินตำบลละ 1,000,000 บาท ที่จะนำมาใช้ในการต่อยอดจากเงินกองทุนหมู่บ้าน 100,000 บาท เป็นโครงการของทั้งตำบล ที่จะนำเงินมาใช้ซื้อไม้ทำแปลงนา เป็นงบในการกระตุ้นเศรษฐกิจ

ท่ามกลางความตกต่ำของประมงพื้นบ้าน ชาวคลองตำหรุจึงได้พยายามปรับตัวโดยการรวมตัวกัน จัดตั้งเป็นกลุ่มเพาะเลี้ยงหอยแครงขึ้น ในขั้นต้นนั้น ได้รับความช่วยเหลือจากประมงอำเภอ ซึ่งได้นำพันธุ์หอยแครงมาปล่อยลงสู่ทะเล ทำให้เกิดการขยายพันธุ์ของหอยแครงขึ้นเป็นจำนวนมาก การจัดตั้งกลุ่มหอยแครงนั้น ชาวบ้านได้รับเงินสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลคลองตำหรุ เป็นเงินจำนวน 100,000 บาท ทำเป็นสัญญาเยี่ยมเงินโครงการเศรษฐกิจชุมชน เมื่อวันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2544 เป็นเวลาทั้งสิ้น 5 ปี

สมาชิกในกลุ่มเพาะเลี้ยงหอยแครงได้มีการตกลงจัดสรรเงินจำนวน 100,000 บาท ออกเป็น 2 ส่วน คือ เงินส่วนแรกจำนวน 60,000 บาท นำไปใช้ในกลุ่มเพาะเลี้ยงหอยแครง ประกอบด้วยสมาชิกในขั้นต้นจำนวน 24 คน ซึ่งทางกลุ่มเพาะเลี้ยงหอยแครงจะต้องใช้เงินคืนองค์การบริหารส่วนตำบลคลองตำหรุเป็นเงินจำนวนปีละ 12,000 บาท ในกลุ่มเพาะเลี้ยงหอยแครงได้แบ่งสัดส่วนของเงินที่ได้ออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้ เงินจำนวน 35% จะเป็นของผู้ที่ออกเรือ ถือว่าเป็นค่าแรงในการออกเรือ เงินส่วนที่สองจำนวน 35% ใช้สำหรับเป็นค่าใช้จ่าย ค่าอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ต้องใช้ในการออกเรือ รวมไปถึงค่าน้ำมันด้วย เงินส่วนที่เหลืออีกจำนวน 30% จะเป็นเงินในส่วนของสมาชิก

ของกลุ่มเพาะเลี้ยงหอยแครง ที่จะนำมาแบ่งปันกัน ส่วนเงินอีกจำนวน 40,000 บาทที่เหลือจากกลุ่มเพาะเลี้ยงหอยแครง ก็จะนำไปให้ชาวบ้านส่วนหนึ่ง ใช้สำหรับการเลี้ยงปู เลี้ยงกุ้งในบ่อ

ชาวประมงได้เรียนรู้ว่า การรวมกลุ่มกันนั้น จะก่อให้เกิดความสามัคคีของคนในชุมชน ให้สามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ ดีกว่าในอดีตที่เป็นลักษณะต่างคนต่างทำ มิได้มีการรวมตัวกัน และยังช่วยเป็นพลังผลักดันในการต่อรองกับทางภาครัฐได้บ้าง เมื่อคนรวมตัวกันเป็นชุมชน เสียงหนึ่งที่ไร้พลังและกระจัดกระจาย จะหลอมรวมกันเป็นเสียงเดียวที่มีน้ำหนัก กลายเป็นพลังต่อรองสำคัญที่มีต่อกลุ่มอื่น ๆ เพื่อปกป้องรักษาผลประโยชน์ของชุมชนของตน พลังกลุ่มจะนำมาซึ่งประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการเจรจาต่อรองและการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มที่ใหญ่กว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งการต่อรองกับรัฐในประเด็นต่าง ๆ ทางประมงอำเภอได้เข้ามาให้ความรู้ในเรื่องของการทำประมงให้กับชาวบ้าน และในวันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2545 ทางเกษตรอำเภอได้เข้ามาที่ชุมชน เพื่อให้ชาวประมงได้จดทะเบียนเกษตรกรกันด้วย ซึ่งมีชาวประมงในชุมชนคลองตำหรุที่สนใจให้ความร่วมมือมาจดทะเบียนเกษตรกรกันเป็นจำนวนมาก ถือได้ว่าชาวประมงได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในการรวมกลุ่มกัน แสดงถึงพลังอันเข้มแข็งและความพร้อมเพรียงของชาวประมงชุมชนคลองตำหรุ (กลุ่มเกษตรกรในคลองตำหรุ, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม 2545)

ในปี พ.ศ. 2542 หน่วยงานประมงได้มีโครงการเกษตรยั่งยืน ทางประมงอำเภอได้นำพันธุ์ปลาตกและอาหารปลาตกมาแจกให้กับชาวบ้านในชุมชนคลองตำหรุ โดยให้พันธุ์ปลาตกครีวเรือนละ 100 ตัว จำนวน 30 ครีวเรือน และมอบอาหารปลาให้อีกครีวเรือนละ 600 บาท (เผด็จ การปลูก, ประมงอำเภอ, สัมภาษณ์, 25 ธันวาคม 2544)

จากการเปลี่ยนวิถีชีวิตคนในชุมชนต่างเริ่มปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนให้เข้ากับกระแสสังคมสมัยใหม่ที่คิดว่า เป็นความเจริญหรือที่เรียกว่า “พัฒนา” ชาวบ้านหลายรายขายที่ดินซึ่งเป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษ หรือบางรายก็กู้เงินจากนายทุนทั้งที่อยู่ในชุมชนและบรรดานายทุนนอกชุมชนทั้งหลาย เพื่อที่จะนำเงินที่ได้ไปซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกเข้ามาภายในบ้านของตน มีการปรับปรุงซ่อมแซมบ้านใหม่ โดยการใช้เงินจ้างช่างซ่อม ซึ่งต่างจากเดิมที่เคยพึ่งพาแรงงานของบรรดาเพื่อนบ้าน ที่ได้แสดงถึงความมีน้ำใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันก็เริ่มสลายไป เมื่อบ้านหนึ่งเริ่มมีสิ่งอำนวยความสะดวก บ้านหลังอื่น ๆ ก็จะต้องมีเหมือนกันหรือต้องมีมากกว่า กลายเป็นว่าต้องแข่งกันเอง แต่ยังคงมีชาวบ้านบางคนที่ไม่ยอมทำตามกระแสสังคม เช่น ป้าจวนเป็นตัวแทนของกลุ่มคนที่ไม่ยอมขายที่ให้กับการนิคม ปัจจุบันก็ยังคงเป็นคดีความกันอยู่ ดังป้าจวนกล่าวไว้แบบเหน็บแนมว่า “ขายที่ ซื้อบ้าน ซื้อรถ แล้วสุดท้ายก็ต้องซื้อโลง” ถึงแม้ว่ายังคงมีชาวประมงอีกจำนวนหนึ่งในชุมชนคลองตำหรุที่ไม่ยอมเปลี่ยนอาชีพและไม่เคยมีความคิดที่ว่าความเจริญที่เข้า

มาพร้อมกับอุตสาหกรรมที่ภาครัฐห้ยบยื่นเข้ามาให้โดยที่พวกเขายังไม่พร้อมที่จะยอมรับนั้น จะสามารถชักจูงพวกเขาไปสู่สีสันอันสวยหรูเพียงชั่วคราวช่วยยามได้ ทุกวันนี้ชาวบ้านกลุ่มนี้ยังคงใช้ชีวิตแบบเดิมที่เคยยึดถือสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ทั้งหมดนี้คือสิ่งที่ภาครัฐได้นำ "ความเจริญ" เข้ามาสู่ชุมชน คงจะมีหลายชุมชนที่มีความคล้ายคลึงกันกับชุมชนคลองตำหรุ

บทที่ 4

ผลกระทบของการพัฒนาอุตสาหกรรม

ผลกระทบของการพัฒนาอุตสาหกรรม กระแสของการเปลี่ยนแปลงของชุมชนคลองตำหรุจากในอดีต ซึ่งเป็นชุมชนที่มีพื้นฐานอยู่บนระบบเครือญาติและการแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างชุมชนมาเป็นการผลิตเพื่อตลาด ภายใต้การขยายตัวของเศรษฐกิจแบบเงินตรา การพัฒนาอุตสาหกรรมสมัยใหม่ (manufacturing) ในรูปของนิคมอุตสาหกรรมได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวคลองตำหรุอย่างเห็นได้ชัด

อย่างไรก็ดี ในคลองตำหรุได้มีอุตสาหกรรมเกิดขึ้นก่อนที่จะมีนิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร แต่อุตสาหกรรมดังกล่าวไม่ค่อยมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวคลองตำหรุ กล่าวคือในอดีตนั้นภายในชุมชนคลองตำหรุ นั้น จะมีคู่อต่อเรือดำเนินการโดยคนจีน คู่อต่อเรือดังกล่าวจะทำการต่อเรือขนาดใหญ่ตามความต้องการของลูกค้าที่สั่งซื้อว่าต้องการเรือขนาดใด เพื่อที่จะใช้ประกอบกิจการตามความเหมาะสม ภายในคู่อต่อเรือจะเต็มไปด้วยไม้ที่ใช้ประกอบเป็นเรือ และเมื่อทำการต่อเรือเสร็จเรียบร้อย ก็จะร่อนเรือออกไปตามลำคลองไหลลงไปสู่แม่น้ำบางปะกง เพื่อนำเรือไปส่งให้กับลูกค้า แต่อุตสาหกรรมต่อเรือในคลองตำหรุไม่สามารถดำรงอยู่ได้ เนื่องจากคลองที่แคบขึ้น ไม่สามารถร่อนเรือออกสู่ลำคลองได้อีกแล้ว

คุณลุงประกอบ มิตรพระพันธ์ ซึ่งเป็นผู้ดูแลคู่อต่อเรือที่กลายเป็นโรงไม้ในปัจจุบัน บอกว่า “แต่ก่อนทางคู่อจะต่อเรือขนาดใหญ่ เป็นเรือประมงภายในประเทศ เรือน้ำหนัก 30 ตันยังเข้ามาจอดได้ แต่ตอนนี้สภาพของพื้นที่เปลี่ยนไปจากเดิมมาก แต่ก่อนคลองกว้างประมาณ 8 เมตร เดียวนี้ไม่เหลือคลองให้เรือออกอีกแล้ว” แม้ในปัจจุบันหากเราเข้าไปที่คู่อต่อเรือที่ปัจจุบันเปลี่ยนสภาพกลายเป็นโรงไม้ไปแล้ว ก็จะสามารถเห็นซากของเรือที่ต่อเอาไว้ แต่ยังไม่เสร็จสมบูรณ์ ซึ่งไม่สามารถร่อนเรือออกสู่ลำคลองได้อีกแล้วหากไม่เห็นซากของเรือขนาดใหญ่ ก็คงจะไม่สามารถยืนยันได้เลยว่า ในอดีตจะมีคลองขนาดใหญ่ที่สามารถนำเรือขนาดใหญ่ออกสู่ลำคลองได้

สภาพของลำคลองที่เป็นตัวบ่งชี้ถึงสภาพวิถีชีวิตของคนในชุมชนแทบจะไม่มีเหลือให้คนรุ่นต่อไปได้เห็นอีกแล้ว คงจะเหลือเพียงแค่ภาพถ่ายที่ยังสามารถถ่ายทอดเรื่องราววิถีชีวิตของคนในชุมชนคลองตำหรุให้กับคนในชุมชนอื่น หรือคนรุ่นต่อไปให้ได้รับรู้กันเท่านั้น ประเพณีการแข่งเรือที่เคยจัดขึ้นทุกปีในชุมชนคลองตำหรุ อันเป็นการแสดงออกถึงความสามัคคีและความ

สนุกลงนกันของคนในชุมชนคลองตำหรุที่กำลังจะเลื่อนหายไปจากวิถีชีวิตและความทรงจำของคนรุ่นใหม่

นอกจากนี้ ก่อนที่จะจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร ได้มีการจัดตั้งโรงงานนอกนิคมฯ ในเขตพื้นที่คลองตำหรุ โรงงานดังกล่าวดำเนินกิจการทั้งอุตสาหกรรมพื้นบ้านและอุตสาหกรรมสมัยใหม่ แต่ก็มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนคลองตำหรุเป็นจุด ๆ ไม่ได้ส่งผลเป็นวงกว้างระดับชุมชน

การขยายตัวของโรงงานนอกนิคมอมตะนคร มีพัฒนาการดังนี้คือ การพัฒนาอุตสาหกรรมในแง่ที่เป็นหัตถอุตสาหกรรม (manufacturing) เกิดขึ้นหลังจากการสร้างถนนและการเข้ามาของไฟฟ้าสู่ตำบลคลองตำหรุ ดังนี้ ในช่วงแรกที่มีโรงงานเข้ามาตั้งในชุมชนคลองตำหรุ นั้น ประมาณปี พ.ศ. 2510 เป็นโรงงานน้ำปลาขนาดเล็ก ซึ่งตั้งโดยคนจีนที่เข้ามาซื้อที่ดินแล้วสร้างโรงงานน้ำปลาในชุมชนคลองตำหรุ เนื่องจากอยู่ใกล้เกลือที่ผลิตขึ้นในชุมชนคลองตำหรุ โรงงานจ้างแรงงานที่เป็นคนในชุมชน แต่โรงงานดังกล่าวดำเนินงานอยู่ได้เพียง 10 กว่าปีก็ย้ายไปอยู่ที่ชลบุรี เพราะจำเป็นประหยัดเวลาและค่าจ้างในการขนส่ง และสามารถขนน้ำปลาที่ตลาดชลบุรีได้เลย ในช่วงเวลาใกล้เคียงกันนั้นก็ยังมีโรงปลาร้าเกิดขึ้น บริเวณที่ตั้งของโรงปลาร้าจะอยู่ไกลจากชุมชน แต่ตั้งได้ไม่นานก็เลิกกิจการไป ต่อจากนั้นก็เริ่มมีโรงงานต่าง ๆ เข้ามาตั้งอยู่ในชุมชนคลองตำหรุเพิ่มมากขึ้น อันเนื่องมาจากการคมนาคมที่สะดวกสบายมากยิ่งขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเป็นคนจากภายนอกชุมชนเข้ามาซื้อที่ดินและตั้งเป็นโรงงาน

ต่อมาในปี พ.ศ. 2515 ได้มีโรงงานทอผ้า ที่มีชื่อว่า “โรงงานสามัคคีบันทอ” ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น “โรงงานไชยงามดี” แต่ก็ยังประกอบกิจการที่เกี่ยวกับการทอผ้าอยู่เหมือนเดิม โรงงานดังกล่าวเป็นโรงงานที่ทำการปั่นด้ายเพียงอย่างเดียวเท่านั้น คนงานในโรงงานมักจะเป็นคนในชุมชนคลองตำหรุ ดังที่คุณวรรณ อินทร์เจริญได้ให้สัมภาษณ์ว่า “แต่ก่อนเคยทำงานในโรงงานทอผ้า โรงงานรับคนในชุมชนที่มีความสามารถในการทอผ้าและเย็บจักรได้ หากใครมีคุณสมบัติตรงกับที่ทางโรงงานต้องการก็จะได้เข้าไปทำงานในโรงงานทอผ้า เขารับทั้งคนในชุมชนและคนนอกชุมชนที่สามารถทำงานได้”

ต่อมามีโรงงานสันติภาพอุตสาหกรรมหรือที่คนในคลองตำหรุมักจะมีเรียกกันว่า “ฮั่วเพ็ง” ที่เป็นชื่อเดียวกับชื่อเจ้าของโรงงาน ที่ตั้งอยู่ในหมู่ 3 ของตำบลคลองตำหรุ ซึ่งโรงงานสันติภาพอุตสาหกรรม ประกอบกิจการที่เกี่ยวข้องกับน้ำมันมะพร้าว ในกระบวนการผลิตของโรงงานจะมีกลิ่นหอมของมะพร้าว ซึ่งเป็นกลิ่นที่ไม่ก่อให้เกิดมลพิษต่อชุมชน ต่อมาโรงงานสันติภาพอุตสาหกรรม ได้ถูกเปลี่ยนชื่อเป็น “สหกลดัดสี” ซึ่งประกอบกิจการที่เกี่ยวกับการผลิตแม่พิมพ์และ

ขึ้นส่วนรถยนต์ ในพื้นที่ทั้งหมด 4 ไร่ อย่างไรก็ตามในเดือนสิงหาคม ปี พ.ศ. 2542 โรงงานสหกลคัดซี ได้เปลี่ยนชื่ออีกครั้งเป็น “บริษัทฟูจิซา (ประเทศไทย) จำกัด” แต่ยังคงประกอบกิจการที่เกี่ยวกับการผลิตแม่พิมพ์และขึ้นส่วนรถยนต์ เช่นเดิม

ในช่วงปี พ.ศ. 2527 มีโรงงานปลาป่นเข้ามาตั้งในชุมชน โรงงานตั้งอยู่ในช่วงของเขตติดต่อระหว่างจังหวัดชลบุรีกับจังหวัดฉะเชิงเทรา หลังโรงงานเหล็กชินโน คนกรุงเทพฯ ได้เข้ามาซื้อที่ดินและตั้งเป็นโรงปลาป่น ในสมัยนั้นยังเป็นสภาพป่าอยู่ ในกระบวนการผลิตของโรงงานปลาป่น จะนำปลาที่อบจนแห้งแล้วนำมาป่น จะมีปล่องที่ปล่อยควันและกลิ่นออกมาสู่ชุมชน เมื่อเวลาที่ลมพัด ก็จะมีกลิ่นเหม็นตามมาด้วย นอกจากกลิ่นแล้วในขบวนการหมักของโรงงานปลาป่นนั้น จะทำให้เกิดน้ำที่มีสีน้ำตาล ซึ่งเป็นน้ำเสีย เมื่อทางโรงงานปลาป่นปล่อยน้ำเสียนั้นออกมาแต่ละครั้ง น้ำเสียก็จะลงสู่ทะเล เป็นสาเหตุให้ปลาตาย ชาวบ้านร้องเรียนไปที่สภาตำบล โรงงานปลาป่นตั้งอยู่ได้ประมาณเกือบ 2 ปี ก็ต้องล้มเลิกไป เพราะทำให้เกิดความเสียหายต่อการประกอบอาชีพประมงของคนในชุมชนคลองตำหรุ

ในช่วงปี พ.ศ. 2528 มีการก่อตั้งโรงไฟฟ้าขึ้นที่อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา ที่อยู่ติดกับชุมชนคลองตำหรุทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ นับได้ว่าเป็นช่วงเวลาการพัฒนาได้เข้ามาใกล้กับชุมชนคลองตำหรุ จึงทำให้สภาพพื้นที่ใกล้เคียงกันกับชุมชนคลองตำหรุที่แต่เดิมเต็มไปด้วยป่าไม้โกงกาง ป่าไม้ตะบูน ป่าจาก ต้องถูกเปลี่ยนแปลงสภาพของพื้นที่ เพื่อให้รองรับกับความเจริญที่กำลังจะก้าวเข้ามาแทนที่

ในปีเดียวกันกับการก่อตั้งโรงไฟฟ้าที่บางปะกง ก็ได้มีการก่อตั้งโรงงานฟอกหนัง เป็นโรงงานที่ผลิตถุงมือสำหรับใช้ในกิจการอุตสาหกรรม ประเภทงานเชื่อมเหล็ก อ็อกเหล็ก งานที่เกี่ยวข้องกับการใช้ความร้อนสูง ดังนั้นถุงมือจึงมีความหนา กระบวนการผลิตของโรงงานฟอกหนังเริ่มตั้งแต่การตากวัตถุดิบ จะมีรถบรรทุกวัตถุดิบมาเทลงตาก บางครั้งมีหนอนด้วย เมื่อลมพัดมาก็มักจะมึกลิ่นเหม็นอยู่ตลอดเวลา เป็นกลิ่นเหม็นที่สร้างความรบกวนให้กับคนในชุมชนคลองตำหรุเป็นอย่างมาก แต่ในที่สุดโรงงานฟอกหนังก็ปิดกิจการลงเพราะกิจการไม่ดี ดังคำสัมภาษณ์

“กลิ่นเหม็นมาก ขนาดสระผมแล้วก็ยังเหม็นติดอยู่ แต่ก่อนขึ้นรถบางปะกงกลับบ้านกลิ่นจะเหม็นติดตัวติดรถ อายคนในรถจนไม่กล้าขึ้นรถ ต้องเดินเอาบ้าง” (สมศรี สีม่วง, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2546)

“สมัยก่อนคนในชุมชนทำงานในโรงงานกันมาก แต่กลิ่นเหม็นก็ส่งผลต่อสุขภาพ ระบบหายใจ เวียนหัวจนอาเจียน” (สมนึก จันทโชติ, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2546)

ในสมัยที่โรงงานฟอกหนังได้เข้ามาตั้งและก่อให้เกิดมลพิษทางกลิ่นขึ้นในชุมชนคลองตำหรุ นั้น ยังไม่มีการร้องเรียนกับหน่วยงานราชการในชุมชนคลองตำหรุ อันเนื่องมาจากคนในชุมชนยังไม่ค่อยมีความรู้ในเรื่องของการร้องเรียนแต่อย่างใด ได้แต่มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันระหว่างคนในชุมชนคลองตำหรุเท่านั้น ดังคำสัมภาษณ์

“เป็นการปนผ่านกัน เมื่อเล่าสู่กันฟังแล้ว ก็นำไปถ่ายทอดต่อกันในชุมชนเท่านั้น”

(เกริก ทองอยู่, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2546)

“ไม่เหมือนเดี๋ยวนี๊ กฎหมายมนุษยชนชัดเจนมากกว่าแต่ก่อน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 จนถึงตอนนี้ก็ 10 กว่าปีแล้ว การสื่อสารยังไม่เจริญมาก การรับรู้ข่าวสารจากภายนอกก็น้อย หากวันนี้มีการก่อตั้งโรงฟอกหนังขึ้นในชุมชนคลองตำหรุ ทำได้แค่เดือนเดียวก็คงจะต้องมีการฟ้องร้องกันแน่” (อนุสรณ์ อินพุ่ม, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2546)

ในปี พ.ศ. 2532 ได้มีการก่อตั้งบริษัท ซีวีดี เอ็นเตอร์เทนเมนต์ บนพื้นที่ 7 ไร่ บริษัท ซีวีดี เอ็นเตอร์เทนเมนต์เป็นโรงงานที่ผลิตตลับวีดีโอ แต่ในปัจจุบันได้ยกเลิกการดำเนินการแล้ว อันเนื่องมาจากในปัจจุบันคนนิยมหันมาใช้แผ่นซีดีแทนตลับวีดีโอ

ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2537 ได้มีการก่อตั้งบริษัทไทยโซบิ โคเกอิ ในบริเวณหมู่ที่ 2 ของตำบลคลองตำหรุ บนพื้นที่ทั้งหมด 11 ไร่ บริษัทไทยโซบิ โคเกอิเป็นโรงงานที่ผลิตชิ้นส่วนโลหะสำหรับใช้ในเครื่องใช้ไฟฟ้า เช่น เหล็กแผ่นและแม่พิมพ์โลหะ มีอีกโรงงานตั้งอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา ที่ใช้ชื่อว่า “press crast”

ในปี พ.ศ. 2537 ได้มีการก่อตั้งบริษัท STP & I ขึ้นในหมู่ที่ 3 บนพื้นที่จำนวน 56 ไร่ ในตอนแรกนั้น บริษัท STP & I ตั้งอยู่บนถนนบางนา – ตราด กิโลเมตรที่ 4 บนพื้นที่ 10 ไร่ จึงมีความต้องการที่จะขยายพื้นที่ของบริษัทให้กว้างขึ้น แต่ในที่ตั้งเดิมนั้นมีความจำกัดทางด้านของพื้นที่ จึงต้องทำการย้ายบริษัทมาตั้งที่คลองตำหรุ บริษัท STP & I เป็นโรงงานที่ประกอบโครงสร้างเหล็ก เช่นสนามบินหนองงูเห่า รับทำถังความดัน เช่น ถังเก็บน้ำมันของบริษัท THAI OIL บริษัท STP & I จะมีบริษัทใหญ่อยู่ที่อโศก – ดินแดง รับคนงานตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ขึ้นไป ซึ่งส่วนใหญ่จะมาจากกรุงเทพฯ

ในปี พ.ศ. 2537 ได้มีการก่อตั้งบริษัทชิโนไทย เอ็นจิเนียริง ในหมู่ที่ 3 บนพื้นที่จำนวน 10 ไร่ บริษัทชิโนไทย เอ็นจิเนียริงเป็นโรงงานในเครือเดียวกับบริษัท STP & I ฝ่ายบริษัทชิโนไทย เอ็นจิเนียริง จะประมวลงานที่เกี่ยวกับเหล็กส่งให้กับบริษัท STP & I

ในวันที่ 1 เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2540 ได้มีการก่อตั้งบริษัทนิฮอน เซะสุบิซึน ในหมู่ที่ 2 ของตำบลคลองตำหรุ บนพื้นที่รวม 3 ไร่ บริษัทนิฮอน เซะสุบิเป็นโรงงานที่ผลิตสายพานลำเลียงและ

รับจ้างงานหลักทั่วไปภายในประเทศ ในบริษัทนิฮอน เซะสุบิ มีคนงานจำนวน 34 คน ซึ่งเป็นคนใน
คลองดำหรือประมาณ 10 คน

ในช่วงปี พ.ศ. 2541 มีการก่อตั้งโรงงานขนมจีนขึ้นในพื้นที่ของหมู่ที่ 1 ในขั้นตอนของ
การผลิตขนมจีนนั้น จะต้องมีการหมักทำให้เกิดกลิ่นเหม็น นอกจากกลิ่นแล้ว ทางโรงงาน
ขนมจีนยังทำการปล่อยน้ำเสียลงสู่ชุมชน ซึ่งทำให้น้ำเสีย ส่งผลกระทบต่อสัตว์น้ำ ทำให้คนใน
ชุมชนคลองดำหรือกลุ่มหนึ่งที่ยึดอาชีพการเลี้ยงกุ้ง เลี้ยงปลาในบ่อ ต้องประสบกับการขาดทุนเนื่อง
จากสัตว์น้ำในบ่อตายจากน้ำเสียที่โรงงานขนมจีนปล่อยออกมา นอกจากน้ำเสียจากโรงงาน
ขนมจีนจะส่งผลกระทบต่อสัตว์น้ำแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อการทำนาเกลือด้วย คือน้ำเสียจะทำให้เกิด
ตะกอน ที่เป็นผลเสียต่อการทำนาเกลือของคนในชุมชนหมู่ที่ 1 เป็นอย่างยิ่ง ชาวบ้านจึงต้องทำเรื่อง
ส่งถึงองค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนตำบลจึงร้องเรียนกับทางโรงงาน และเข้าไป
ตรวจสอบโรงงานขนมจีน

โดยทั่วไปแล้วน้ำเสียที่ระบายออกมาจากโรงงานอุตสาหกรรมจะต้องทำการอย่างใด
อย่างหนึ่ง เพื่อให้มีค่าอยู่ในเกณฑ์มาตรฐานน้ำทิ้งของกระทรวงอุตสาหกรรมเสียก่อน จึงจะ
สามารถปล่อยลงสู่แหล่งน้ำตามธรรมชาติได้ แต่ในสภาพปัจจุบันและข้อเท็จจริงที่ปรากฏทราบว่า
โรงงานขนาดเล็กและโรงงานประเภทอุตสาหกรรมในครัวเรือน ส่วนใหญ่ไม่มีระบบบำบัดน้ำเสีย
หรือมีก็เป็นระบบที่มีประสิทธิภาพในการบำบัด

เรื่องของการบำบัดน้ำเสียของโรงงานนั้น เทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบลสามารถ
เข้าไปตรวจสอบโรงงานได้ เมื่อได้รับการร้องทุกข์จากคนในชุมชนว่า โรงงานนั้น ๆ ก่อให้เกิดความ
เสียหายกับชุมชน เช่น กลิ่นที่ก่อให้เกิดมลพิษ การปล่อยของเสียลงสู่ทะเลที่ทำให้สัตว์น้ำเกิดความ
เสียหาย ซึ่งส่งผลเสียต่อการทำประมง เมื่อทางเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบลสามารถเข้า
ไปตรวจสอบโรงงานแล้ว ในขั้นสุดท้ายฝ่ายอุตสาหกรรมจังหวัดก็จะเข้ามาตรวจสอบอีกครั้งหนึ่ง

เมื่อประมาณปี 2545 ทางโรงงานขนมจีนได้มีความต้องการที่จะขยายโรงงานให้ใหญ่
ขึ้น เพื่อจะได้เพิ่มขนาดของการผลิต จึงได้ขอทำการประชาคมในชุมชนคลองดำหรือ ทางโรงงาน
ขนมจีนจึงส่งเรื่องขยายโรงงานกับทางเทศบาลและมีการทำประชาคมกับคนในชุมชนคลอง
ดำหรือ ทางโรงงานขนมจีนได้มีการสาธิตถึงกระบวนการกำจัดน้ำเสียภายในโรงงานให้คนในชุมชน
ได้รับรู้ แต่การประชาคมไม่ผ่าน เป็นผลให้ไม่มีการขยายโรงงานขนมจีนเพิ่มเติม

นิคมอุตสาหกรรมบางปะกงได้ถูกก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2532 และเปลี่ยนชื่อเป็นนิคม
อุตสาหกรรมอมตะนครในปี พ.ศ. 2542 ณ บริเวณหมู่ที่ 5 ของตำบลคลองดำหรือ วัตถุประสงค์ของ
การจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมอมตะนครอยู่ภายใต้โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก

(eastern sea board) ที่ภาครัฐได้พยายามเร่งรัดนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมตามแบบประเทศตะวันตก ที่คาดการณ์กันว่าประเทศไทยจะกลายเป็น “NICS” หรือ “เสือตัวที่ห้าแห่งเอเชีย” การเกิดขึ้นของนิคมอุตสาหกรรมอมตะนครนั้น เป็นป่อเกิดที่ทำให้มีโรงงานต่าง ๆ เกิดขึ้นจำนวนหลายร้อยโรงงานขึ้นภายในนิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร ซึ่งโรงงานทั้งหมดที่ตั้งอยู่ภายในนิคมอุตสาหกรรมอมตะนครนั้น ล้วนแต่เป็นโรงงานอุตสาหกรรมสมัยใหม่ที่ต้องใช้เทคโนโลยีทางการผลิตที่มีความก้าวหน้าทั้งสิ้น

โครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออกเป็นนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออก ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาประเทศ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 – 4 กล่าวคือ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ 1 เป็นต้นมาได้เริ่มมีการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างจริงจังโดย ฯพณฯ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นหัวหน้าคณะปฏิวัติ ได้ออกประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 33 เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2501 ได้จัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนเพื่อกิจการอุตสาหกรรมขึ้น เพื่อดำเนินการในเรื่องดังกล่าวโดยเฉพาะ และต่อมาเมื่อได้มีสภานิติบัญญัติแล้ว จึงได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุนเพื่อกิจการอุตสาหกรรม พ.ศ. 2503 เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ. 2503 กฎหมายฉบับนี้ได้รวบรวมข้อความในประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 44 เข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งใช้หลักประกันความคุ้มครองและสิทธิประโยชน์ด้านภาษีอากรแก่อุตสาหกรรมภายในประเทศที่เกิดขึ้นใหม่เป็นอย่างมาก (โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก, 2526, หน้า 6)

การพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกนั้น ได้เริ่มมีการวางแผนและปฏิบัติอย่างจริงจังมาตั้งแต่ พ.ศ. 2524 ซึ่งโครงการพื้นที่พัฒนาชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกเป็นโครงการหนึ่งที่ตอบสนองความต้องการที่จะกระจายความเจริญออกไปสู่ส่วนภูมิภาค โดยรัฐบาลได้กำหนดแนวทางการพัฒนาพื้นที่แถบนี้ให้เป็นฐานเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมและสังคมแห่งใหม่ เป็นแหล่งสร้างงานที่สำคัญเพิ่มขึ้นอีกแห่งหนึ่ง โดยกำหนดแนวทางการพัฒนาพื้นที่แถบนี้ให้เป็นศูนย์กลางความเจริญแห่งใหม่ เพื่อสนับสนุนการกระจายกิจกรรมทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมไปสู่ส่วนภูมิภาคอย่างเป็นระบบ เป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมหลักและอุตสาหกรรมต่อเนื่องอื่น ๆ อย่างสมบูรณ์ โดยมีเป้าหมายที่จะใช้ชายฝั่งทะเลตะวันออกเป็นประตูทางออกให้กับภาคตะวันออกเฉยงเหนือในการส่งสินค้าไปจำหน่ายในต่างประเทศโดยไม่ต้องผ่านกรุงเทพมหานคร ในขณะที่เดียวกันจะจัดให้มีบริการด้านสังคมที่จำเป็นเพื่อสนับสนุนการลงทุนของเอกชนในพื้นที่นี้ โดยเฉพาะการพัฒนาฝีมือแรงงาน การให้การศึกษา การสาธารณสุขและการควบคุมสภาพสิ่งแวดล้อม

อันที่จริงแล้ว โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกให้เป็นแหล่งอุตสาหกรรมใหม่นั้น มิใช่เป้าหมายของรัฐบาลที่จะพัฒนาภูมิภาคตะวันออกเท่านั้น หากแต่ว่าเป็นโครงการใหญ่ระดับชาติ ที่รัฐบาลมีเป้าหมายพัฒนาประเทศไทยให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ของเอเชียอีกด้วย ซึ่งเป็นความหวังที่จะนำประเทศไปสู่ความเป็นนานาชาติและเป็นผู้นำทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก อีกทั้งเป็นตลาดการค้าและแหล่งลงทุนทางธุรกิจแห่งใหม่ของภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ เพียงแต่ภูมิภาคตะวันออกและพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกถูกกำหนดไว้เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาประเทศในขณะนั้น ซึ่งเป็นก้าวแรกของการพัฒนาอย่างจริงจัง

ปี พ.ศ. 2531 พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้ทำการเร่งรัดขยายพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ตามโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก ดังนั้นนิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร จังหวัดชลบุรี จึงได้ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2532 ภายใต้การกำกับดูแลของการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) ประกอบไปด้วยพื้นที่ทั้งสิ้น 4,798 ไร่ แบ่งออกเป็นเขตทั่วไปเป็นพื้นที่ 3,417 ไร่ และเขตส่งออกเป็นพื้นที่ 518 ไร่

ตามประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม เรื่อง การจัดตั้งเขตอุตสาหกรรมทั่วไป นิคมอุตสาหกรรมบางปะกง ลงวันที่ 3 กันยายน 2543 กำหนดให้พื้นที่ตำบลคลองตำหรุ และตำบลหนองไม้แดง อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี เป็นเขตอุตสาหกรรมทั่วไป ตามมาตรา 36(1) แห่งพระราชบัญญัติการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย พ.ศ.2522 ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงเขตอุตสาหกรรมทั่วไป นิคมอุตสาหกรรมบางปะกง ลงวันที่ 10 กันยายน 2535 ซึ่งได้กำหนดให้พื้นที่ตำบลบ้านเก่า อำเภอพานทอง ตำบลคลองตำหรุ ตำบลดอนหัวฬ่อ และตำบลหนองไม้แดง อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี เป็นเขตอุตสาหกรรมทั่วไป (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 111 ตอนที่ 61ง ลงวันที่ 2 สิงหาคม 2537)

ต่อมาเอกชนผู้ร่วมดำเนินงานกับการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยจัดตั้งโครงการนิคมอุตสาหกรรมบางปะกงมีความประสงค์ที่จะขอเปลี่ยนแปลงชื่อโครงการ เพื่อให้สอดคล้องกันกับชื่อโครงการอื่น ๆ ที่ผู้ร่วมดำเนินงานดำเนินธุรกิจอยู่ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ตามประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม เรื่อง การเปลี่ยนแปลงชื่อ “นิคมอุตสาหกรรมบางปะกง” เป็น “นิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร” ในวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2541 (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 115 ตอนที่ 34ง ลงวันที่ 28 เมษายน 2541)

นิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร (บางปะกง) ตั้งอยู่ ณ กิโลเมตรที่ 57 ถนนบางนา – ตราด จังหวัดชลบุรี นิคมอุตสาหกรรมอมตะนครเป็นโครงการแรกและหนึ่งในโครงการของกลุ่มบริษัทอมตะ คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) มีนโยบายและความมุ่งมั่นในการพัฒนานิคมอุตสาหกรรมให้

เป็นเมืองอุตสาหกรรมที่สมบูรณ์แบบและครบวงจร (the perfect city) โดยให้เงินลงทุนประมาณ 10,000 ล้านบาท โดยได้จัดสร้างและพัฒนาระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น ระบบไฟฟ้า ระบบน้ำประปา ระบบการบำบัดน้ำเสีย ระบบโทรคมนาคม และการสื่อสาร โรงไฟฟ้าพลังความร้อนร่วม อมตะ – เอ็กโก (นิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร, 2545)

ในปัจจุบันได้มีโรงงานเปิดดำเนินการภายในนิคมอุตสาหกรรมอมตะนครแล้วประมาณ 180 โรงงาน โดยส่วนใหญ่เป็นโรงงานอุตสาหกรรมประเภทชิ้นส่วนรถยนต์ อิเล็กทรอนิกส์และสินค้าอุปโภคบริโภค ซึ่งเน้นอุตสาหกรรมที่ไม่ก่อให้เกิดมลภาวะ

การพัฒนาอุตสาหกรรมในเขตคลองตำหรุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงงานในนิคมอุตสาหกรรม ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนคลองตำหรุเปลี่ยนแปลงหลายประการ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ในวิทยานิพนธ์นี้ ให้ความสำคัญต่อผลกระทบทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมโดยตรง แต่ไม่ได้ละเลยผลกระทบด้านอื่น เช่น ผลกระทบด้านการปกครอง

ผลกระทบของการพัฒนาอุตสาหกรรมที่มีต่อการปกครองในคลองตำหรุ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงการปกครองท้องถิ่น กล่าวคือรายได้ที่เพิ่มขึ้นในคลองตำหรุ ทำให้สุขาภิบาลคลองตำหรุ จึงได้เปลี่ยนมาเป็นเทศบาลตำบลคลองตำหรุ เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2542 การปกครองแบบเทศบาล เป็นรูปแบบการปกครองที่มอบให้ประชาชนได้จัดดำเนินการกิจการที่เป็นเรื่องของท้องถิ่นโดยตรงและเทศบาลยังทำหน้าที่เป็นสถาบันตัวแทนของรัฐบาลที่มีประสิทธิภาพในการตอบสนองความต้องการของประชาชน ส่วนองค์การบริหารส่วนตำบลคลองตำหรุได้จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2538

การเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบสุขาภิบาลมาเป็นเทศบาลตำบลและจากสภาตำบลมาเป็นรูปแบบขององค์การบริหารส่วนตำบลนั้น ยังส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกลุ่มบุคคลที่เคยเป็นชนชั้นการปกครองของท้องถิ่น จากที่เคยเป็นคนในชุมชน ก็เปลี่ยนมาเป็นกลุ่มบุคคลจากภายนอกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองชุมชน ดังนั้น รูปแบบการปกครองจึงมีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มที่มีอิทธิพลจากชุมชนอื่นมากยิ่งขึ้น ทั้งยังมีเรื่องของผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับกลุ่มผู้ปกครองในสมัยปัจจุบันเริ่มห่างจากกัน ต่างจากในสมัยอดีตที่มีความใกล้ชิดกันมากประกอบกับในปัจจุบันคนในชุมชนมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเพราะมีแรงงานจากภาคอีสานเข้ามาเป็นแรงงานรับจ้างในภาคอุตสาหกรรม และได้เข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ในชุมชนคลองตำหรุเพิ่มมากขึ้นด้วย

ส่วนผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดจากโรงงานต่าง ๆ ที่เข้ามาตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่ของชุมชนคลองตำหรุ นั้น พบว่าโรงงานดังกล่าวเป็นโรงงานที่คนจากภายนอกชุมชนได้นำเข้ามาก่อตั้งนั้น สามารถแบ่งโรงงานในชุมชนคลองตำหรุ ออกได้เป็น 2 ประเภท คือ โรงงานอุตสาหกรรมพื้นบ้านและโรงงานอุตสาหกรรมสมัยใหม่

โรงงานอุตสาหกรรมพื้นบ้าน หมายถึง โรงงานที่มีกระบวนการผลิตที่ต่อเนื่องมาจากภาคการเกษตร เช่น โรงงานน้ำตาล ซึ่งเป็นโรงงานที่กระบวนการผลิตต้องนำปลามาหมัก โรงงานสันติภาพอุตสาหกรรม ซึ่งขั้นตอนในการผลิตต้องใช้มะพร้าว โรงงานปลาป่น ซึ่งในขั้นตอนของการผลิตต้องใช้ปลามาเป็นวัตถุดิบและโรงงานขนมจีนที่ต้องใช้แป้งมาหมักให้เป็นเส้น จะเห็นได้ว่า โรงงานอุตสาหกรรมทั้งหมดที่กล่าวมานี้ มีความเกี่ยวเนื่องมาจากภาคเกษตรกรรมทั้งสิ้น

ส่วนโรงงานอุตสาหกรรมสมัยใหม่ หมายถึง โรงงานอุตสาหกรรมที่กระบวนการผลิตมิได้ต่อเนื่องจากการเกษตร เช่น โรงงานสามัคคีปั่นทอเป็นโรงงานทอผ้า โรงงานฟอกหนัง เป็นโรงงานที่ผลิตถุงมือที่ใช้สำหรับการอุตสาหกรรมที่มีความร้อนสูง โรงงานสหกลคัดซีภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นบริษัทฟูจิซา ที่โรงงานที่ผลิตแม่พิมพ์และชิ้นส่วนรถยนต์ บริษัทซีวีดี เอ็นเตอร์เทนเมนท์ เป็นโรงงานที่ผลิตดิสก์วีดีโอ บริษัทไทยโซบี โคเกอิ เป็นโรงงานที่ผลิตชิ้นส่วนโลหะสำหรับเครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ ทำแม่พิมพ์สำหรับโลหะ บริษัทนิฮอนเซะสุบิ เป็นโรงงานที่ผลิตสายพานลำเลียงสำหรับใช้ในโรงงานอุตสาหกรรมทั่วไปและรับทำงานรับจ้างที่เกี่ยวกับเหล็กทั่วไปทั้งภายในและภายนอกประเทศ บริษัท เอส ที พี แอนด์ ไอ เป็นโรงงานที่ประกอบโครงสร้างเหล็ก บริษัทชินไทย เอ็นจิเนียริง เป็นโรงงานที่ประกอบโครงสร้างเหล็ก ทำสะพาน นอกจากนี้แล้ว ยังมีโรงงานอุตสาหกรรมอีกจำนวนกว่า 100 โรงงาน ที่ตั้งอยู่ในส่วนของนิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร

การพัฒนาอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนคลองตำหรุที่ผ่านมานั้น จึงสามารถแบ่งผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชนคลองตำหรุ ออกได้เป็น 4 รูปแบบ คือ

1. ผลกระทบทางเศรษฐกิจของโรงงานนอกนิคมอมตะนคร
2. ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมของโรงงานนอกนิคมอมตะนคร
3. ผลกระทบทางเศรษฐกิจของโรงงานในนิคมอมตะนคร
4. ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมของโรงงานในนิคมอมตะนคร

ผลกระทบทางเศรษฐกิจของโรงงานนอกนิคม

จากการศึกษาภูมิหลังการเกิดขึ้นของโรงงานในชุมชนคลองตำหรุ ทำให้ทราบว่าโรงงานที่ได้ถูกก่อตั้งขึ้นในชุมชนคลองตำหรุสมัยแรกนั้นเป็นโรงงานที่ตั้งอยู่ภายนอกนิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร ได้แก่ โรงงานน้ำปลา, โรงงานสันติภาพอุตสาหกรรม, โรงงานปลาป่นและโรงงานขนมจีน โรงงานเหล่านี้ไม่เน้นการใช้เครื่องจักร ดังนั้นจึงอาศัยแรงงานจากชุมชนเป็นสำคัญ และแรงงานที่เข้ามาทำงานในโรงงานเหล่านี้ จึงเป็นแรงงานที่ไร้ฝีมือ ซึ่งชาวคลองตำหรุทั่วไปก็สามารถเข้าทำงานในโรงงานได้ โรงงานอุตสาหกรรมพื้นบ้านดังกล่าวจึงช่วยให้คนในชุมชนมีงานทำมากขึ้น คำให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านที่เคยทำงานในโรงงาน ได้ชี้ให้เห็นถึงการจ้างงานดังนี้

“คนจากจังหวัดอื่นจะเข้ามาหางานทำในโรงงานที่คลองตำหรุกันมาก จนคนในคลองตำหรุที่พอจะมีเงินน้อย ต้องทำบ้านเช่ากัน เพราะมีรายได้ดีและมีความแน่นอน ลงทุนทำบ้านเช่าแค่ครั้งเดียว แล้วก็รอกเก็บเงินอย่างเดียว” (พนอ อินพุม, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2545)

“โรงงานสมัยก่อน จะรับคนในคลองตำหรุเข้าไปทำงาน อย่างบ้านเคยทำงานเย็บจักร ที่โรงงานสามัคคีปั่นทอ เขาจะรับคนที่พอจะทำงานตามที่ทางโรงงานต้องการได้ ถ้าเป็นคนจากข้างนอกที่เย็บจักรได้ เขาก็รับทำงานเหมือนกัน” (สมศรี สีม่วง, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2545)

คลองตำหรุได้เริ่มมีโรงงานน้ำปลา ตั้งแต่เมื่อประมาณ พ.ศ. 2510 ซึ่งถือว่าเป็นโรงงานอุตสาหกรรมพื้นบ้านในครัวเรือนที่ประกอบด้วยแรงงานคนในชุมชนคลองตำหรุทั้งหมดไม่เกิน 10 คน ภายหลังจากที่โรงงานน้ำปลาได้ถูกก่อตั้งขึ้นแล้ว ก็ได้มีโรงงานอุตสาหกรรมพื้นบ้านอีกหลายโรงงานที่ได้ถูกก่อตั้งขึ้นในชุมชนคลองตำหรุ โดยโรงงานทั้งหมดนั้นเป็นของคนที่มาจากภายนอกชุมชนทั้งสิ้น ได้แก่ โรงงานน้ำปลา, โรงงานสันติภาพอุตสาหกรรม, โรงงานปลาป่นและโรงงานขนมจีน โรงงานเหล่านี้ไม่เน้นการใช้เครื่องจักร ดังนั้นจึงอาศัยแรงงานจากชุมชนเป็นสำคัญ และแรงงานที่เข้ามาทำงานในโรงงานเหล่านี้ จึงเป็นแรงงานที่ไร้ฝีมือ ซึ่งชาวคลองตำหรุทั่วไปก็สามารถเข้าทำงานในโรงงานได้

โรงงานอุตสาหกรรมสมัยใหม่ที่ก่อตั้งขึ้นในชุมชนคลองตำหรุ พบว่ามีการจ้างงานคนในชุมชนในสัดส่วนที่ต่างจากโรงงานพื้นบ้าน เนื่องจากการใช้เครื่องจักรมากกว่าและต้องการแรงงานที่มีการศึกษาสูงกว่า เช่น มีการจ้างงานชาวคลองตำหรุเพียง 5 – 10 % เท่านั้น ในทางตรงข้ามโรงงานอุตสาหกรรมสมัยใหม่อาจก่อให้เกิดผลกระทบเชิงลบทางเศรษฐกิจมากกว่าโรงงานอุตสาหกรรมพื้นบ้าน ก็คือการคว่ำมือที่ดินเพื่อนำมาทำโรงงาน จนทำให้ชาวบ้านคลองตำหรุต้องสูญเสียกรรมสิทธิ์ที่ดินและเปลี่ยนอาชีพมาเป็นแรงงานรับจ้างใน “อุตสาหกรรมสมัยใหม่”

จะเห็นได้ว่าโรงงานทั้งหมดที่เข้ามาตั้งอยู่ในชุมชนคลองตำหรุ นั้น เป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่คนจากภายนอกชุมชนเข้ามาดำเนินการ นอกจากก่อให้เกิดการจ้างงานเพิ่มขึ้นแล้ว โรงงานดังกล่าวยังมีผลโดยอ้อมต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนคลองตำหรุ ซึ่งผลกระทบที่เกิดขึ้นมีทั้งผลกระทบทั้งด้านบวกและผลกระทบทางด้านลบ

วิถีชีวิตชุมชนคลองตำหรุในสมัยอดีตก่อนการเกิดขึ้นของโรงงานทั้งหลายนั้น เป็นวิถีชีวิตที่คนในชุมชนอาศัยการพึ่งพาซึ่งกันและกัน มีความเป็นอยู่ในแบบที่เป็นเครือญาติกัน คนในชุมชนคลองตำหรุต่างก็ยึดอาชีพที่ต้องพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนคือ การทำประมง พื้นบ้านที่ใช้อุปกรณ์ที่สามารถหาได้ง่ายในชุมชน การตัดไม้เพื่อนำไปเผาเป็นฟืน อันเนื่องมาจากสมัยก่อนนั้น ในชุมชนคลองตำหรุมีป่าไม้และต้นไม้เป็นจำนวนมาก เช่น ป่าเสม ไม้โกงกาง ส่วนการทำนาเกลืออันเนื่องมาจากสภาพพื้นที่ที่มีความเหมาะสม เป็นที่ราบติดกับชายฝั่งทะเล ซึ่งอาชีพของคนในชุมชนคลองตำหรุนั้น ล้วนเป็นอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรกรรมทั้งสิ้น ในสังคมเกษตรกรรมความสัมพันธ์ของคนในชุมชนจะเป็นแบบเครือญาติ ยิ่งในชุมชนคลองตำหรุที่คนในชุมชนเป็นเครือญาติที่มาจากสายเลือดเดียวกัน ทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีที่มีความแน่นแฟ้นมาก การช่วยเหลือกันของคนในคลองตำหรุมีมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ

หลังจากการก่อตั้งโรงงานน้ำตาลขึ้นในชุมชนคลองตำหรุ ซึ่งถือได้ว่าเป็นโรงงานในสมัยแรกของชุมชนคลองตำหรุ ต่อมาก็ได้เกิดโรงงานเพิ่มขึ้นอีกหลายโรงงาน ที่เป็นโรงงานอุตสาหกรรม พื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรกรรม ในระยะแรกของการก่อตั้งโรงงานนั้น เจ้าของโรงงานจะจ้างแรงงานในชุมชนคลองตำหรุ แต่เมื่อในชุมชนคลองตำหรุมีโรงงานมากขึ้น ก็เกิดการอพยพย้ายถิ่นของคนจากท้องถิ่นอื่นเข้ามาทำงานในโรงงานที่อยู่ในคลองตำหรุกันเป็นจำนวนมาก ซึ่งทำให้โรงงานสามารถทำการคัดเลือกผู้ที่เข้ามาทำงานในโรงงานมากขึ้น ดังนั้นวุฒิการศึกษาจึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการพิจารณารับคนเข้าทำงานของทางโรงงาน ซึ่งต่างจากในช่วงแรกของการก่อตั้งโรงงาน ที่มีแค่รับคนในชุมชนที่สามารถทำงานได้เท่านั้น ต่อมาจึงรับคนที่มีการศึกษา ถ้าเป็นพวกแรงงานก็จะเริ่มจากชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

เมื่อมีโรงงานมากขึ้นและมีคนจากชุมชนอื่นเข้ามาจึงเปลี่ยนเป็นรับผู้ที่จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ขึ้นไป ในปัจจุบันผู้ที่เข้าไปทำงานในโรงงานได้นั้น จะต้องมียุติการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 ขึ้นไปเท่านั้น จึงจะได้รับการพิจารณาให้เข้าไปทำงานในโรงงาน ทั้งในปัจจุบันการมีวุฒิการศึกษาเท่าที่ทางโรงงานต้องการแล้ว ยังจะต้องมีคนรับรองเข้าทำงานอีกด้วย อันเป็นการรับรองที่เกี่ยวกับความประพฤติต่าง ๆ ของผู้สมัคร เนื่องจากการศึกษาของบุคคลไม่สามารถขี้ไปถึงความประพฤติและนิสัยส่วนตัวได้ ดังที่คุณพนอ อินทร์พุ่ม ได้กล่าวไว้ว่า "แต่ก่อนทางโรงงานจะรับ

คนในชุมชน แต่มีบางคนที่ทำไม่ได้ ทำให้เสียชื่อเสียง โดยสัดส่วนแล้วคนในชุมชนทำงานกันน้อย ประชากรแฝงมาก คนที่มีการศึกษาก็จะมุ่งเข้าไปทำงานในโรงงานกัน คนที่มีความรู้เฉพาะด้าน ก็จะทำอาชีพส่วนตัว เวลามีคนเข้าไปสมัครงานในโรงงาน เขาจะถามนามสกุลทันที บางโรงงานก็บอกเลยว่าไม่รับคนคลองตำหรุ”

การที่มีโรงงานเกิดขึ้นในคลองตำหรุ ได้ทำให้คนในชุมชนคลองตำหรุส่วนหนึ่งที่มีการศึกษาพอที่จะสามารถทำงานในโรงงานได้ผันตนเองเข้าไปทำงานในโรงงาน อันเนื่องมาจากการทำงานในโรงงานนั้น ต้องทำงานตามกำหนดเวลาที่มีความแน่นอน รวมทั้งรายได้ในแต่ละเดือนก็มี ความแน่นอนมากกว่าการประกอบอาชีพในแบบเดิมที่ต้องพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน จึงถือได้ว่าการเกิดโรงงานขึ้นในชุมชนคลองตำหรุนั้น เป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการประกอบอาชีพที่หลากหลายมากขึ้นของคนในชุมชนคลองตำหรุ

ปัจจุบันในคลองตำหรุ ผู้ปกครองมักจะให้บุตรหลานของตนมีการศึกษาในชั้นที่สามารถเข้าไปทำงานในโรงงานได้ เพื่อจะได้มีทางเลือกในการประกอบอาชีพมากขึ้น และคนดั้งเดิมในชุมชนที่เคยยึดอาชีพที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนนั้นต่างก็เข้าใจดีว่าในปัจจุบันสัตว์น้ำต่างก็ลดจำนวนลงไปจากเดิมมาก การตัดไม้ไปทำฟืนก็ไม่สามารถตัดได้เนื่องจากจำนวนของต้นไม้ที่ลดจำนวนลงไปมาก การทำนาเกลือก็ทำได้จำนวนน้อย เพราะฝนไม่ตกตามฤดูกาล บางปีฝนตกมากจนมีเวลาทำนาเกลือน้อย ทรัพยากรธรรมชาติลดลงจำนวนมาก ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติก็เปลี่ยนแปลงไป ทั้งหมดนี้คือความไม่แน่นอนที่เกิดขึ้นในสภาพสังคมปัจจุบัน ดังนั้น การเกิดขึ้นของโรงงานทั้งหลาย จึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของคนรุ่นใหม่ที่มีการศึกษาเท่า นั้น ที่จะสามารถเข้าไปทำงานในโรงงานได้

เมื่อมีความเจริญเกิดขึ้น ณ ที่ใด ก็คงไม่พ้นความเสื่อมถอยที่เข้ามาในช่วงเวลาที่ไม่ต่างกันนัก จากในอดีตที่การประกอบอาชีพมักจะทำกันแต่ละครั้วเรือน และนำสิ่งที่ได้จากการประกอบอาชีพมาแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ต่อมาเมื่อชุมชนคลองตำหรุได้ออกไปมีความสัมพันธ์กับชุมชนใกล้เคียงแล้ว ระบบเศรษฐกิจแบบเงินตราได้เข้ามาสู่ชุมชนมากขึ้น และเมื่อเกิดโรงงานขึ้นภายในชุมชนคลองตำหรุแล้ว ก็ทำให้เกิดระบบการจ้างงานเกิดขึ้น คนจากภายนอกได้เข้าซื้อที่ดินในคลองตำหรุ ก่อตั้งโรงงานขึ้น จึงกลายเป็นเจ้าของโรงงานที่ต้องจ้างแรงงานคนในชุมชน คนดั้งเดิมในชุมชนที่เคยยึดถืออาชีพที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรต้องกลายมาเป็นแรงงานรับจ้าง คนในชุมชนคลองตำหรุหลายรายที่ต้องเปลี่ยนตนเองจากเจ้าของที่ดินมาเป็นแรงงานรับจ้างที่ต้องเช่าที่ดินของตนเองในการประกอบอาชีพ จากสภาพของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ในแบบระบบเครือญาติที่มีความสัมพันธ์อันดีซึ่งกันและกันต้องเปลี่ยนแปลงไป

ในสภาพสังคมปัจจุบันนั้น ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนจากระบบเครือญาติที่มีมาแต่ครั้งอดีตต้องกลายมาเป็นความสัมพันธ์ของระบบแรงงาน ในอดีตเคยมีการช่วยเหลือกันที่เกี่ยวกับการทำมาหากินในชุมชนเช่น การช่วยลงแรงทำนาเกลือ การขอแรงเพื่อนบ้านลงเรือออกหาปลา ต่อมาในชุมชนคลองตำหรุแทบจะไม่มี การช่วยเหลือในแบบพึ่งพาอาศัยกันอีกแล้ว เปลี่ยนมาเป็น การใช้แรงงานเพื่อแลกกับเงินเป็นค่าตอบแทน ในระบบเศรษฐกิจแบบเงินตราที่เข้ามาสู่ชุมชนคลองตำหรุ ทำให้เห็นว่า “เงิน” เป็นสิ่งที่มีค่าและมีความจำเป็นมาก เมื่อใช้แรงงานแลกกับเงิน ก็ จะนำเงินที่ได้ไปใช้ซื้ออาหารและเครื่องใช้อื่น ๆ จนในปัจจุบันความสัมพันธ์ของคนในชุมชนคลอง ตำหรุเปลี่ยนมาเป็นแบบเจ้าหน้าที่กับลูกหนี้ โดยที่เจ้าหน้าที่เป็นคนจากภายนอกชุมชนที่เข้ามาซื้อที่ดิน และอาศัยอยู่ในชุมชนคลองตำหรุ ส่วนลูกหนี้ก็คือคนดั้งเดิมในชุมชนคลองตำหรุ

ในปัจจุบันคนดั้งเดิมในชุมชนคลองตำหรุที่ต้องผันตนเองจากเจ้าของที่ดินมาเป็นลูกหนี้ที่ ยังคงประกอบอาชีพอยู่ในชุมชนคลองตำหรุมีอยู่มาก หลายรายต้องเช่าที่ดินของตนเองและกู้เงิน จากนายทุนมาใช้สำหรับการทำมาหากินอยู่ในที่ดินที่เคยเป็นของบรรพบุรุษของตนเอง แต่ก็ยังมี กลุ่มคนดั้งเดิมในชุมชนคลองตำหรุอีกกลุ่มหนึ่ง ที่กลายเป็นคนมีฐานะในชุมชน คือ เมื่อเกิด โรงงานต่าง ๆ ขึ้นในชุมชนคลองตำหรุ ได้มีประชากรจากภาคอีสานและจากจังหวัดต่าง ๆ เดินทาง เข้ามาหางานทำอยู่ในคลองตำหรุ และต่างก็ต้องหาที่อาศัยในคลองตำหรุ เพื่อจะได้สะดวกต่อการ ทำงาน คนดั้งเดิมในคลองตำหรุหลายรายที่เป็นเจ้าของที่ดินต่างก็ลงทุนสร้างห้องแถวบ้าน บ้าน เช่าบ้าง เพื่อให้เป็นที่สำหรับการรองรับแรงงานที่จะเข้ามาทำงานอยู่ในชุมชนคลองตำหรุ ส่วน ชาวบ้านบางรายที่ไม่มีที่ดิน แต่พอมีฝีมือด้านการทำอาหาร ก็สามารถที่จะเปิดร้านค้าซึ่งใช้เงินทุน ไม่มากนักสำหรับขายอาหารให้กับพวกแรงงานต่างถิ่นและคนในชุมชนคลองตำหรุ อันเป็นการ สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนคลองตำหรุได้เป็นอย่างดี

จากที่กล่าวข้างต้น ทำให้เห็นถึงสภาพวิถีชีวิตของชุมชนคลองตำหรุที่ต้องเปลี่ยนแปลงไป จากเดิม ทั้งในด้านของความสัมพันธ์ของคนในชุมชน กรรรมสิทธิ์ที่เกี่ยวกับการถือครองที่ดิน ตลอดจนระบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปสู่การเป็นระบบเงินตรา ซึ่งล้วนแต่เป็นการเปลี่ยนแปลง ทางเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนทั้งด้านบวกและด้านลบ

ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมของโรงงานนอกนิคม

ยิ่งรัฐเร่งการพัฒนาเศรษฐกิจแบบไม่สมดุลมากขึ้นเท่าใด ไม่ว่าจะด้วยการส่งเสริมความ เจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ที่เน้นการส่งออกและเน้นการพัฒนาทางภาคอุตสาหกรรม บนความเสีย เปรียบของภาคการเกษตร ก็จะทำให้เกิดการสูญเสียกับชุมชนมากขึ้นเท่านั้น สิ่งที่สำคัญที่สุดก็

คือ การสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติ ในอดีตนั้น ชุมชนคลองตำหรุมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ทั้งในด้านของทรัพยากรบนบกและทรัพยากรในน้ำ สภาพของชุมชนที่เคยอุดมไปด้วยป่าไม้โกงกาง ป่าจากและพื้นที่ป่าชายเลนที่ชาวบ้านได้เคยอาศัยพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติในการดำรงชีวิตและประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านที่ต้องพึ่งพิงสัตว์น้ำที่มีอยู่ตามธรรมชาติ วิถีชีวิตชุมชนคลองตำหรุต้องเปลี่ยนแปลงไป จากการพัฒนาที่จะมุ่งไปสู่ความเจริญที่ได้เข้ามาสู่ชุมชนคลองตำหรุ

การก่อตั้งโรงงานขึ้นในคลองตำหรุ ก่อให้เกิดปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมที่มาจากโรงงาน เช่น กลิ่น ผุน ฝุ่น เสียงและน้ำเสีย ในการดำเนินการทางอุตสาหกรรม จะต้องใช้น้ำสำหรับกระบวนการผลิต ใช้น้ำในการทำความสะดวกและรวมทั้งการใช้น้ำในการเดินเครื่องจักรของโรงงาน ดังนั้นในโรงงานอุตสาหกรรมทุกประเภทย่อมจะมีน้ำเสีย น้ำทิ้งเป็นจำนวนมาก ในปัจจุบันแม้จะมีกฎหมายบังคับให้มีการบำบัดน้ำเสียก่อนทิ้งลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ แต่ทางโรงงานก็ยังคงมีการปล่อยน้ำเสียทิ้งไปโดยมิได้มีการบำบัดอยู่เสมอ หรือในโรงงานขนาดเล็กที่มีได้เข้าข่ายบังคับให้มีการบำบัดน้ำเสีย ก็ยังคงปล่อยน้ำทิ้งลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติอยู่ต่อไป ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อสัตว์น้ำ เนื่องจากน้ำเสียที่เกิดจากโรงงานอุตสาหกรรม จะมีความเป็นกรดสูง หรือมีเกลืออนินทรีย์สูง หรือมีสารพิษไม่เหมาะสำหรับการนำมาเลี้ยงสัตว์หรือเพาะปลูก น้ำเสียจะทำให้การแพร่พันธุ์ของสัตว์น้ำลดน้อยลง และยังเป็นต้นเหตุที่ทำให้ปลาตาย ซึ่งในที่สุดก็จะกระทบกระเทือนต่อแหล่งอาหาร ตลอดจนการประกอบอาชีพของคนในชุมชนคลองตำหรุด้วย

โรงงานปลาป่นที่ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 3 ได้ถูกก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2527 ในบริเวณของโรงงานจะมีปล่องที่ใช้ปล่อยควันและกลิ่นออกมาสู่ภายนอกโรงงาน ซึ่งทำให้เกิดกลิ่นเหม็นเป็นที่น่ารำคาญของคนในคลองตำหรุ ในขณะที่นั้นการปกครองท้องถิ่นยังเป็นในรูปของสภาตำบลอยู่ คนในชุมชนได้พูดผ่านกันแบบปากต่อปาก จึงทำให้ปัญหาเรื่องกลิ่นเหม็นจากโรงงานจึงไปถึงสภาตำบล ทางสภาตำบลได้เข้าไปควบคุมตรวจสอบ ในที่สุดโรงงานปลาป่นก็ต้องเลิกล้มการประกอบกิจการลงไป หลังจากเปิดโรงงานมาได้ประมาณ 2 ปี เพราะทางโรงงานไม่สามารถจัดการกับปัญหาที่เกี่ยวข้องกับกลิ่นเหม็นได้

ส่วนอีกโรงงานหนึ่งที่ส่งกลิ่นเหม็นต่อชุมชนคลองตำหรุ คือโรงงานฟอกหนัง เนื่องจากกระบวนการผลิตของทางโรงงานจะต้องมีการตากวัตถุดิบ ซึ่งในขั้นตอนนี้จะมีรถมาเทวัตถุดิบลงตาก ดังที่คุณป้าสมศรี สีม่วง บอกว่า “บางทีรถมาเทวัตถุดิบของทางโรงงาน เทออกมามีหนอนด้วย ส่งกลิ่นเหม็นแบบไม่รู้เวลา กลิ่นเหม็นติดตัวไปหมด อาบน้ำสระผมแล้วก็ยังเหม็นติดตัวอยู่” กลิ่นเหม็นนั้นส่งผลต่อสุขภาพของคนในชุมชนที่หายใจสูดดมอากาศที่มีกลิ่นเหม็นเข้าไปด้วย จนใน

ที่สุดกลิ่นเหม็นรบกวนจนต้องบอกผ่านทางผู้นำชุมชนให้เข้าไปจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น แต่ในที่สุดทางโรงงานก็ต้องปิดกิจการไปเอง อันเนื่องมาจากกิจการไม่ค่อยดี

ประมาณปี พ.ศ. 2541 มีการก่อตั้งโรงงานขนมจีนขึ้นในพื้นที่ของหมู่ที่ 1 ซึ่งบริเวณหมู่ที่ 1 ของชุมชนคลองตำหรุ นั้น จะเป็นพื้นที่สำหรับการทำนาเกลือของคนในชุมชน แต่ในกระบวนการผลิตของโรงงานขนมจีน จะต้องมีการหมักแป้งที่จะใช้ทำเป็นเส้นขนมจีน ในขั้นตอนของการหมักนี้ ได้ก่อให้เกิดกลิ่นเหม็น นอกจากกลิ่นเหม็นที่รบกวนแล้ว โรงงานขนมจีนยังปล่อยน้ำเสียที่มาจากขบวนการหมักออกสู่ชุมชนด้วย ส่งผลต่อสัตว์น้ำ ทำให้สัตว์น้ำตายและส่งผลเสียต่อนาเกลือ ชาวบ้านไม่สามารถทำนาเกลือได้ เมื่อคนในชุมชนบ่นกัน เรื่องจึงไปถึงหน่วยการปกครองท้องถิ่น และทางโรงงานจะขอขยายโรงงานเพิ่ม แต่ทางองค์การบริหารส่วนตำบลได้ทำประชาพิจารณ์ นัดคนในชุมชนให้มาฟังขั้นตอนการบำบัดน้ำเสีย แต่คนในชุมชนไม่ยอมรับ จึงไม่สามารถขยายโรงงานเพิ่มเติมได้

หลายโรงงานที่ตั้งอยู่ในชุมชนคลองตำหรุเป็นโรงงานที่ไม่ก่อให้เกิดมลพิษต่อชุมชน แต่บางโรงงานนั้น ในขั้นตอนกระบวนการผลิตของโรงงานได้ก่อให้เกิดมลพิษต่อชุมชน ไม่ว่าจะเป็นกลิ่นเหม็นที่มาจากทิศทางลม การปล่อยน้ำเสียของโรงงานลงสู่ชุมชนโดยไม่มีกำบัง ซึ่งส่งผลกระทบต่อการทำนาเกลือของชาวบ้านในชุมชนคลองตำหรุหมู่ที่ 1 และการปล่อยน้ำเสียลงสู่ชุมชนยังส่งผลเสียกับสัตว์น้ำ ส่งผลกระทบต่อผู้ที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านที่ทำบ่อเลี้ยงปู เลี้ยงปลาในชุมชน ถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิของชุมชนและทรัพยากรของส่วนรวม เป็นการนึกถึงผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นที่ตั้ง โดยขาดการระลึกรับผิดชอบต่อชุมชน

นอกจากโรงงานอุตสาหกรรมพื้นบ้านที่กล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีโรงงานอุตสาหกรรมสมัยใหม่ที่ตั้งอยู่ภายนอกนิคมฯ เป็นโรงงานที่ประกอบโครงสร้างเหล็กและงานรับจ้างเหล็กทั่วไป ที่ได้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทั้งกลิ่น ผุ่นและเสียงที่ดังรบกวนคนในชุมชนคลองตำหรุ จึงจะขอยกกรณีของคุณพดล (นามสมมุติ) ที่ผู้วิจัยได้ยกขึ้นมาเป็นกรณีตัวอย่างที่สามารถเห็นถึงผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมได้อย่างชัดเจน

กรณีของคุณพดล อายุ 25 ปี คุณพดลเกิดและเติบโตที่คลองตำหรุ มีบ้านเรือนตั้งอยู่ในหมู่ที่ 2 ซึ่งบ้านอยู่ติดกับโรงงาน ก่อนที่โรงงานจะเข้ามาก่อตั้งในที่ดินบริเวณโรงงานนั้น สมัยก่อนเป็นแหล่งน้ำตามธรรมชาติ ที่คนในชุมชนคลองตำหรุเรียกว่า "เหมือง" เป็นเหมืองที่มีปู ปลา อาศัยอยู่ตามธรรมชาติ คนในชุมชนสามารถจับสัตว์น้ำไปกินและขาย ซึ่งถือว่าเป็นอาชีพประมงพื้นบ้านที่พึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน ต่อมา ดร. บรรเจิด อิศรางกูล ณ อยุธยา ซึ่ง

เป็นคนจากกรุงเทพฯ ได้เข้ามาซื้อที่ดินบริเวณ همینนี้ไว้ ต่อมาทางโรงงานได้เข้ามาติดต่อซื้อที่ดิน ต่อจาก ดร. บรรเจิด อิศรางกูล ณ อยุธยา เพื่อจะก่อสร้างเป็นโรงงานเหล็ก

ในช่วงที่ทางโรงงานได้เข้ามาซื้อขายที่ดินต่อมาจาก ดร. บรรเจิด อิศรางกูล ณ อยุธยานั้น ได้มีการเตรียมการเพื่อที่จะก่อสร้างโรงงานขึ้น ซึ่งคนในชุมชนคลองตำหรุทราบเพียงแต่ว่าใน บริเวณดังกล่าวนี้ จะมีการก่อสร้างเป็นโรงงาน แต่ก็ไม่สามารถทราบได้เลยว่าทางโรงงานที่กำลัง จะก่อสร้างนั้นจะผลิตอะไร มีอันตรายต่อชุมชนหรือไม่ ทางโรงงานไม่ได้มีการประกาศอย่างเป็นทางการหรือบอกกล่าวให้คนในชุมชนได้รับทราบเกี่ยวกับกิจการของโรงงานแต่อย่างใด

โรงงานดังกล่าวได้ถูกก่อตั้งขึ้นในชุมชนคลองตำหรุประมาณปี พ.ศ. 2539 เนื่องจาก ความต้องการที่จะขยายพื้นที่ของโรงงานเพิ่มเติม ตอนแรกโรงงานตั้งอยู่ที่ ถนนบางนา – ตราด บริเวณกิโลเมตรที่ 4 สถานที่ตั้งเก่านั้นมีพื้นที่จำกัด ทำให้ไม่สามารถขยายโรงงานออกไปได้ จึงต้อง ย้ายมาตั้งที่คลองตำหรุ จึงมีทั้งคนงานเก่าที่ทำงานกับทางโรงงานจากที่เดิมย้ายตามโรงงานเข้ามา ทำงานอยู่ในคลองตำหรุ ประกอบกับในตอนแรกที่มาตั้งโรงงานที่คลองตำหรุนั้น ทางโรงงานได้รับ คนในชุมชนคลองตำหรุเข้าไปทำงานในโรงงานด้วย

โรงงานดังกล่าว เป็นโรงงานอุตสาหกรรมที่ประกอบโครงสร้างเหล็ก รับทำงานก่อสร้าง ทำสะพาน ในขั้นตอนการผลิตของโรงงานจะต้องนำเหล็กที่เป็นสนิม มาขัดสนิมออก แล้วจึงพ่นสี ในขั้นตอนของการขัดสนิมและการพ่นสีนี้ ทำให้เกิดฝุ่นจากการขัดสีสนิมออกจากเหล็ก เกิดเสียง ดังเป็นที่รบกวนจากกระบวนการผลิตและยังเกิดกลิ่นจากการพ่นสีเหล็ก ซึ่งถือว่าเป็นมลพิษทาง ด้านสิ่งแวดล้อมที่รบกวนคนในชุมชนเป็นอย่างมาก

บ้านของครอบครัวคุณนพดลนั้น อยู่ใกล้กับรั้วของโรงงานดังกล่าว ซึ่งจะมีบ้านเรือนอยู่ ติดกันประมาณ 2 – 3 หลัง ที่เป็นญาติพี่น้องกัน คนในครอบครัวต่างก็ได้รับมลพิษทั้งกลิ่น ฝุ่นและ เสียงรบกวนจากโรงงาน ซึ่งถือได้ว่าเป็นผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่ทางโรงงานขาดความรับผิดชอบในการควบคุม หรือเกินที่ฝ่ายควบคุมการผลิตของทางโรงงานจะสามารถจัดการควบคุม มลพิษนี้ได้ ดังที่คุณนพดลบอกว่า “กลิ่นจะมาตามทิศทางลม เวลาลมพัดมาแต่ละที่ ทั้งกลิ่นสี กลิ่นทินเนอร์ เหม็นมาก สมัยก่อนที่บ้านเคยเลี้ยงกุ้ง เลี้ยงปู แต่ฝุ่นสีและขี้สนิมเหล็กปลิวลอยตาม ลงไปตกลงในเหมือง ทำให้เกิดตะกอนในน้ำ ที่เป็นผลให้สัตว์น้ำตาย” จึงต้องเลิกเลี้ยงปูเลี้ยงปลา ต่อมาจึงเปิดร้านค้าขายอาหารให้กับคนทั่วไปในชุมชนคลองตำหรุ ในตอนแรกได้เข้าไปขายอยู่ใน โรงงาน แต่ต่อมาเมื่อมีปัญหาเกี่ยวกับทางโรงงานจึงย้ายออกมาตั้งร้านค้าอยู่ข้างโรงงาน

เมื่อผู้วิจัยได้สอบถามว่าทางโรงงานเคยเข้ามาช่วยเหลือหรือจัดการกับมลพิษที่เกิดขึ้น อย่างไม่ อย่างไร คุณศุภรัตน์เล่าให้ฟังว่า “หัวหน้าคนก่อนเคยเข้าไปติดแอร์ ติดฟ้าให้ที่บ้าน ทางโรงงาน

ออกค่าไฟฟ้าให้ด้วย ติดอยู่ประมาณ 2 ปีก็ให้คนงานไปรื้อออก อันที่จริงแล้วไม่ต้องมาติดแอร์ให้ผมหรอก แค่อุณหภูมิให้มีกลิ่น ผุ่นและเสียงมารบกวนทางบ้านผมก็พอแล้ว” หลายครั้งที่คุณนพดลเคยเขียนจดหมายร้องเรียนเข้าไปในโรงงาน แต่ก็ไม่ได้รับความใส่ใจแต่อย่างใด ดังที่คุณนพดลบอกว่า “ผมเขียนจดหมายเข้าไป 10 กว่าครั้งแล้ว ทางโรงงานบอกว่า คุณจะทำอะไรก็เรื่องของคุณที่คุณเขียนมาไม่มีความหมายหรอก มันเป็นแค่เศษกระดาษ” ผู้บริหารของทางโรงงานนั้นมีหลายฝ่าย ในแต่ละปีจะมีการเปลี่ยนผู้บริหารหลายคน ผู้บริหารบางคนก็แสดงความเห็นใจและสนใจที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าว แต่ผู้บริหารบางคนก็ไม่สนใจ ผลักภาระปัญหาที่เกิดขึ้นให้ไกลตัว หรือกลบเกลื่อนหลบเลี่ยงปัญหา ไม่ใส่ใจความรู้สึกและปัญหาที่เกิดขึ้นจากโรงงานและส่งผลกระทบต่อคนในชุมชน

มลพิษทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากโรงงานนอกนิคมอมตะนครนั้น ถือว่าเป็นการส่งผลกระทบต่อทางตรงต่อชุมชน แต่ส่งผลกระทบต่อกลุ่มคนเพียงกลุ่มเดียวที่มีบ้านเรือนอยู่ติดกับรั้วของโรงงานเพียงแค่ 2-3 ครัวเรือนเท่านั้น มลพิษทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นนั้นได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน เป็นสิ่งรบกวนที่ทำให้เกิดความรำคาญ ทั้งยังส่งผลเสียต่อสุขภาพด้วย เช่น ด.ญ. ศศิพร อินทคล้าย ที่มีบ้านเรือนอยู่ติดกันกับโรงงานนั้น มักจะมีอาการเวียนศีรษะ เป็นลม เคยเข้าไปรับการรักษา แต่ก็ยังไม่ทราบสาเหตุของโรคว่าเป็นโรคใดกันแน่ จากการสันนิษฐานว่าอาจจะเกิดจากการสูดดมกลิ่นที่พัดมาจากโรงงาน จนเกิดการสะสมในร่างกาย แต่ก็ยังเป็นเพียงการสันนิษฐานกันในขั้นต้นของคนในครอบครัวเท่านั้น จึงทำให้ไม่สามารถยืนยันได้ว่าเกิดจากมลพิษทางสิ่งแวดล้อมที่มาจากโรงงาน

ส่วนการจัดการกับปัญหานี้ คุณนพดลเคยไปร้องเรียนกับทางเทศบาลตำบลคลองตำหรุ เมื่อฝ่ายสาธารณสุขของทางเทศบาลได้เข้าไปตรวจสอบที่โรงงาน ก็ไม่เห็นมีการกระทำอย่างที่คุณนพดลกล่าวแต่อย่างใด การแก้ปัญหานี้จึงยังไม่สามารถหาทางออกได้ คุณนพดลยังคงคงต้องอยู่ในสภาพที่อดทนสู้กับมลพิษ เพราะขาดหลักฐานต่าง ๆ ที่จะสามารถยืนยันได้ว่าทางโรงงานได้ก่อให้เกิดกลิ่น ผุ่นและเสียงรบกวนซึ่งถือได้ว่าเป็นผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมของโรงงานที่ตั้งอยู่ภายนอกนิคมอุตสาหกรรม

เมื่อสอบถามว่าเหตุใดจึงไม่ย้ายออกไปอยู่ที่อื่น จะได้ไม่ต้องทนกับกลิ่น ผุ่นและเสียงรบกวนจากโรงงานดังกล่าว ผู้วิจัยได้รับคำตอบจากคุณนพดลว่า “ผมคิดว่าอยู่ที่ไหนก็ไม่สบายเหมือนที่จังหวัดชลบุรี การทำมาหากินดี ไม่อึดอัด น้ำก็ไม่ท่วม ฝนก็ไม่แล้ง ฤดูหนาวก็ไม่หนาวมาก ผมชอบวิถีชีวิตที่นี่ถ้าไม่มีมลพิษจากโรงงานเหมือนที่เป็นอยู่ในตอนนี้ ผมไม่อยากจะย้ายไปที่อื่น ยิ่งไงก็จะขอตั้งถิ่นฐานอยู่ที่คลองตำหรุ”

กรณีของคุณพดล ถือได้ว่าเป็นผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมจากโรงงานนอกนิคมอุตสาหกรรม ที่ส่งผลกระทบต่อคนในชุมชนคลองตำหรุ ซึ่งยังคงต้องพยายามหาทางจัดการกับปัญหาทางมลพิษที่เกิดจากโรงงานต่อไป หากปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ไปส่งผลกระทบต่อผู้มีอำนาจในชุมชนก็อาจจะสามารถหาทางออกได้อย่างรวดเร็ว แต่ปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นกับชาวบ้านที่ขาดอำนาจในการต่อรองกับฝ่ายต่าง ๆ ได้ จึงไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะหาทางจัดการกับปัญหามลพิษที่เกิดขึ้นได้

ผลกระทบทางเศรษฐกิจของโรงงานในนิคม

จากการพัฒนาในภาคอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกนั้น จะเห็นได้ว่าประเทศไทยมีทิศทางการพัฒนาประเทศที่เน้นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจมาเป็นอันดับแรก ซึ่งได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในภาคการเกษตรที่ได้ยึดถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยอดีต การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ส่งผลกระทบต่อทางด้านเศรษฐกิจของชุมชนคลองตำหรุเป็นอย่างยิ่ง

จากนโยบายการพัฒนาประเทศของภาครัฐ ที่ทำให้เกิดโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก การเกิดขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมในสวนภูมิภาคนั้นขยายตัวอย่างรวดเร็วตามนิคมอุตสาหกรรมต่าง ๆ ในส่วนของชุมชนคลองตำหรุนั้น ต้องสูญเสียกรรมสิทธิ์ที่ดิน เพื่อที่จะรับกับการพัฒนาที่กำลังกลักร้างเข้ามาสู่ชุมชน คนจากภายนอกชุมชนได้เริ่มเข้ามาในชุมชนคลองตำหรุมากขึ้นในช่วงของรัฐบาลชาติชาย อันเป็นช่วงเวลาแห่งการพัฒนาของพื้นที่ในสวนภูมิภาค เนื่องจากที่ดินมีราคาแพงมาก มีนายหน้าจากภายนอกชุมชนเข้ามาติดต่อซื้อที่ดินจากคนในชุมชนที่เป็นเจ้าของที่ ในส่วนของหมู่ที่ 5 ของชุมชนคลองตำหรุจะเป็นบริเวณของการก่อตั้งนิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร ดังที่ลุงเกริก ทองอยู่บอกว่า “สมัยชาติชายที่ดินมีราคาสูง พวกนายทุนจากข้างนอก นักเล่นที่จู้จู้ข้อมูลล่วงหน้าว่ารัฐจะทำอะไร พวกนายทุนก็จะออกมาซื้อที่ดินกัน นายหน้าจะเข้ามาติดต่อกับเจ้าของที่ดิน ต่อรองราคากันจนเป็นที่พอใจของทั้งสองฝ่าย คนขายที่ดินกันมาก เอาเงินมาซื้อรถ ซื้อบ้านกัน”

คนในชุมชนต่างก็พากันขายที่ดินที่ตกทอดกันมาจากบรรพบุรุษของตนให้กับพวกนายทุนทั้งหลาย คนในชุมชนหลายรายที่ขายที่ดินแล้วได้เงินก็ย้ายออกไปอยู่ที่อื่น แต่อีกหลายรายที่เมื่อขายที่ดินไปแล้วก็ถอยร่นลงมาอยู่ในหมู่อื่น ๆ ในชุมชนคลองตำหรุ เพราะเกิดที่คลองตำหรุ ญาติพี่น้องต่างก็อยู่ที่คลองตำหรุ จึงไม่คิดที่จะย้ายออกไปจากคลองตำหรุ อย่างป่าเฉลิม สุวรรณกิจ มีที่ดินอยู่ไม่ถึงหนึ่งในบริเวณหมู่ที่ 5 เมื่อมีนายหน้าเข้ามาติดต่อขอซื้อที่ดิน จึงขายที่ดินของตนไป ได้เงินมาประมาณ 8 แสนบาท ก็แบ่งให้คนในครอบครัวและตนเองเก็บเอาไว้สำหรับกินใช้จำนวนหนึ่งเท่านั้น

หลังจากคนในชุมชนคลองตำหรุต่างก็พากันขายที่ให้กับพวกนายทุนแล้ว ในปี พ.ศ. 2532 นิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร (บางปะกง) ก็ได้ถูกก่อตั้งขึ้น ในบริเวณของหมู่ที่ 5 ของตำบล คลองตำหรุ ตำบลดอนหัวฬ่อและตำบลหนองไม้แดง ในช่วงของการเริ่มก่อตั้งนิคมอมตะนครนั้น ยังมีชาวบ้านบางส่วนที่ไม่ยอมขายที่ดินให้กับนายทุนที่มาติดต่อขอซื้อที่ดิน ดังขอยกกรณีของป่า จวน สว่างอารมณ์ เป็นกรณีตัวอย่าง

ป่าจวน สว่างอารมณ์ อายุ 69 ปี ป่าจวนเกิดที่คลองตำหรุ ตั้งแต่เกิดก็ใช้ชีวิตอยู่ที่ชุมชน คลองตำหรุ มีวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับคลองตำหรุมาโดยตลอด ในสมัยที่ป่าจวนยังเป็นวัยรุ่นอายุ ประมาณ 14-15 ปีนั้น เคยลงแข่งเรือในงานประเพณีแข่งเรือของคลองตำหรุ ดังที่ป่าจวนได้เล่าให้ ผู้วิจัยฟังด้วยสีหน้าที่ชื่นบาน ถึงอดีตที่เคยมีความสุขว่า “ผู้หญิงวัยรุ่นในคลองตำหรุจะแต่งตัวกัน สวย นั่งอยู่บนเรือ แข่งเรือกันตามคลอง สองข้างคลองจะมีหนุ่ม ๆ จากที่อื่นมาเ็นรอดูกัน ถือเป็น โอกาสของหนุ่ม ๆ ที่จะมาเกี้ยวสาว หลายคนอยู่กินกันเพราะงานแข่งเรือที่ทำให้ได้มาเจอกัน” (ดัง ในรูปการแข่งเรือภาพที่ 1 มีป่าจวนนั่งเป็นแม่ย่านางเรืออยู่)

ในอดีตป่าจวนได้ซื้อที่ดินอยู่ในบริเวณของหมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 5 ของชุมชนคลองตำหรุ ใน ตอนนั้นราคาประมาณไร่ละ 300 บาทในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2520 เป็นช่วงเวลาที่ชลประทานได้ ทำการปิดประตูกั้นน้ำนั้น ทำให้น้ำไม่ไหลมาท่วมที่ชุมชนคลองตำหรุเหมือนในสมัยอดีต ป่าจวนจึง ได้นำเงินที่สะสมเอาไว้มาลงทุนขุดร่องเลี้ยงปลาสดและปลูกผัก ในบริเวณที่ดินหมู่ที่ 5 อันแสดง ให้เห็นถึงวิถีชีวิตชุมชนในสังคมเกษตรกรรม ที่ต้องทำมาหากินด้วยความเหน็ดเหนื่อย ดังที่ป่าจวน ได้กล่าวว่า “ทำทุกอย่างมาด้วยน้ำพักน้ำแรง เขาพวกหลาน ๆ ไปช่วยกันขุดร่องน้ำ ถางหญ้าที่สูง ท่วมหัว คิดว่าน่าจะเป็นอาชีพที่พอจะมีรายได้มาใช้สำหรับกินอยู่ได้บ้าง”

ในช่วงก่อนที่จะเกิดนิคมอมตะนครขึ้นในชุมชนคลองตำหรุนั้น ได้มีพวกนายทุนที่เข้ามา ติดต่อขอซื้อที่ดิน แต่ป่าจวนไม่ยอมขายที่ดินบริเวณดังกล่าวให้กับบรรดาพวกนายทุนดังกล่าว ที่ดินที่เป็นกรรมสิทธิ์ของป่าจวนนั้น เริ่มจากในตอนแรกป่าจวนรู้จักกับนางจินตนา โชคพิพัฒนาผล ซึ่งเป็นคนจากกรุงเทพฯ ทำธุรกิจส่วนตัวที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันกับป่าจวน นางจินตนา โชคพิพัฒนาผลได้มาซื้อที่ดินโฉนดตราจองมาจากกำนันจันทร์ โดยที่มีกำนันพื่อนเป็นนายหน้าซื้อ ขาย ที่ดินมีเนื้อที่ทั้งหมด 28 ไร่เศษ แต่ในตอนที่ทำการซื้อขายที่ดินกันนั้น นางจินตนา โชคพิพัฒนาผล ได้ตกลงกับกำนันจันทร์ทำการออกโฉนดซื้อขายไปเพียงแค่ 23 ไร่เศษ จึงทำให้ เหลือที่ดินอีก 5 ไร่เศษ บนที่ดินเนื้อที่จำนวน 5 ไร่เศษที่เหลือนั้น นางจินตนา โชคพิพัฒนาผล ได้ยกให้ กับป่าจวน อันเนื่องมาจากการมีความสัมพันธ์อันดีซึ่งกันและกันระหว่างนางจินตนา โชคพิพัฒนาผล กับป่าจวนมาตั้งแต่ครั้งอดีต

ในช่วงที่มีนายหน้ามาติดต่อซื้อที่ดินนั้น ป้าจวนได้ขายที่ดินแปลงอื่น ๆ ที่ตนเป็นเจ้าของ จนหมด ยกเว้นที่ดินแปลงดังกล่าวที่เหลืออยู่ 5 ไร่เศษ ครั้นเมื่อเวลาผ่านไป ก่อนปี พ.ศ. 2532 ได้มีการถมที่ดินเพื่อเตรียมการก่อสร้างนิคมอมตะนครนั้น ป้าจวนได้ไปดูที่ดินแปลงดังกล่าวอีกครั้ง แต่ปรากฏว่า ทางฝ่ายนิคมฯ ได้ให้คนและรถแม็คโครเข้าไปถมดินทับพื้นที่และทำการปรับพื้นที่ จนแทบจะจำพื้นที่ดั้งเดิมไม่ได้ ดังที่ป้าจวนบอกว่า “หากใครไม่ขายที่ ก็จะไม่โดนล้อมบีบให้ขายจนได้”

ทางด้านนิคมฯ นั้นบอกว่ากำหนดได้ขายที่ดินบริเวณดังกล่าวให้กับทางนิคมฯ ไปแล้ว ป้าจวนไม่ยอมความจึงส่งเรื่องฟ้องศาล จำหน่ายผู้คดีเสียเงินไปถึงหนึ่งแสนบาท ในตอนนี้เรื่องถึงชั้นศาลอุทธรณ์ อยู่ที่ศาลแขวงรัชดา ยังเป็นคดีความกันอยู่ ทางศาลเคยให้ป้าจวนไปชี้ที่ดินของตนเอง แต่ป้าจวน ไม่สามารถชี้ที่ดินได้ถูกต้อง เพราะทางนิคมถมที่ดินเป็นจำนวนพันไร่ไปหมดแล้ว จนป้าจวน ไม่สามารถจำที่ดินของตนเองได้ เนื่องจากที่ดินจำนวน 5 ไร่ คิดเป็นที่ดินจำนวนน้อยนิด เมื่อเทียบกับที่ดินจำนวนหลายพันไร่

การต่อสู้ของป้าจวน ถือว่าเป็นการต่อสู้อย่างเดียวดาย โดยที่ไม่มีผู้นำชุมชนเข้ามาเกี่ยวข้องหรือมาดูแลความเป็นอยู่ของคนในชุมชนเดียวกัน ดังที่ป้าจวนได้กล่าวไว้ว่า “ทางผู้ใหญ่ไม่เคยเข้ามาช่วยเหลือ ต้องต่อสู้อย่างโดดเดี่ยว จะทำอะไรกันก็ไม่เคยลงมาบอกลูกบ้าน นอกจากเวลามาลงคะแนนเสียงเท่านั้นถึงจะมาที่” และป้าจวนยังได้พูดถึงการกระทำของทางฝ่ายนิคมฯ ว่า “ทางนิคมควรจะมาบอกก่อนที่จะทำการถมที่ดิน แต่กลับถมที่ทับบ่อปลา โดยไม่สนใจชาวบ้านที่เป็นเจ้าของที่ดิน”

กรณีของป้าจวนได้แสดงให้เห็นถึงการที่ต้องสูญเสียที่ดิน สูญเสียอาชีพ ที่เป็นผลมาจากการเกิดขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมในนิคมอมตะนคร ถ้าหากปัจจุบันไม่เกิดนิคมอุตสาหกรรมอมตะนครขึ้น ป้าจวนก็ยังคงเลี้ยงปลาสดและปลุกผัก อันเป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชน แต่ปัจจุบันป้าจวนต้องย้ายมาอยู่ที่หมู่ 1 ในชุมชนคลองตำหรุ เซาที่บริเวณนาเกลือและยังต้องกู้เงินจากนายทุนเพื่อนำมาทำนาเกลือ ซึ่งถือว่าเป็นพลังการต่อสู้เรียกร้องสิทธิของชาวบ้านคนหนึ่งที่ต้องต่อสู้อย่างโดดเดี่ยว

ผลกระทบทางเศรษฐกิจที่เกิดจากโรงงานในนิคมฯ นี้ ถือได้ว่าเป็นผลกระทบทางตรงที่เกิดขึ้นกับคนในชุมชนคลองตำหรุ ทำให้วิถีชีวิตของคนในคลองตำหรุต้องเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง

ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมของโรงงานในนิคม

การพัฒนาอุตสาหกรรมได้ก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มในวัตถุดิบจากการเกษตรและทรัพยากรธรรมชาติ นำเงินต่างประเทศจากการส่งออก ก่อให้เกิดการจ้างงาน การกระจายรายได้ และสร้างความเจริญไปสู่ท้องถิ่น การพัฒนาอุตสาหกรรมนั้น หลีกเลียงไม่ได้ที่จะทำให้เกิดของเสียจากการผลิต ที่ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมตามมา ความต้องการในการพัฒนาเศรษฐกิจและสภาพพัฒนาสาธารณูปโภคของรัฐ ได้ก่อให้เกิดความต้องการที่จะใช้ทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ เพิ่มขึ้น การพัฒนาอุตสาหกรรมและการขยายตัวของชุมชนได้ขยายเข้าไปใช้ที่ดินผืนเดียวกันกับที่คนในชุมชนได้เคยใช้สำหรับการเกษตรมากขึ้น หากจะมองในระยะยาวแล้ว ถึงแม้ว่าระบบอุตสาหกรรมจะได้ให้ประโยชน์มากมายหลายอย่าง แต่การใช้แนวทาง “ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ” ก็ได้สร้างปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

ความเจริญเริ่มเข้ามาสู่ชุมชน จากการที่ภาครัฐได้สร้างถนนเข้ามาในชุมชนคลองตำหรุ เมื่อประมาณปีพ.ศ. 2500 เป็นถนนสำหรับคนเดิน การพัฒนาที่ภาครัฐได้นำมาสู่ชุมชนคลองตำหรุ นั้นได้ก่อให้เกิดความเจริญ ทำให้คนในชุมชนสามารถเดินทางออกไปภายนอกชุมชนได้อย่างสะดวกสบายมากขึ้น แต่ในอีกด้านหนึ่งเราสามารถมองได้ว่าการสร้างถนนนั้น ถือว่าเป็นตัวการสำคัญในการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ต้องมีการตัดไม้ เป็นการทำลายป่าไม้ เพื่อเปลี่ยนพื้นที่ป่าตามธรรมชาติให้เป็นพื้นที่สำหรับการสร้างถนนให้เกิดขึ้นภายในชุมชนคลองตำหรุ

ภายหลังจากการสร้างถนน อันเป็นการเริ่มปูทางแห่งความเจริญให้สามารถเข้ามาสู่ชุมชนคลองตำหรุได้แล้ว สิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ที่จะนำพาชุมชนไปสู่ความเจริญอีกอย่างหนึ่งก็คือไฟฟ้า ประมาณปี พ.ศ. 2518 ไฟฟ้าได้เข้ามาสู่ชุมชนคลองตำหรุ เมื่อมีไฟฟ้าเกิดขึ้นในคลองตำหรุแล้ว สิ่งอำนวยความสะดวกที่เกี่ยวกับเครื่องใช้ไฟฟ้าต่างต่างนานาก็เข้ามาสู่ โดยการนำอุปกรณ์ไฟฟ้าเข้ามาขายของพวกพ่อค้าคนกลาง ที่ขายทั้งระบบเงินสดและเงินผ่อน

การพัฒนาประเทศของภาครัฐที่มักจะเริ่มด้วยนโยบายการพัฒนาต่าง ๆ ยังคงมุ่งการกระจายความเจริญไปสู่ส่วนภูมิภาคของประเทศ อันทำให้เกิดโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกขึ้น จากโครงการดังกล่าวทำให้ที่ดินในภาคตะวันออกมีราคาที่สูงขึ้นจนเกิดอาชีพใหม่ที่เป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดี นั่นก็คือ “นายหน้า” พวกนายหน้ามีทั้งที่เป็นคนในชุมชนเองและคนจากภายนอกชุมชน เป็นอาชีพที่ไม่ต้องเหนื่อยมาก ไม่ต้องใช้แรงงาน แต่ได้เงินครั้งละเป็นจำนวนมากตามแต่ราคาและจำนวนของที่ดินที่นายหน้าและเจ้าของที่ดินจะตกลงราคากันตามความพอใจ

ในขณะที่โครงการดังกล่าวกำลังจะเกิดขึ้นในนั้น คนในชุมชนคลองตำหรุที่เป็นเจ้าของที่ดินต่างก็พากันขายที่ดินของตน เพราะคิดว่าหากจะให้เวลาในการอุตสาหกรรมเพื่อที่จะทำงานให้ได้เงินมานั้น คงจะต้องใช้เวลานานและคงจะต้องเหนื่อยยากมาก ต่างจากการขายที่ดินที่ไม่ต้องลงแรงเลย ก็สามารถทำเงินได้เป็นจำนวนมาก ในปัจจุบันที่ดินที่ชาวบ้านขายไปนั้นได้ถูกเปลี่ยนสภาพของพื้นที่ให้เป็นนิคมอุตสาหกรรมที่มีชื่อว่า "นิคมอุตสาหกรรมบางปะกง"

การก่อตั้งนิคมอุตสาหกรรมบางปะกงในปี พ.ศ. 2535 ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นนิคมอุตสาหกรรมอมตะนครในปี พ.ศ. 2542 ที่ครอบคลุมพื้นที่ตำบลบ้านเก่า อำเภอพานทอง ตำบลคลองตำหรุ ตำบลดอนหัวฬ่อ และตำบลหนองไม้แดง อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่ของ 4 ชุมชน คือชุมชนบ้านเก่า ชุมชนหนองไม้แดง ชุมชนดอนหัวฬ่อและชุมชนคลองตำหรุ พื้นที่ของชุมชนคลองตำหรุจำนวนหลายร้อยไร่ ต้องเปลี่ยนสภาพจากพื้นที่ป่าไม้ตามธรรมชาติ ที่คนในชุมชนเคยใช้เป็นที่อาศัยและใช้สำหรับการประกอบอาชีพต้องเปลี่ยนแปลงไป แหล่งน้ำตามลำคลองที่เคยเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ ที่คนในชุมชนเคยใช้เป็นอาหาร ต้องกลายเป็นพื้นที่สำหรับการก่อตั้งนิคมอุตสาหกรรม ซึ่งประกอบไปด้วยสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. การตัดถนนสายหลัก สายรองและถนนซอยที่เชื่อมต่อกันระหว่างโรงงานต่าง ๆ
2. แหล่งน้ำสำหรับการอุตสาหกรรม คืออ่างเก็บน้ำอมตะ อ่างเก็บน้ำธนากรและแหล่งน้ำอื่น ๆ
3. สถานีไฟฟ้าย่อยจากการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคที่จ่ายกระแสไฟฟ้าด้วยสายส่งทั้งระบบ 115 KV และ 22 KV
4. โรงไฟฟ้าพลังความร้อนร่วมอมตะ - เอ็กโก ขนาด 280 เมกกะวัตต์ โดยจำหน่ายไฟฟ้าให้แก่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) และจำหน่ายไฟฟ้าและไอน้ำให้แก่โรงงานภายในนิคมอมตะนคร
5. สถานีไมโครเวฟของการสื่อสารแห่งประเทศไทย
6. ที่ทำการไปรษณีย์
7. ระบบบำบัดน้ำเสีย คือ ระบบบ่อเติมอากาศ (aerated lagoon) ขนาด 11,300 ลบ.ม. / วัน ระบบบ่อวนตะกอน (Activated sludge system) ขนาด 4,000 ลบ.ม. / วัน
8. ระบบกำจัดขยะ คือมีโรงกำจัดขยะชนิดเตาเผา เพื่อกำจัดขยะที่ไม่มีพิษโดยออกแบบให้สามารถกำจัดขยะได้ 36 ตัน/วัน
9. คอนโดมิเนียมอมตะแมนชั่น เป็นคอนโดมิเนียม 5 ชั้น อันประกอบไปด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ คือ ร้านอาหาร ร้านเสริมสวย สระว่ายน้ำ สนุกเกอร์ ร้านค้า ฯลฯ

จากสิ่งก่อสร้างดังกล่าวข้างต้นนั้น เกิดขึ้นมาจากการทำลายสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็น
ทรัพยากรธรรมชาติทั้งสิ้น การเตรียมพื้นที่ให้มีความพร้อมในการรองรับกับนิคมอุตสาหกรรมที่จะ
เกิดขึ้นในชุมชน พื้นที่ป่า แหล่งน้ำที่เคยเป็นแหล่งทำมาหากิน ที่ปลูกข้าว ปลูกผัก เลี้ยงปลาของคน
ในชุมชนดั้งเดิมต้องเปลี่ยนสภาพไปเป็นถนนคอนกรีต เพื่อรองรับโรงงานนับหลายร้อยโรง

ลักษณะของผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากนิคมอุตสาหกรรม สะท้อนออกมาจาก
คำพูดของชาวคลองตำหรุ

“เดี๋ยวนี้ชาวคลองตำหรุ ไม่กินน้ำฝนกันเหมือนในอดีตอีกแล้ว ไม่กล้ากินเพราะอยู่ใกล้
โรงงาน ไม่รู้ว่าน้ำฝนจะมีสารพิษตกค้างอยู่หรือเปล่า ชื่อน้ำกินดีกว่า สบายใจกว่า”

(เกริก ทองอยู่, สัมภาษณ์, 2 มกราคม 2545)

“น้ำเสียที่ปล่อยลงมา ทำให้สัตว์น้ำตาย ปล่อยลงมาแต่ละที น้ำจะเป็นสีดำ น้ำปล่อยมา
จากแถวชลประทาน แถวนิคม พวกชาวบ้านไม่รู้ทางออกของน้ำ เข้าไปยุ่งกับทางโรงงานไม่ได้เลย
เขาว่ามีบ่อน้ำบาด แต่ที่รู้มาว่าสามารถทำบ่อน้ำบาดปลอมได้” (อนุสรณ์ อินพุ่ม, สัมภาษณ์, 2
มกราคม 45)

“น้ำเสียที่ทางโรงงานปล่อยออกมา ทำให้เกิดผลกระทบกับ กุ้ง หอย ปู ปลา คนที่ทำบ่อ
เลี้ยงก็แย่ ไม่สามารถเปิดประตูกั้นน้ำให้น้ำเข้าบ่อได้” (วรรณิณี อินเจริญ, สัมภาษณ์, 2 มกราคม
2545)

จากกรณีของปัญหาสิ่งแวดล้อมและความขัดแย้งเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาตินั้น
ล้วนแต่มีรากเหง้าที่เกิดมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจในอดีตที่ผ่านมา โดยขาดความระมัดระวังถึง
ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับคุณภาพสิ่งแวดล้อม อันเนื่องมาจากการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้อย่าง
มากมายและรวดเร็ว การเติบโตของอุตสาหกรรมในส่วนของภูมิภาคตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ
และสังคมแห่งชาติ ทำให้เกิดปัญหาการทำลายสิ่งแวดล้อมขึ้นนอกจากนี้แล้ว ปัญหาสำคัญที่เกิด
ขึ้นคือปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งส่งผลกระทบทั้งโดยตรง
และโดยอ้อมกับคนในชุมชน

ผลกระทบที่มาจากทั้งโรงงานในและนอกนิคมอมตะนคร

การที่สภาพของชุมชนได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญและการพัฒนาอุตสาหกรรม
ที่เข้ามาสู่ชุมชนคลองตำหรุในรูปของโรงงานทั้งในและนอกนิคมอมตะนครที่คนจากภายนอก
ชุมชนได้เข้ามาซื้อที่ดินจากเจ้าของที่ดินที่เป็นคนดั้งเดิมในชุมชน และได้เปลี่ยนสภาพพื้นที่ป่าและ
เหมืองตามธรรมชาติที่เคยเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำให้กลายเป็นโรงงาน แต่การจัดตั้งโรงงาน

ดังกล่าวได้ก่อให้เกิดผลกระทบที่สำคัญต่อชุมชนคลองตำหรุ 2 ประการ คือ ทำลายป่าชายเลน และการบุกรุกคลองสาธารณะ

พื้นที่ป่าชายเลนที่เหลืออยู่ในจังหวัดชลบุรีนั้น ส่วนใหญ่จะอยู่ที่บริเวณตำบลคลองตำหรุ และตำบลหนองไม้แดง อำเภอเมืองชลบุรี ในอดีตจังหวัดชลบุรีมีพื้นที่ป่าชายเลนจำนวน 23,906.25 ไร่ ในปัจจุบันจากการสำรวจการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าชายเลนของกรมป่าไม้ พบว่า เหลือพื้นที่ป่าชายเลนอยู่เพียงแค่ 2,000 ไร่เท่านั้น ซึ่งสาเหตุสำคัญที่ทำให้พื้นที่ป่าชายเลนของ ชุมชนคลองตำหรุลดจำนวนลงมาก เนื่องจาก

1. การเปลี่ยนแปลงสภาพของป่าชายเลนให้เป็นโรงงานอุตสาหกรรม โดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นคนจากภายนอกชุมชนคลองตำหรุเข้ามาก่อตั้งโรงงาน
2. การเปลี่ยนแปลงสภาพของป่าชายเลนให้เป็นที่สำหรับการอยู่อาศัย ได้มีการออกเอกสารสิทธิในพื้นที่ป่าชายเลนและทำการถมที่บริเวณป่าชายเลน เพื่อเปลี่ยนพื้นที่ป่าชายเลนให้เป็นที่อยู่อาศัย
3. การเปลี่ยนแปลงสภาพของป่าชายเลนให้เป็นที่สำหรับการเพาะเลี้ยงกุ้ง เนื่องจากป่าชายเลนมีศักยภาพสูงสำหรับการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ ซึ่งกุ้งกุลาดำถือได้ว่าเป็นสัตว์น้ำเศรษฐกิจส่งออกที่สำคัญของประเทศไทย
4. การเปลี่ยนแปลงสภาพของป่าชายเลนเป็นพื้นที่สำหรับการทำนาเกลือ เนื่องจากพื้นที่ใน หมู่ที่ 1 ของชุมชนคลองตำหรุนั้น เป็นที่ราบอยู่ติดกับบริเวณชายฝั่งทะเล ชาวบ้านจึงทำนาเกลือ ตั้งแต่ในอดีตมาจนถึงปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. 2544 องค์การบริหารส่วนตำบลคลองตำหรุ ร่วมกับสำนักงานป่าไม้จังหวัดชลบุรี ได้จัดทำโครงการฟื้นฟูสภาพป่าชายเลนบริเวณพื้นที่ตำบลคลองตำหรุ เป็นเวลา 3 ปีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 – 2546 ว่าจะต้องปลูกฟื้นฟูป่าชายเลนในชุมชนคลองตำหรุได้ครบ 300 ไร่ แต่ผลการดำเนินงานปลูกป่าชายเลนยังมีปัญหาและอุปสรรคอยู่หลายประการ คือ (เวทีประชาคมปัญหาป่าชายเลน, 21 มกราคม 2546)

1. ปัญหาที่เกี่ยวกับการเลี้ยงปูและกุ้งของชาวบ้านในพื้นที่ปลูกป่าชายเลน เนื่องจากชาวบ้านไม่ได้ปฏิบัติตามมติของที่ประชุมของ คณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบลคลองตำหรุ ซึ่งได้มีมติให้ราษฎรที่ทำกินในพื้นที่สงวนหวงห้าม (หนังสือสำคัญที่หลวง) บริเวณปลูกป่าชายเลน ห้ามทำกินโดยเด็ดขาด เมื่อทางกรมป่าไม้เข้าดำเนินการปลูกป่าชายเลนปรากฏว่าชาวบ้านมิได้เปิดประตูน้ำ ปล่อยให้ น้ำทะเลขึ้นลงตามธรรมชาติ จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้กล้าไม้โกงกางที่ปลูกใน

พื้นที่ต้องเสียหายและตายเป็นจำนวนมาก เพราะโดยธรรมชาติแล้วการปลูกป่าชายเลน จะต้องปล่อยให้ น้ำทะเลขึ้น ลงเองตามธรรมชาติ จึงจะทำให้กล้าไม้โกงกางที่ปลูกเจริญเติบโต

2. ปัญหาเกี่ยวกับการขุดร่องแพรง ทางกรมป่าไม้ได้มีระเบียบกฎเกณฑ์การขุดร่องแพรงไว้ว่า ดินที่ขุดขึ้นมาจะต้องทิ้งไว้ด้านที่ติดกับที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ์ของราษฎรเท่านั้น ห้ามทิ้งดินด้านชายฝั่งทะเลเด็ดขาด แต่ปรากฏว่าการขุดร่องแพรงของชลประทานที่ผ่านมานั้น ดินที่ขุดขึ้นมาจะทิ้งไว้ทั้งสองข้างของร่องแพรง จึงเป็นสาเหตุทำให้เมื่อน้ำทะเลขึ้นก็จะไหลไปตามร่องแพรงไม่ท่วมพื้นที่ปลูกป่าชายเลนเป็นประจำทุกวัน ทำให้การปลูกป่าชายเลนของกรมป่าไม้จึงไม่ประสบผลสำเร็จ กล้าไม้ตายเป็นจำนวนมาก แม้ว่าจะได้ทำการปลูกซ่อมแล้วก็ตาม

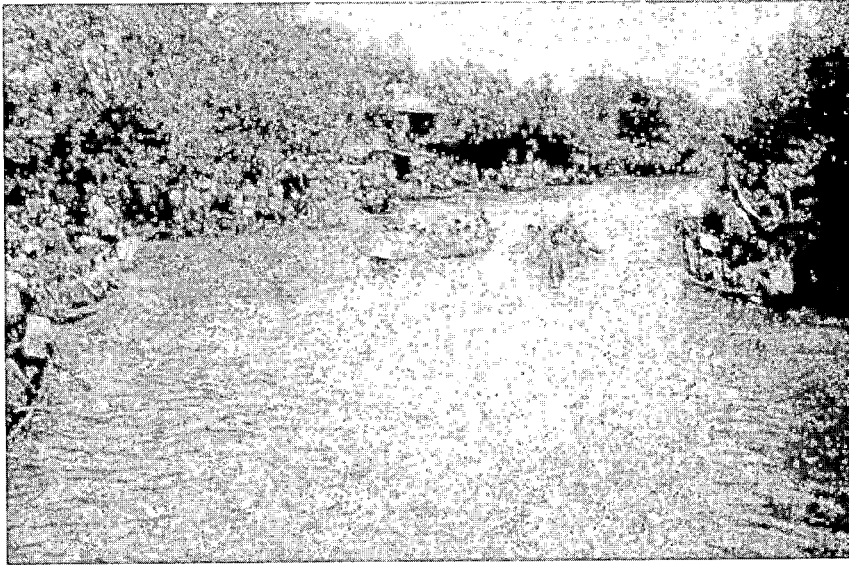
3. ปัญหาที่เกี่ยวกับการหาปูแสมของชาวบ้านในชุมชนคลองตำหรุเอง ที่มักจะออกหาปูแสมในเวลากลางคืนบริเวณที่ปลูกป่าชายเลน จึงทำให้กล้าไม้โกงกางที่ปลูกไว้จำเป็นต้องถูกชาวบ้านเหยียบย่ำตายไปเป็นจำนวนมาก

การทำลายสภาพของป่าชายเลน อันเป็นแหล่งอนุบาลของสัตว์น้ำทั้งหลาย นอกจากจะทำให้สัตว์น้ำมีจำนวนลดน้อยลงแล้ว ยังทำให้ปลาบางชนิดต้องสูญพันธุ์ไปด้วย เช่น ปลาอีกรัง ปลาแขยง นอกจากการสูญพันธุ์ปลาบางชนิดแล้ว คนในชุมชนคลองตำหรุบอกว่ายังมีพรรณไม้อีกชนิดหนึ่งที่กำลังจะสูญหายไปจากชุมชนคลองตำหรุ นั่นก็คือ “ต้นลำพู” ในอดีตจะพบต้นลำพูเป็นจำนวนมากตอนปากอ่าวบางปะกง ช่วงที่เดือนมีดจะมีกิ่งห้อยมาก แต่ในปัจจุบันต้นลำพูเกือบจะหมดไปจากคลองตำหรุแล้ว ดังที่คุณอนุสรณ์ อินทร์พุ่ม คนในคลองตำหรุที่มีความสำนึกเกี่ยวกับธรรมชาติที่ได้ก่อตั้งชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมขึ้นในคลองตำหรุ ได้แต่งเพลงเกี่ยวกับธรรมชาติและมีเนื้อร้องท่อนหนึ่งถึงต้นลำพูเอาไว้ว่า “เป็นเพราะสายน้ำที่เปลี่ยนไป หรือเป็นเพราะใครทำลายเธอ” ซึ่งคุณอนุสรณ์ อินทร์พุ่มได้บอกว่า “ทุกวันนี้ก็ยังไม่สามารถหาคำตอบได้ว่าเป็นเพราะอะไรกันแน่ที่ทำให้ต้นลำพูหายไปจากคลองตำหรุ” (กลุ่ม อสม., สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2545)

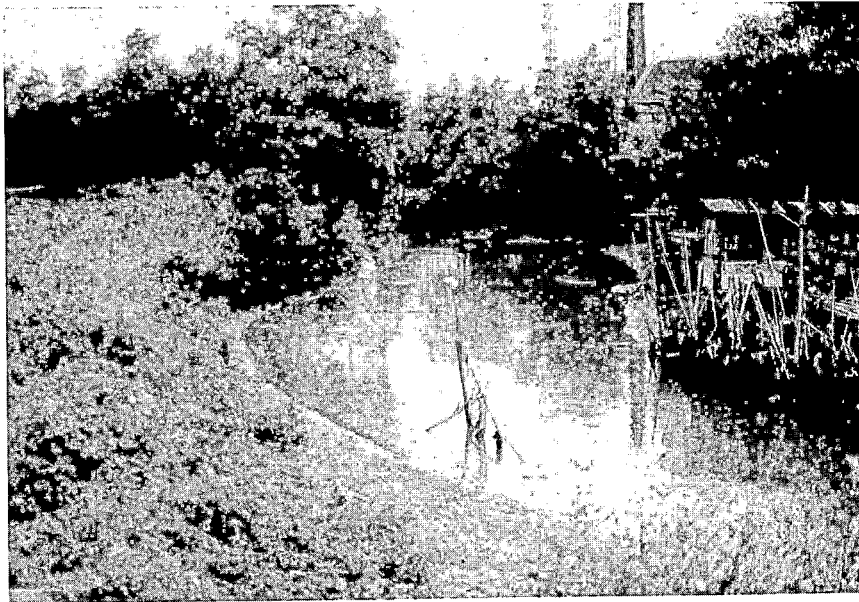
คนในชุมชนคลองตำหรุที่ต้องรับภาระผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการพัฒนา สูญเสียความเป็นชุมชนและครอบครัว ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมกันมาจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนรุ่นต่อ ๆ ไป คนในชุมชนที่ไม่ค่อยยึดตามนโยบายการพัฒนาของภาครัฐต้องถูกคนส่วนใหญ่ในสังคมมีทัศนคติว่าเป็นพวกต่อต้านการพัฒนา คอยเหนี่ยวรั้งความเจริญและเป็นต้นเหตุของปัญหาในการรุกกล้าที่สาธารณะในชุมชน อันเป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

นอกจากปัญหาที่เกี่ยวกับการทำลายป่าชายเลนจนเกิดความไม่สมดุลของธรรมชาติแล้ว ยังมีปัญหาที่เกี่ยวกับการบุกรุกคลองสาธารณะในชุมชนคลองตำหรุ คลองสาธารณะในคลอง

ตำหุเป็นคลองธรรมชาติที่เกิดขึ้นมาเป็นเวลาหลายร้อยปี และชุมชนได้ใช้คลองเป็นส่วนร่วมของกิจกรรมในชุมชน เช่น การแข่งเรือ การคมนาคม

ภาพที่ 1 สภาพคลองตำหุ ประมาณ ปี พ.ศ. 2490 ก่อนการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรม

ภาพที่ 2 สภาพคลองตำหุ ปี พ.ศ. 2545 ภายหลังการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรม

จากรูปจะเห็นลักษณะของคลองสาธารณะในสมัยอดีต แต่ในปัจจุบันจะพบว่าคลองเหล่านี้ เมื่อถ่ายจากที่เดียวกันเป็นคลองที่ตื้นเขินจากการบุกรุกของชาวบ้าน อย่างไรก็ตามการบุกรุกของชาวบ้านเป็นปรากฏการณ์ที่เป็นผลมาจากการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรม

จากการสัมภาษณ์คนในชุมชนคลองตำหรุ นั้น ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับชุมชนคลองตำหรุแล้ว ทำให้ได้ข้อสันนิษฐานที่ว่า ความเจริญที่ภาคีรัฐได้พยายามนำเข้ามาสู่ชุมชนคลองตำหรุ โดยเริ่มจากการเข้ามาของถนน ในปีพ.ศ. 2520 ทำให้คนในชุมชนคลองตำหรุสามารถเดินทางออกไปติดต่อมีความสัมพันธ์กับชุมชนใกล้เคียงได้ง่ายขึ้น ไฟฟ้าที่เข้ามาสู่ชุมชน ในปีพ.ศ. 2528 ทำให้ในชุมชนมีเครื่องไฟฟ้าและเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ จากการเข้ามาค้าขายของคนจากภายนอกชุมชนจนเกิดเป็นลัทธิบริโภคนิยม ที่คนในคลองตำหรุต้องการสินค้าเครื่องอุปโภค บริโภคที่เป็นสินค้าฟุ่มเฟือย เพื่อต้องการให้เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนเดียวกัน ตลอดจนการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดชลบุรี ตามโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกที่ทำให้เกิดโรงงานอุตสาหกรรมขึ้นเป็นจำนวนมาก ในช่วงเวลาก่อนการเกิดขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมนั้น มีกลุ่มคนที่เป็นพวกนายทุนและบรรดานายหน้าทั้งหลายจากภายนอกชุมชน ได้เข้ามาซื้อที่ดินในชุมชนคลองตำหรุ เนื่องจากรับรู้มาก่อนแล้วว่าชุมชนกำลังจะถูกเปลี่ยนแปลงสภาพของพื้นที่ เพื่อให้รองรับกับการพัฒนาอุตสาหกรรม ดังนั้นที่ดินในชุมชนคลองตำหรุจึงเป็นที่ต้องการของเหล่าบรรดานายทุนทั้งหลายเป็นอย่างยิ่ง

พวกนายทุนจึงเข้ามาติดต่อซื้อที่ดินจากเจ้าของที่เป็นคนในชุมชนคลองตำหรุ เมื่อตกลงราคาจนเป็นที่พอใจของทั้งสองฝ่ายแล้ว ก็ทำการซื้อ - ขายที่ดินกัน ถือว่าเป็นการเปลี่ยนกรรมสิทธิ์ในการเป็นเจ้าของที่ดินที่ในอดีตเคยเป็นของคนในชุมชนคลองตำหรุ แต่ปัจจุบันตกเป็นกรรมสิทธิ์ของคนจากภายนอกชุมชน เมื่อคนในชุมชนคลองตำหรุขายที่ดินของตนเองให้กับคนจากภายนอกชุมชนไปแล้ว หลายคนต่างอพยพไปตั้งหลักแหล่งอยู่ที่อื่น แต่ก็มีคนในชุมชนอีกหลายคนที่ไม่ยอมย้ายถิ่นที่อยู่ใหม่ ก็ต้องถอยร่นมาอยู่บริเวณที่สาธารณะในชุมชน ซึ่งก็คือคลอง ในอดีตชุมชนคลองตำหรุจะประกอบไปด้วยแพรกและคลองเป็นจำนวนมาก เมื่อเวลาที่ฝนตกลงมา น้ำจะไหลจากชุมชนดอนหัวฬ่อและชุมชนหนองไม้แดง ซึ่งเป็นที่สูงมาท่วมที่คลองตำหรุ ต่อมาชลประทานจึงได้ทำการปิดกั้นน้ำ เพื่อกักน้ำจัดเอาไว้ใช้และป้องกันไม่ให้น้ำไหลมาท่วมชุมชนคลองตำหรุ ประกอบกับการสร้างถนนภายในคลองตำหรุเองที่ทำให้ทิศทางของน้ำเปลี่ยนไป ในตอนแรกคนที่อาศัยอยู่ใกล้กับคลองก็จะนำไม้มาปักตามริมคลอง เมื่อเวลาผ่านไปน้ำเริ่มตื้นเขินขึ้นเพราะชลประทานนั้น น้ำชาวบ้านที่อยู่บริเวณคลองก็นำไม้มาปักกันเขยื้อนกันออกไปเรื่อย ๆ จนคลองขนาดใหญ่ที่คน

ในชุมชนคลองตำหรุเคยใช้เป็นที่แข่งเรือ ในช่วงออกพรรษาของทุกปี ซึ่งถือว่าเป็นประเพณีมาตั้งแต่ครั้งสมัยบรรพบุรุษต้องสูญหายไป ในปัจจุบันสภาพของคลองคงเหลือเพียงแค่น้ำไหลเท่านั้น

จากสภาพทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพทางสังคมของชุมชนคลองตำหรุ ทำให้ทุกคนต้องแข่งขันกัน เพื่อให้มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งมีส่วนทำให้คนในชุมชนต่างก็ต้องแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน โดยขาดความรับผิดชอบต่อส่วนรวม คนในชุมชนคลองตำหรุที่ทำการบุกเบิกคลองสาธารณะต่างก็ต้องการให้ตนเองมีบ้านเรือนใหญ่โตขึ้น โดยที่ไม่ได้ใส่ใจกับสภาพแวดล้อมในชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ และยังขาดความสำนึกต่อเพื่อนบ้านที่เป็นคนในชุมชนเดียวกัน อันเป็นเหตุให้ประเพณีการแข่งเรือของชุมชนคลองตำหรุ ที่เคยเป็นประเพณีที่สร้างชื่อ "คลองตำหรุ" ให้เป็นที่รู้จักของชุมชนใกล้เคียงต้องสูญสลายไป เหลือเพียงแค่นานแล้วชานของผู้เฒ่าผู้แก่และรูปภาพที่เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า ในอดีตนั้นชุมชนคลองตำหรุได้เคยมีคลองขนาดใหญ่ที่เรือส่งสินค้าสามารถจอดคู่กันได้ถึงสองลำในขณะเดียวกัน

การพัฒนาอุตสาหกรรม ที่ได้ก่อให้เกิดโรงงานอุตสาหกรรมขึ้นในชุมชนคลองตำหรุ ได้ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ อันเป็นเหตุให้คนในชุมชนคลองตำหรุเปลี่ยนอาชีพ เข้าไปทำงานในโรงงาน การที่คนในชุมชนคลองตำหรุได้เปลี่ยนอาชีพของตนไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมนั้นมีสาเหตุอยู่ 3 ประการด้วยกันคือ

1. การที่สภาพของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม การที่มีโรงงานเข้ามาตั้งอยู่ในชุมชน ทำให้คนในชุมชนมีทางเลือกในการที่จะประกอบอาชีพมากขึ้น สมัยก่อนไม่มีโรงงาน ก็ต้องทำงานที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ทำประมง ทำนาเกลือหรือการเป็นแรงงานรับจ้างในชุมชน

2. สภาพธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ในอดีตหากทำอาชีพประมงก็สามารถจับสัตว์น้ำได้ง่ายและจับได้เป็นจำนวนมาก แต่ในปัจจุบันสัตว์น้ำมีน้อยลง และต้องมีการแข่งขันทางด้านเครื่องมือในการจับสัตว์น้ำสูงขึ้น หากว่ามีเงินน้อยก็ไม่สามารถซื้อเครื่องมือที่มีเทคโนโลยีในการจับสัตว์น้ำที่สูงได้ แตกต่างจากการทำงานในโรงงาน เพราะไม่ต้องใช้เงินในการลงทุน และยังมีรายได้ที่แน่นอนกว่า

3. คนในชุมชนมีการศึกษาที่สูงขึ้นกว่าในอดีต สมัยก่อนเด็กไม่ค่อยได้ไปโรงเรียนเพราะต้องช่วยพ่อแม่ทำงาน การศึกษาของคนในชุมชนสมัยก่อนจึงเรียนเพียงแค่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เท่านั้น แต่ปัจจุบันการศึกษาเปิดกว้างมากขึ้น

จากเหตุผลทั้งสามข้อดังกล่าว จึงทำให้เห็นว่าการที่มีโรงงานเข้ามาตั้งในเขตชุมชนคลองตำหรุนั้น ถือเป็นทางเลือกใหม่ในการประกอบอาชีพของคนในชุมชน แต่ทางเลือกของการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมก็มีข้อจำกัด คือ การเป็นคนงานในโรงงานสมัยใหม่ จะขึ้นอยู่กับ

คุณภาพของแรงงาน ซึ่งคุณสมบัติของแต่ละโรงงานจะรับสมัครคนงานนั้น ก็ขึ้นอยู่กับเทคโนโลยีในการผลิตด้วย บางโรงงานมีเครื่องจักรที่เป็นเทคโนโลยีขั้นสูง ก็จะมีคนงานที่มีการศึกษาสูง เพื่อจะได้เข้าใจวิธีการทำงานกับเทคโนโลยีที่มีความทันสมัย แต่บางโรงงานก็ต้องการเพียงแค่การใช้แรงงานในการยกของที่มีน้ำหนักมาก ก็อาจจะไม่ต้องมีการศึกษาสูง แต่ขอให้มีความแข็งแรงในการทำงานก็พอ เพราะฉะนั้น การรับสมัครคนงานในแต่ละโรงงานจึงต้องการคุณสมบัติของบุคคลแตกต่างกันไป

กล่าวโดยสรุปแล้ว วิถีชีวิตของคนในชุมชนคลองตำหรุ ได้ถูกเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยภายนอกที่เข้ามาสู่ชุมชน ตั้งแต่การเกิดขึ้นของถนนที่เชื่อมโยงชุมชนให้มีความสัมพันธ์กับชุมชนใกล้เคียงได้งายยิ่งขึ้น การเข้ามาของไฟฟ้าก็เป็นส่วนที่ทำให้วิถีชีวิตของชุมชนคลองตำหรุต้องให้สินค้าฟุ่มเฟือย จำพวกอุปกรณ์ เครื่องใช้ไฟฟ้า เพื่ออำนวยความสะดวก การเกิดขึ้นของโรงงานต่าง ๆ ที่อยู่ภายนอกนิคมอุตสาหกรรม ก็เป็นผลให้คนในคลองตำหรุส่วนหนึ่งเริ่มหันไปทำงานในโรงงาน ช่วงของนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรม ทำให้เกิดการซื้อขายที่ดินในคลองตำหรุ ที่ดินมีราคาสูงมาก คนในคลองตำหรุต่างก็พากันขายที่ดินเพื่อเปลี่ยนสภาพให้รองรับกับนิคมอุตสาหกรรม วิถีชีวิตของคนในคลองตำหรุถูกเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดเจน จากการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เข้ามาสู่ชุมชนคลองตำหรุ

เมื่อพิจารณาถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชนคลองตำหรุของโรงงานทั้งในและนอกนิคมอุตสาหกรรมแล้ว จะพบว่า ผลกระทบทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมของโรงงานที่ตั้งอยู่ภายนอกนิคมอุตสาหกรรมนั้น จะแตกต่างจากผลกระทบทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมของโรงงานในนิคมอุตสาหกรรม เนื่องจากผลกระทบที่เกิดขึ้นจากโรงงานนอกนิคมอุตสาหกรรมนั้น จะส่งผลกระทบในวงแคบเฉพาะจุดเท่านั้น แต่ก็มี ความรุนแรงในจุดที่ได้รับผลกระทบ โดยมีได้กระทบทั่วกันทั้งชุมชน เช่นโรงงานนอกนิคมอุตสาหกรรมที่ส่งผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม ก็จะส่งผลกระทบเฉพาะบริเวณที่อยู่ใกล้เคียงกับโรงงานเท่านั้น โดยที่บริเวณอื่นในชุมชนไม่ได้รับผลกระทบเลย

ส่วนผลกระทบทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากโรงงานในนิคมอุตสาหกรรมนั้น จะส่งผลกระทบในวงกว้างต่อคนทั้งชุมชน เนื่องจากโรงงานในนิคมอุตสาหกรรมตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกัน บนพื้นที่จำนวนหลายพันไร่ โดยที่แต่ละโรงงานก็จะมีกฎหมายในการควบคุมโรงงาน ที่ให้ต้องปฏิบัติตามกฎหมายและต้องดำเนินการภายใต้การกำกับดูแลของการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ดังนั้นโรงงานในนิคมอุตสาหกรรมจึงไม่ได้ส่งผลกระทบเฉพาะจุดเหมือนกับโรงงานนอกนิคมอุตสาหกรรม

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษา

วิทยานิพนธ์เรื่องผลกระทบของการพัฒนาอุตสาหกรรมในโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเล ตะวันออกต่อชุมชนประมง กรณีศึกษาชุมชนคลองตำหรุ อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี มีวัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อให้ทราบถึงผลกระทบของโรงงานในนิคมอมตะนครที่มีต่อวิถีชีวิตของชุมชนคลองตำหรุ เพื่อให้ทราบถึงผลกระทบของโรงงานนอกนิคมอมตะนครที่มีต่อวิถีชีวิตของชุมชนคลองตำหรุ เพื่อให้ทราบแนวทางในการป้องกันและจัดการผลกระทบของโรงงานอุตสาหกรรมที่มีต่อวิถีชีวิตชุมชน ซึ่งข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษา ดังนี้

โรงงานนอกนิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร ซึ่งมีทั้งแบบโรงงานอุตสาหกรรมพื้บ้านและโรงงานอุตสาหกรรมสมัยใหม่ ก็ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชนทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม แต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นนั้นเกิดขึ้นเฉพาะจุด ไม่ถึงขั้นที่จะเปลี่ยนวิถีชีวิตชุมชนคลองตำหรุ กล่าวคือ

ผลกระทบทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น ได้แก่ การจ้างงานเพิ่มขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นผลกระทบในเชิงบวก ส่วนผลกระทบทางเศรษฐกิจในเชิงลบ ได้แก่ การสูญเสียที่ดินจากการที่ชาวบ้านต้องขายที่ดินให้กับนายทุนจากภายนอกชุมชนที่เข้ามาซื้อที่ดิน เพื่อที่จะสร้างเป็นโรงงาน และอาจจะมีบางรายที่ต้องเปลี่ยนอาชีพมาเป็นแรงงานรับจ้าง

ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ปัญหามลพิษที่มาจากโรงงาน อันเนื่องมาจากกระบวนการผลิตของโรงงานที่ต้องเปลี่ยนรูปแบบของวัตถุดิบตามสภาพของงาน ที่ก่อให้เกิดมลพิษ เช่น น้ำเสีย กลิ่น คิว้น ผุ่นและเสียง

จากการศึกษาผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมของโรงงานในนิคมอมตะนครพบว่า ก่อให้เกิดผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ ทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ

ผลกระทบในเชิงบวก ได้แก่ การที่ชาวบ้านในคลองตำหรุมีรายได้จากการขายที่ดินในระยะแรก ๆ และรายได้จากการทำบ้านเช่า ตลอดจนกิจการร้านค้า เนื่องจากมีแรงงานต่างถิ่นเข้ามาทำงานและอาศัยอยู่ในคลองตำหรุ แต่ก็เป็นเพียงส่วนน้อยเท่านั้น

ผลกระทบในเชิงลบ ได้แก่ การที่คนในคลองตำหรุโดยส่วนใหญ่ต้องสูญเสียกรรมสิทธิ์ในที่ดิน จากการเป็นเจ้าของที่ดิน แต่ต่อมาต้องกลายมาเป็นแรงงานรับจ้าง

ส่วนผลกระทบสำคัญที่เกิดจากโรงงานทั้งในและนอกนิคมก็คือ ผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การที่คลองตำหรุต้องสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติที่มีตั้งแต่สมัยอดีต อันได้แก่ ป่าจาก ป่าแสม ป่าไม้โกงกาง ป่าไม้ตะบูน พื้นที่ป่าไม้ตามธรรมชาติจำนวนหลายพันไร่ ที่ต้องสูญเสียไปสำหรับการก่อสร้างสถานที่ในการรองรับกับโรงงานอุตสาหกรรมทั้งในส่วนของโรงงานนอกและในนิคมอุตสาหกรรม โดยโรงงานนอกนิคมนั้น จะกระจายกันโดยทั่วไปในชุมชน การก่อตั้งโรงงานอุตสาหกรรมหนึ่งโรงงานใช้พื้นที่ประมาณหลายสิบล้านไร่ขึ้นไป ในส่วนของโรงงานในนิคมอมตะนครนั้น จะเป็นพื้นที่สำหรับการอุตสาหกรรมโดยเฉพาะ จึงเป็นพื้นที่รวมจำนวนหลายพันไร่

นอกจากการที่ต้องสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าวแล้ว การก่อตั้งโรงงานอุตสาหกรรมขึ้นในชุมชนคลองตำหรุ ก่อให้เกิดปัญหาทางด้านมลพิษตามมา ได้แก่ ปัญหาการปล่อยน้ำเสียของโรงงานออกสู่ชุมชน ปัญหาการปล่อยควันที่มีกลิ่นเหม็น ปัญหาฝุ่นละอองและเสียงดังที่มาจากกระบวนการผลิตของโรงงาน ปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวล้วนแต่เป็นสาเหตุที่จะก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพ

ผลกระทบทางเศรษฐกิจที่เกิดจากทั้งในและนอกนิคมที่สำคัญ ได้แก่ การที่คนในคลองตำหรุต้องสูญเสียกรรมสิทธิ์ที่ดินจากในอดีตที่เคยเป็นเจ้าของที่ดิน ต้องกลายมาเป็นแรงงานรับจ้างที่ต้องเช่าที่ดิน และในปัจจุบันสภาพของคลองสาธารณะในคลองตำหรุได้เปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นคูน้ำไหลเท่านั้น เมื่อในชุมชนคลองตำหรุไม่มีคลอง จึงทำให้ประเพณีการแข่งขันเรือที่มีมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษต้องสูญหายไปตามสภาพของคลองที่ตื้นเขินขึ้นในปัจจุบัน

การอภิปรายผล

ข้อค้นพบจากการศึกษาผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมของทั้งโรงงานในและนอกนิคมอมตะนคร สามารถนำมาอภิปรายกับทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัย เป็นทฤษฎีการพัฒนาสังคมที่เป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงจากสังคมที่ยังไม่เจริญ ซึ่งมีระบบเศรษฐกิจการเมืองและสังคมยังล้าหลัง เปลี่ยนไปสู่สังคมที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและมีเทคโนโลยีระดับสูงตามแบบประเทศยุโรปตะวันตกและในอเมริกาเหนือ

ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัย มองว่าชุมชนประมงเป็นลักษณะของสังคมแบบดั้งเดิม ดังนั้นชุมชนประมงจึงกำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยมากขึ้น โดยการทำให้ชาวประมงเปลี่ยนมาเป็นผู้ประกอบการ จากการอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ทำให้การผลิตขนาดใหญ่ขึ้น

มีการจ้างแรงงานและการผลิตจะเปลี่ยนจากเป้าหมายของการผลิตเพื่อยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อตลาด

2. ทฤษฎีมาร์กซิสต์ ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงชุมชนประมงในประเทศไทยมี 2 กระแส คือ ทฤษฎีมาร์กซิสต์ตามแบบฉบับและวิถีการผลิตตามแบบเอเชีย

ทฤษฎีมาร์กซิสต์ตามแบบฉบับมองว่า ชุมชนประมงเป็นระบบก่อนทุนนิยม ซึ่งชาวประมงมีลักษณะเป็นชนชั้นหนึ่ง และการขยายตัวของระบบทุนนิยมแบบอุตสาหกรรม จะมีผลให้ชุมชนประมงต้องมีการเปลี่ยนแปลง โดยการทำให้ชาวประมงแตกหัวออกเป็นชนชั้นต่าง ๆ คือ ชาวประมงที่รวย ชาวประมงฐานะปานกลางและชาวประมงที่ยากจน กล่าวคือ จะมีชาวประมงส่วนหนึ่งกลายมาเป็นผู้ประกอบการที่เป็นเจ้าของเครื่องมือและปัจจัยการผลิต ตลอดจนการจ้างแรงงาน ในขณะที่ชาวประมงอีกส่วนหนึ่งจะสูญเสียปัจจัยการผลิต กลายมาเป็นชาวประมงรับจ้าง ดังนั้นชุมชนประมงก็จะเปลี่ยนเป็นระบบทุนนิยม

ส่วนทฤษฎีวิถีการผลิตตามแบบเอเชียมองว่า ชุมชนประมงเป็นหมู่บ้านที่ประกอบไปด้วยผู้ผลิตรายย่อยอิสระ ชุมชนประมงเป็นสถาบันเก่าแก่ ที่มีความเข้มแข็งทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เนื่องจากชาวประมงตั้งอยู่บนค่านิยมที่มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จึงทำให้มีความเป็นชุมชนสูง ดังนั้นเมื่อมีการขยายตัวของระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมเข้ามา ความเป็นชุมชนจึงป้องกันมิให้เกิดการแตกหัวออกเป็นชนชั้นต่าง ๆ อย่างง่ายดายนัก อย่างไรก็ตาม ชุมชนประมงจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ ไปสู่วิถีการผลิตแบบทุนนิยม เนื่องจากเป็นวิถีการผลิตที่ก้าวหน้ากว่า

3. ในส่วนของทฤษฎีชายานอฟ จากการสังเคราะห์ทฤษฎีสองระบบของฉัตรทิพย์ นาถสุภา ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับชุมชนประมงได้ว่า ต้องมองเศรษฐกิจชุมชนประมงออกเป็นอีกระบบเศรษฐกิจหนึ่งที่ต่างไปจากระบบเศรษฐกิจทุนนิยม เนื่องจากชุมชนประมงมีกำเนิดและประวัติความเป็นมาของตัวเอง มีกลไกของตัวเอง การมองแยกเศรษฐกิจประมงออกมาจากระบบเศรษฐกิจทุนนิยมไม่ใช่เรื่องง่าย เศรษฐกิจสองระบบไม่ใช่ปรากฏการณ์ชั่วคราว แต่จะดำรงอยู่เป็นเวลานาน เราจะต้องมองเศรษฐกิจไทยแยกออกเป็นสองระบบ แล้วจึงมองต่อไปว่า ระบบทั้งสองมาติดต่อกันอย่างไร

จากทฤษฎีทั้งสาม พบว่า ข้อค้นพบในงานวิจัยนี้สอดคล้องกับทฤษฎีวิถีการผลิตแบบเอเชียของสายมาร์กซิสต์มากกว่าทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยและทฤษฎีชายานอฟ กล่าวคือ เมื่อมองในแง่ทิศทางของการเปลี่ยนแปลง จะพบว่าวิถีชีวิตของคนในคลองตำหรุมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ดังนั้นจึงไม่สอดคล้องกับทฤษฎีชายานอฟ เพราะไม่สามารถปรับตัวเพื่อรักษาวิถีชีวิตที่มีอยู่เดิมได้ อย่างไรก็ตามวิถีการผลิตในคลองตำหรุก็ไม่ได้เป็นไปตามทฤษฎีการ

เปลี่ยนแปลงให้ทันสมัย เนื่องจากชาวคลองตำหรุเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ก้าวหน้าลดลง นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงก็ยังไม่เป็นไปตามทฤษฎีมาร์กซิสต์ตามแบบฉบับ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในคลองตำหรุ เป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป

ข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษามีรายละเอียดสอดคล้องกับทฤษฎีวิถีการผลิตแบบเอเชีย ดังนี้คือ ในอดีตคลองตำหรุจะเป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์กันในระบบเครือญาติ ที่มีการผลิตแบบยังชีพ โดยระบบอาศัยการแลกเปลี่ยนกับชุมชน(barter system) การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของชุมชนคลองตำหรุ เริ่มต้นจากการที่มีคนจีนเข้ามาอาศัยในคลองตำหรุ ซึ่งคนจีนเป็นผู้นำระบบเศรษฐกิจเงินตราเข้ามาในคลองตำหรุ เช่น การค้าขาย การจ้างงานหรือแม้แต่การสร้างอุ้ต่อเรือ อย่างไรก็ตาม เศรษฐกิจเงินตรา ก็ยังไม่เป็นที่แพร่หลายทั่วทั้งชุมชน ความแพร่หลายของเศรษฐกิจเงินตราเกิดขึ้นเมื่อมีการสร้างถนนสุขุมวิทผ่านชุมชนคลองตำหรุ การตัดถนนสุขุมวิทดังกล่าว ทำให้ชุมชนติดต่อกับโลกภายนอกได้ง่ายยิ่งขึ้น สิ่งที่ตามมาก็คือ ชาวบ้านต้องปรับการผลิตแบบยังชีพแต่เดิม มาเป็นการผลิตเพื่อตลาดและเปลี่ยนระบบการแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนมาพึ่งพาระบบดังกล่าว หลังจากไฟฟ้าเข้ามา ก็มีผลให้วัฒนธรรมบริโภคนิยม แพร่หลายในคลองตำหรุ โดยความนิยมใช้สินค้าฟุ่มเฟือย เช่น เครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นต้น ดังนั้นเศรษฐกิจเงินตรา จึงได้ขยายตัวภายในชุมชนอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงรูปแบบมาเป็นการผลิตเพื่อบริโภคและการพึ่งพาเศรษฐกิจเงินตรามากขึ้น ก็ยังไม่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของชาวคลองตำหรุในขั้นพื้นฐานได้ เนื่องจากชาวคลองตำหรุ ยังสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำประมง จากการออกเรือมาเป็นการเลี้ยงสัตว์น้ำในบ่อตามธรรมชาติ

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในชุมชนคลองตำหรุนั้น ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงในช่วงที่เริ่มเกิดโรงงานขึ้นในคลองตำหรุ ที่เป็นโรงงานนอกนิคมอุตสาหกรรม ชาวบ้านบางส่วนเริ่มขายที่ดินให้กับเจ้าของโรงงาน แต่ก็ยังไม่มาก การขายที่ดินนั้น รุนแรงมากในสมัยของชาติชาย ในที่สุดเมื่อนิคมอุตสาหกรรมอมตะนครขึ้น ส่งผลให้ชาวบ้านต้องสูญเสียกรรมสิทธิ์ที่ดิน กลายมาเป็นแรงงานรับจ้าง อันเป็นเหตุที่ทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนคลองตำหรุเปลี่ยนแปลงไป

อย่างไรก็ดี การเปลี่ยนแปลงในคลองตำหรุยังไม่เกิดผลอย่างสมบูรณ์ จำเป็นจะต้องใช้เวลามากกว่านี้ ดังนั้นยังคงมีบางส่วนของชุมชนคลองตำหรุที่สามารถรักษาวรรณธรรมเดิมไว้ได้ อันได้แก่ ชาวประมง เนื่องจากเป็นส่วนย่อยของชุมชนที่มีระบบเครือญาติเข้มแข็งอยู่ และอยู่ในส่วนที่ไกลจากโรงงานอุตสาหกรรมมากกว่าส่วนอื่น

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

1. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนคลองตำหรุ ยังเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ไม่สมบูรณ์ มีบางส่วนที่ยังคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมที่ดีงามในอดีต เช่น ชุมชนประมงที่ได้มีการรวมตัวกันในรูปของกลุ่มเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงหอยแครง ดังนั้น จึงควรส่งเสริมให้มีการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนประมงคลองตำหรุ โดยการรวมกลุ่มกัน อันแสดงถึงความสามัคคีของคนในชุมชน และต้องเร่งสร้างจิตสำนึกของชาวบ้านให้ร่วมกันรักษาสภาพสิ่งแวดล้อม
2. การตั้งนิคมอุตสาหกรรมนั้น จะมีอำนาจจากส่วนกลางมาดทับอำนาจของท้องถิ่น ทำให้คนในนิคมอุตสาหกรรมมีความแปลกแยกจากชุมชนท้องถิ่น และไม่มีโอกาสรับรู้ผลกระทบที่เกิดจากนิคมอุตสาหกรรม ดังนั้นนิคมอุตสาหกรรมจึงควรมีนโยบายเข้าหาชุมชน รับฟังความคิดเห็น และมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชน เช่น การจัดเวทีประชาคม เพื่อเปิดรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้าน หรือการตั้งไตรภาคี อันได้แก่ กลุ่มชาวบ้าน ฝ่ายนิคมอุตสาหกรรมและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น คอยติดตามปัญหาและช่วยกันระดมความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน
3. จากการศึกษาพบว่า การที่นิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนนั้นก็เนื่องมาจากกลยุทธ์การพัฒนาอุตสาหกรรมในปัจจุบัน กลยุทธ์ในปัจจุบันมุ่งพัฒนาอุตสาหกรรมที่พึ่งพาจากภายนอกและไม่มีความรู้จากท้องถิ่น ดังนั้นจึงควรแสวงหาอุตสาหกรรมทางเลือก (alternative industrialization) ทางเลือกดังกล่าวควรมีพื้นฐานมาจากเศรษฐกิจของภาคตะวันออก รัฐบาลควรปรับเปลี่ยนแบบแผนการลงทุน โดยหันมาสนับสนุนการลงทุนอุตสาหกรรมเกษตรให้มากขึ้น รวมทั้งให้มีการพัฒนาทางด้านของคุณภาพและรูปแบบของสินค้ามากกว่าที่จะเน้นในเรื่องของปริมาณการผลิต เช่น การส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาฝีมือหรืออาชีพเสริมให้กับคนในชุมชน รัฐบาลต้องสร้างระบบตลาดให้กับเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนแผนการผลิตใหม่ รวมทั้งเพิ่มศักยภาพในเชิงพาณิชย์ให้กับกลุ่มเกษตรกรในรูปแบบสหกรณ์
4. สนับสนุนให้องค์กรชาวบ้านและองค์การปกครองท้องถิ่น ได้เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในชุมชน เนื่องจากองค์กรทั้งสองเป็นองค์กรที่รับรู้ปัญหาผลกระทบทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมของชาวบ้านได้อย่างดี ในกรณีนี้จึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงกฎหมายให้รองรับอำนาจขององค์กรทั้งสอง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรที่จะทำการศึกษาผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยเปรียบเทียบระหว่างโรงงานนิคมอุตสาหกรรมของภาครัฐกับภาคเอกชนในภาคตะวันออก ว่าผลกระทบที่เกิดขึ้นนั้น มีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร
2. ควรศึกษาเปรียบเทียบชุมชนในภาคตะวันออกที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรมในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ชุมชนประมง ชุมชนชาวสวน ชุมชนชาวไร่ เป็นต้น

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- เกริก ทองอยู่. (2546, 2 มีนาคม). ชาวบ้านคลองตำหรุ. สัมภาษณ์
- ไกรยุทธ วีระยาคีนันท์ และสุวิธฉนา ธาดานิติ. (2529). *อนาคตสำหรับการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก. (2526). *แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล 5 ปี พ.ศ. 2540 – 2545*. ชลบุรี : งานวิเคราะห์นโยบายและแผน. เอกสารถ่ายสำเนา.
- จวน สว่างอารมณ์. (2545, 11 มีนาคม). ชาวบ้านคลองตำหรุ. สัมภาษณ์
- จรินทร์ เทศวานิช. (2530). *การศึกษาความก้าวหน้าทางวิทยาการที่มีผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจในอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาพื้นเมืองของอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี*. ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางเขน.
- จีรพรรณ กาญจนะจิตรา. (2522). *การพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- จำนง อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ. (2540). *สังคมวิทยา*. กรุงเทพฯ : เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชั่น.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2545). *จากประวัติศาสตร์หมู่บ้านสู่ทฤษฎีสองระบบ*, ปาฐกถาสภา
สิริमानนท์ ครั้งที่ 13,15 กรกฎาคม 2545 คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เฉลิม สุวรรณกิจ. (2545, 11 มีนาคม). ชาวบ้านคลองตำหรุ. สัมภาษณ์.
- ชิววัฒน์ นิจนตร. (2528). *การศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ : หน่วยการศึกษานีเทศก์
กรมการฝึกหัดครู.
- ชัย เรื่องศิลป์. (2541). *ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352 – 2453 ด้านเศรษฐกิจ*. กรุงเทพฯ :
ไทยวัฒนาพานิช.
- ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล. (2529). *กระบวนการเป็นเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศไทยกำลังพัฒนา*. ตำราในโครงการสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธนภัทร ศรีกุล. (2545, 26 มกราคม). ผู้ช่วยผู้อำนวยการโครงการอมตะนคร. สัมภาษณ์.
- นนุช จันทร์ประเทศ. (2545, 28 สิงหาคม). หัวหน้ากองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม เทศบาล
ตำบลคลองตำหรุ. สัมภาษณ์.

- นิคมอุตสาหกรรมแหลมฉบัง. (ม.ป.ป., ม.ป.ท.). เอกสารถ่ายสำเนา.
- นิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร. (2545). เอกสารถ่ายสำเนาเย็บชุด
- นิภา เกตุนิพัทธ์. (2537). บทบาทของการพัฒนาในเขตพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ตาม
ทัศนะของกรมการสภาพัฒนาการ. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, สาขาการ
บริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา.
- นิเทศ ดินณะกุล. (2544). การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. โครงการผลิตตำราและ
เอกสารการสอน คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุษยา เตียรประเสริฐ. (2541). ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการตั้งโรงงานอุตสาหกรรม
ใหม่. ภาคนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขานโยบายสาธารณะ, บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา.
- บันลือ สุทธารมณ. (2527). ชีวิตและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- ประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม. (2537, 2 สิงหาคม). ราชกิจจานุเบกษา. หน้า 13-14.
- ประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม. (2541, 28 เมษายน). ราชกิจจานุเบกษา. หน้า 7-8.
- ประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม. (2542, 29 เมษายน). ราชกิจจานุเบกษา. หน้า 107.
- ประกอบ มิตรพระพันธ์. (2545, 23 กรกฎาคม). ชาวบ้านคลองตำหรุ. สัมภาษณ์.
- ประพฤติ ศุภรัตน์. (2545, 12 พฤษภาคม). ชาวประมงคลองตำหรุ. สัมภาษณ์.
- ประทีป เจริญพร. (2542). ปัญหาและแนวทางการปฏิบัติงานระบบสารสนเทศของ
สำนักงานที่ดินจังหวัดในเขตพื้นที่พัฒนา. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต
สาขาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2541). พัฒนาการอุตสาหกรรมและพัฒนากิจการเศรษฐกิจประสพการณ์
ของเกาหลีใต้ บราซิล ไทย. ศูนย์บริการเอกสารวิชาการ คณะเศรษฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เผด็จ การปลุก. (25 ธันวาคม). ประมงอำเภอ. สัมภาษณ์.
- พนอ อินทร์พุ่ม. (2545, 2 มีนาคม). ชาวบ้านคลองตำหรุ. สัมภาษณ์.
- พีระ รัตนวิจิตร. (2536). ผลกระทบของการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ภาคตะวันออกที่มี
ต่อพฤติกรรมกรรมการบริโภคของครอบครัว กรณีเทศบาลมาบตาพุด จังหวัดระยอง.
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- ภารดี มหาขันธ์. (2545). วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และ
ภูมิปัญญา จังหวัดชลบุรี. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

- เมธี อายุเจริญ. (2545, 5 กุมภาพันธ์). ชาวบ้านคลองตำหรุ. สัมภาษณ์.
- ยุทธนา พลานนท์. (2545, 5 กุมภาพันธ์). อดีตผู้ใหญ่บ้านตำบลคลองตำหรุ. สัมภาษณ์.
- ยวดี วิบุรณธนากุล. (2545, 2 มีนาคม). ชาวบ้านคลองตำหรุ. สัมภาษณ์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2525). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ :
ราชบัณฑิตยสถาน.
- รัมภา แก้วปิ่นทอง. (2545, 7 มิถุนายน). ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลคลองตำหรุ. สัมภาษณ์.
- วรรณ อินเจริญ. (2545, 2 มีนาคม). ชาวบ้านคลองตำหรุ. สัมภาษณ์.
- เวทีประชาคมปัญหาป่าชายเลน. (2545). เอกสารถ่ายสำเนาเย็บชุด
- ศศิพร อินทคล้าย. (2545, 16 กุมภาพันธ์). ชาวบ้านคลองตำหรุ. สัมภาษณ์.
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. (2528). *ความคิดเห็นของอาจารย์โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า
โรงเรียนนายเรืออากาศและโรงเรียนนายเรือต่อปัญหาประชากร*. วิทยานิพนธ์
ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ศักดิ์สฤษฏ์ จิตรมา (2545, 7 มิถุนายน). หัวหน้าส่วนโยธาธิการ องค์การบริหารส่วนตำบลคลอง
ตำหรุ. สัมภาษณ์.
- ศุภรัตน์ พงษ์รักษา. (2545, 16 กุมภาพันธ์). ชาวบ้านคลองตำหรุ. สัมภาษณ์.
- สมชาย พลานนท์. (2545, 5 กุมภาพันธ์). กำนันตำบลคลองตำหรุ. สัมภาษณ์.
- สมนึก จันทโชติ. (2545, 2 มีนาคม). ชาวบ้านคลองตำหรุ. สัมภาษณ์.
- สมบุญ ศุภรัตน์. (2545, 12 พฤษภาคม). ชาวบ้านคลองตำหรุ. สัมภาษณ์.
- สมโภช ศุภรัตน์. (2545, 12 พฤษภาคม). ชาวประมงคลองตำหรุ. สัมภาษณ์.
- สมศรี สีม่วง. (2545, 2 มีนาคม). ชาวบ้านคลองตำหรุ. สัมภาษณ์.
- สายชม พลานนท์. (2545, 5 กุมภาพันธ์). กำนันตำบลคลองตำหรุ. สัมภาษณ์.
- สาโรจน์ ศุภรัตน์. (2545, 12 พฤษภาคม). ชาวประมงคลองตำหรุ. สัมภาษณ์.
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2530). *ประเทศไทย : ประเด็นและการทำทนายทางนโยบายการ
พัฒนาประเทศ*. สมาคมนักวิจัยมหาวิทยาลัยแห่งประเทศไทย, องค์การความร่วมมือ
ระหว่างประเทศของแคนาดา (CIDA).
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2533). *การพัฒนาพื้นที่บริเวณ
ชายฝั่งทะเลตะวันออก*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและ
สังคมแห่งชาติ, ถ่ายเอกสาร.

- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2529). *รายงานการศึกษาสภาพเศรษฐกิจและสังคมของพื้นที่บริเวณชายฝั่งตะวันออก*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, อดส์สำเนา
- เสถียร เหลืองอร่าม. (2527). *สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ*. กรุงเทพฯ : สารคดี.
- แสงว รัตนมงคลมาศ. *เอกสารประกอบการบรรยาย วิชาทฤษฎีสังคม*. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกริก, (อดส์สำเนา).
- แสงว รัตนมงคลมาศ. (2538). *เอกสารประกอบการบรรยาย วิชาระเบียบวิธีวิจัย*. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกริก, (อดส์สำเนา).
- อนันต์ เกตุวงศ์. (2532). *ส่องสยาม*. กรุงเทพฯ : โครงการสิ่งแวดล้อม.
- อนุสรณ์ อินทร์ฟุ่ม. (2545, 2 มีนาคม). *ชาวบ้านคลองตำหรุ*. สัมภาษณ์.
- อัจฉรา โพธิยานนท์. (2539). *การศึกษากับการพัฒนาชุมชน*. ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (บรรณาธิการ). (2543). *พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากรสถานการณ์ในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อุดม เกิดพิบูลย์และคณะ. (2527). *อุตสาหกรรมเกษตรและการพัฒนาเศรษฐกิจของท้องถิ่นชนบท กรณีอุตสาหกรรมผลไม้บรรจุกระป๋อง*. กรุงเทพฯ : ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- อุทัย หิรัญโต. (2526). *หลักสังคมวิทยา*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- Durkheim, E. (1933). *On the Division of Labor in Society*. New York : Macmillan.
- Dye, T. R. (1982). *Understanding public policy*. Englewood Cliffs'NJ : Prentice Hall.
- Hewett, tom, Hazel J., Dave W. (1992). *Industrialization and development*. Oxford University Press.
- Jomo, K. S. (1997). *Southeast Asia's Misunderstood Miracle Industrial Policy and Economic Development in Thailand, Malaysia and Indonesia*. Westview Press.
- Poplin, D. E. (1972). *Communitas : A Survey of Theories and Method of Research*. New York : Macmillan.
- Redfield, R. (1941). *The Folk Culture of the Yucatan*. Chicaco : University of Chicaco Press.

Tonnies, F. (1957). *Community and society – Gemeinschaft and gesellschaft*. The Michigan State University Press.

ภาคผนวก

แนวการสัมภาษณ์ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน
การวิจัยเรื่องผลกระทบของการพัฒนาอุตสาหกรรมในโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก
ต่อชุมชนประมง กรณีศึกษาชุมชนคลองตำหรุ จังหวัดชลบุรี

1. ชุมชนมีอายุนานเท่าไร ทำไมจึงมาตั้งถิ่นฐานที่คลองตำหรุ
2. ชื่อคลองตำหรุมีความหมายอย่างไร
3. การผลิตหลักของชุมชนในอดีตแต่แรกเริ่ม
  - ผลิตอะไรบ้าง
  - เป้าหมายของการผลิตเพื่ออะไร
  - มีการแลกเปลี่ยนแรงงานหรือไม่ เพราะอะไร
  - ผลผลิตพอเลี้ยงตัวเองภายในชุมชนหรือไม่ ถ้าไม่พอ ชุมชนมีการจัดการอย่างไร
  - ความเชื่อและประเพณีที่เกี่ยวกับการผลิต
4. ระบบเครือญาติในอดีต
  - ลักษณะของเครือญาติ(ตามสายโลหิต,ตามสายการแต่งงาน,ตามความคุ้นเคยทางสังคม)
  - ความหลากหลายของเครือญาติ(น้อยตระกูล,มากตระกูล,ต่างคนต่างมา)
  - ความเชื่อและประเพณีที่เกี่ยวกับเครือญาติ
  - บทบาทของเครือญาติต่อการผลิต
  - บทบาทของเครือญาติต่อการปกครอง
5. ระบบการปกครองชุมชนในอดีต
  - ลักษณะของผู้ปกครองที่พึงปรารถนา
  - การได้มาซึ่งผู้ปกครอง
  - ความเชื่อและกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการปกครอง
6. การถือครองที่ดินในอดีตเป็นอย่างไร
7. ความสัมพันธ์ระหว่างการผลิต เครือญาติ การปกครองและการจัดสรรที่ดินเป็นอย่างไร
8. สิ่งต่อไปนี้นำเข้ามาสู่ชุมชนเมื่อใด
  - การแพร่หลายของเงินตรา
  - การขยายตัวของสินค้าอุปโภค บริโภค
  - กลไกของรัฐ(ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา โรงเรียน อนามัย ฯ)

9. เหตุการณ์ในข้อ 8 ส่งผลกระทบต่อชุมชนอย่างไร

- ด้านการผลิต
- ระบบเครือญาติ
- การปกครอง
- การถือครองที่ดิน

10. นิคมอุตสาหกรรมอมตะนครเริ่มดำเนินการเมื่อใด ใช้วิธีการอย่างไร และมีผลอย่างไรต่อชุมชนในด้านต่อไปนี้

- การผลิต
- ระบบเครือญาติ
- การปกครอง
- การจัดสรรที่ดิน
- ทรัพยากรธรรมชาติ
- ปัญหามลพิษ

11. โรงงานนอกนิคมอุตสาหกรรมอมตะนครเริ่มดำเนินการเมื่อใด ใช้วิธีการอย่างไร และมีผลอย่างไรต่อชุมชนในด้านต่อไปนี้

- การผลิต
- ระบบเครือญาติ
- การปกครอง
- การจัดสรรที่ดิน
- ทรัพยากรธรรมชาติ
- ปัญหามลพิษ

แนวการสัมภาษณ์

การวิจัยเรื่องผลกระทบของการพัฒนาอุตสาหกรรมในโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก
ต่อชุมชนประมง กรณีศึกษาชุมชนคลองตำหรุ จังหวัดชลบุรี

1. การเข้ามาของนิคมอุตสาหกรรมอมตะนครก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมอย่างไร ตัวอย่างเช่น
  - อาชีพ
  - ป่าชายเลน
  - การถือครองที่ดิน
  - การรุกรานคลองสาธารณะ

2. โรงงานต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่นอกนิคมอุตสาหกรรมอมตะนครได้ส่งผลกระทบต่อทางด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมอย่างไร ตัวอย่างเช่น
  - อาชีพ
  - ป่าชายเลน
  - การถือครองที่ดิน
  - การรุกรานคลองสาธารณะ

3. การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมดังกล่าวได้สร้างปัญหาให้กับชุมชนหรือไม่
4. ถ้าเกิดปัญหา แล้วปัญหาที่ชุมชนได้รับนั้น ชุมชนได้จัดการกับปัญหาอย่างไร
5. ผลของการดำเนินงานแก้ไขปัญหโดยชุมชนที่ผ่านมาเป็นอย่างไร
6. หน่วยงานรัฐหรือองค์กรปกครองท้องถิ่นได้เข้ามาช่วยเหลือหรือแก้ไขปัญหหรือไม่ อย่างไร
7. ฝ่ายโรงงานที่ตั้งอยู่นอกนิคมฯ หรือนิคมอมตะนครได้เข้ามาช่วยเหลือแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นหรือไม่ อย่างไร
8. มีหน่วยงานอื่นได้เข้ามาช่วยเหลือ แก้ไขปัญหาผลกระทบหรือไม่ อย่างไร
9. การป้องกันและการจัดการปัญหาในอนาคตควรเป็นอย่างไร

แนวการสัมภาษณ์เจาะลึก

การวิจัยเรื่องผลกระทบของการพัฒนาอุตสาหกรรมในโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก
ต่อชุมชนประมง กรณีศึกษาชุมชนคลองตำหรุ จังหวัดชลบุรี

1. การดำเนินงานของนิคมอุตสาหกรรมอมตะนครส่งผลกระทบต่อทางเศรษฐกิจอย่างไร
2. การดำเนินงานของนิคมอุตสาหกรรมอมตะนครส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างไร
3. การดำเนินงานของโรงงานที่ตั้งอยู่ภายนอกนิคมอุตสาหกรรมอมตะนครส่งผลกระทบต่อทางเศรษฐกิจอย่างไร
4. การดำเนินงานของโรงงานที่ตั้งอยู่ภายนอกนิคมอุตสาหกรรมอมตะนครส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างไร
5. ชุมชนแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างไร วิเคราะห์ผลการดำเนินงานและข้อดีข้อเสียของการแก้ไขปัญหา
6. ชุมชนแก้ไขปัญหาทางสิ่งแวดล้อมอย่างไร วิเคราะห์ผลการดำเนินงานและข้อดีข้อเสียของการแก้ไขปัญหา
7. ฝ่ายนิคมอุตสาหกรรมอมตะนครเข้าร่วมแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจหรือไม่ อย่างไร วิเคราะห์ผลการดำเนินงานและข้อดีข้อเสียของการแก้ไขปัญหา
8. ฝ่ายนิคมอุตสาหกรรมอมตะนครเข้าร่วมแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมหรือไม่ อย่างไร วิเคราะห์ผลการดำเนินงานและข้อดีข้อเสียของการแก้ไขปัญหา
9. ฝ่ายโรงงานที่ตั้งอยู่ภายนอกนิคมอุตสาหกรรมอมตะนครได้เข้าร่วมแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจหรือไม่ อย่างไร วิเคราะห์ผลการดำเนินงานและข้อดีข้อเสียของการแก้ไขปัญหา
10. ฝ่ายโรงงานที่ตั้งอยู่ภายนอกนิคมอุตสาหกรรมอมตะนครได้เข้าร่วมแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมหรือไม่ อย่างไร วิเคราะห์ผลการดำเนินงานและข้อดีข้อเสียของการแก้ไขปัญหา
11. หน่วยงานราชการหรือองค์กรปกครองท้องถิ่นได้เข้าร่วมแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจหรือไม่ อย่างไร วิเคราะห์ผลการดำเนินงานและข้อดีข้อเสียของการแก้ไขปัญหา
12. หน่วยงานราชการหรือองค์กรปกครองท้องถิ่นได้เข้าร่วมแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมหรือไม่ อย่างไร วิเคราะห์ผลการดำเนินงานและข้อดีข้อเสียของการแก้ไขปัญหา
13. แนวทางในการป้องกันและจัดการกับปัญหาทางด้านเศรษฐกิจของชุมชนในอนาคต
14. แนวทางในการป้องกันและจัดการกับปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชนในอนาคต

แนวการสัมภาษณ์

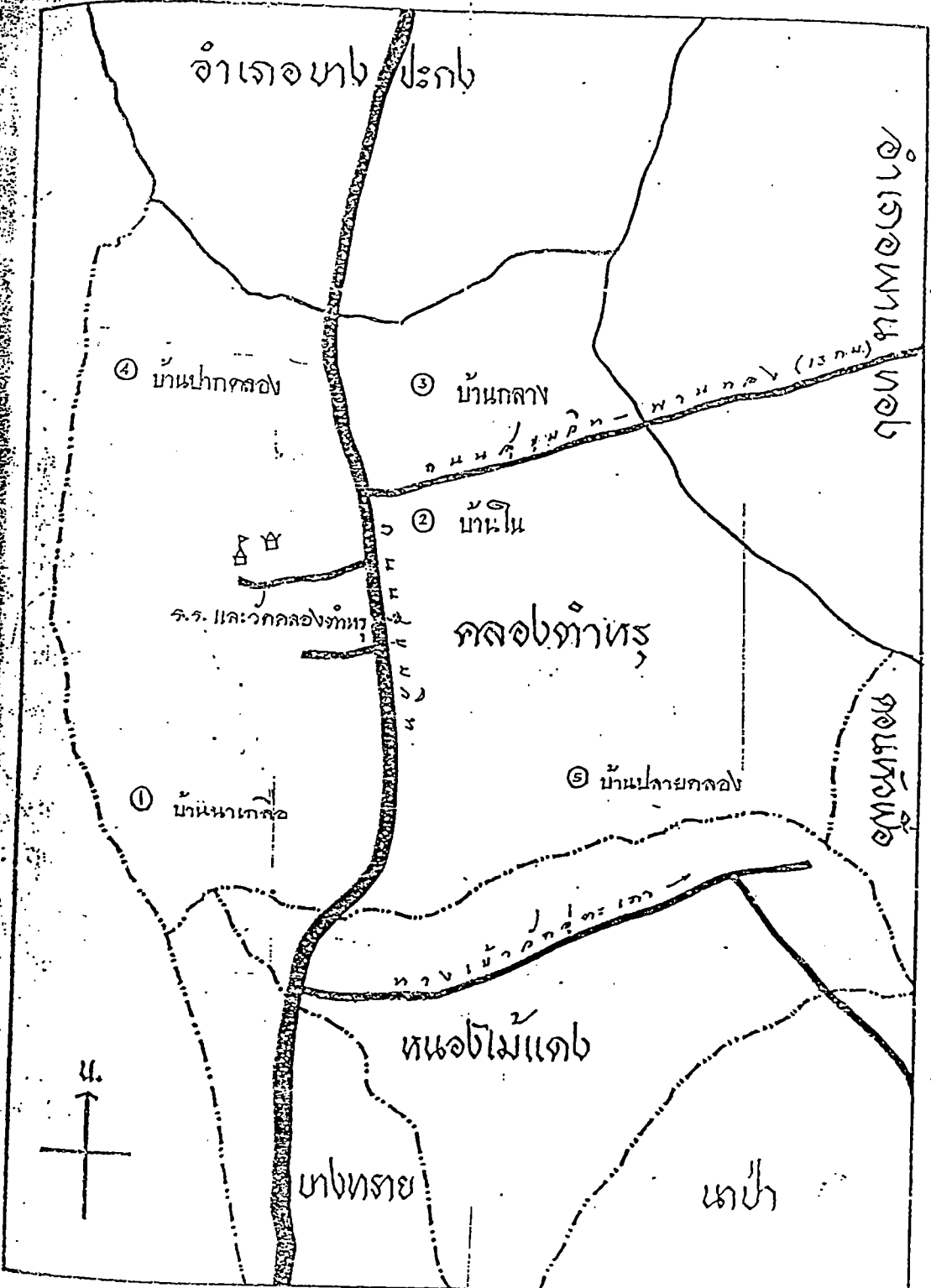
(โรงงานนอกนิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร)

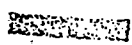
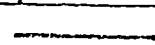

การวิจัยเรื่องผลกระทบของการพัฒนาอุตสาหกรรมในโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก
ต่อชุมชนประมง กรณีศึกษาชุมชนคลองตำหรุ จังหวัดชลบุรี

1. โรงงานตั้งขึ้นเมื่อใด ตั้งอยู่บริเวณใดของชุมชน (แผนที่)
2. การก่อตั้งโรงงานส่งผลกระทบต่อชุมชนหรือไม่ อย่างไร
3. โรงงานผลิตสินค้าประเภทใด ส่งไปขายที่ใด มีการขนส่งอย่างไร
4. คนงานในโรงงานที่เป็นคนในชุมชนคิดเป็นจำนวนเท่าไรของคนงานทั้งหมด
5. ข้อจำกัดในการรับสมัครคนงาน (อายุ เพศ การศึกษา ฯ)
6. ในกระบวนการผลิตของโรงงานส่งผลกระทบต่อชุมชนหรือไม่ อย่างไร
7. ถ้าหากเกิดผลกระทบแล้ว ทางโรงงานมีการจัดการกับผลกระทบที่เกิดขึ้นหรือไม่ อย่างไร

ทำปมกลองทำทร

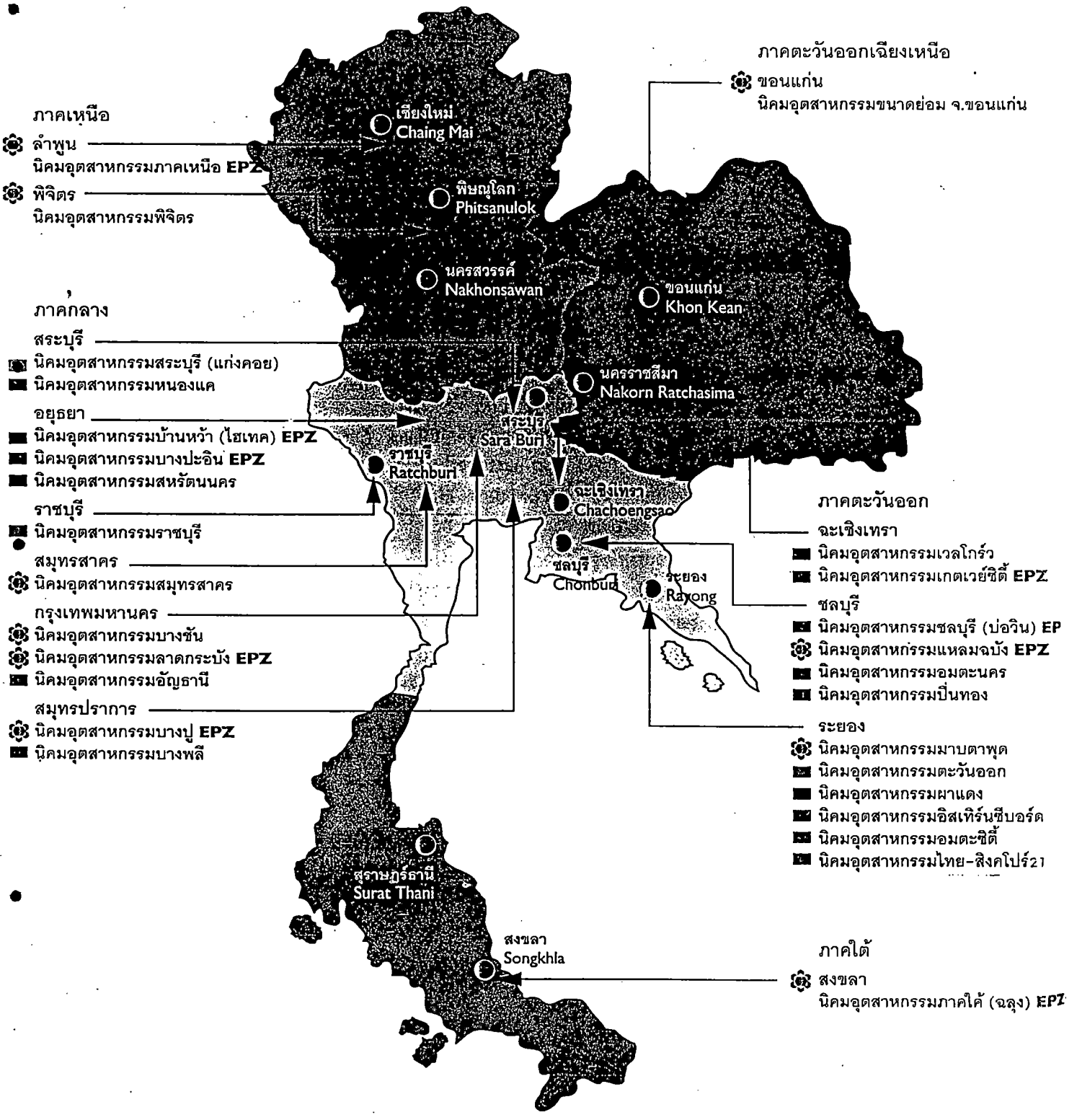
๑๐๐%

	ถนนสุขุมวิท		เขตอำเภอ
	ถนนลูกรัง		เขตตำบล

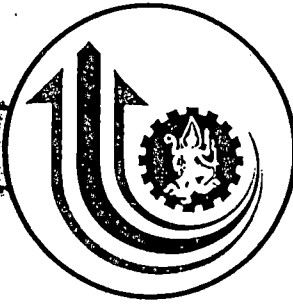
- ภาคเหนือ**
- ลำพูน - นิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ EPZ
  - พิจิตร - นิคมอุตสาหกรรมพิจิตร
- ภาคกลาง**
- สระบุรี - นิคมอุตสาหกรรมสระบุรี (แก่งคอย)
  - นิคมอุตสาหกรรมหนองแค
  - อยุธยา - นิคมอุตสาหกรรมบ้านหว้า (ไฮเทค) EPZ
  - นิคมอุตสาหกรรมบางปะอิน EPZ
  - นิคมอุตสาหกรรมสหรัตนนคร
  - ราชบุรี - นิคมอุตสาหกรรมราชบุรี
  - สมุทรสาคร - นิคมอุตสาหกรรมสมุทรสาคร
  - กรุงเทพมหานคร - นิคมอุตสาหกรรมบางชัน
  - นิคมอุตสาหกรรมลาดกระบัง EPZ
  - นิคมอุตสาหกรรมอัญธานี
  - สมุทรปราการ - นิคมอุตสาหกรรมบางปู EPZ
  - นิคมอุตสาหกรรมบางพลี

- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**
- ขอนแก่น - นิคมอุตสาหกรรมขนาดย่อม จ.ขอนแก่น
- ภาคตะวันออก**
- ฉะเชิงเทรา - นิคมอุตสาหกรรมเวลโกรว์
  - นิคมอุตสาหกรรมเกตเวย์ซิตี้ EPZ
  - ชลบุรี - นิคมอุตสาหกรรมชลบุรี (บ่อวิน) EPZ
  - นิคมอุตสาหกรรมแหลมฉบัง EPZ
  - นิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร
  - นิคมอุตสาหกรรมปิ่นทอง
  - ระยอง - นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด
  - นิคมอุตสาหกรรมตะวันออก
  - นิคมอุตสาหกรรมผาแดง
  - นิคมอุตสาหกรรมอีสเทิร์นซีบอร์ด
  - นิคมอุตสาหกรรมอมตะซิตี้
  - นิคมอุตสาหกรรมไทย-สิงคโปร์ 21
- ภาคใต้**
- สงขลา - นิคมอุตสาหกรรมภาคใต้ (ฉลุง) EPZ

ภาคเหนือ Northern Region
  ภาคกลางและภาคตะวันออก Central Region and Eastern Region
  ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ North Eastern Region
  ภาคใต้ Southern

100% กนอ. 100% IEAT Own
  ร่วมดำเนินงาน Joint Corporation with Private Sector
  เขตส่งออก EPZ Export Processing Zone

ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาค

ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 1 จังหวัดเชียงใหม่
 158 ถนนโยธาธิล อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50000
 โทรศัพท์ (053) 245361-2, 243494, 241182,
 245248, 242226
 โทรสาร (053) 248315
 E-mail address ipcr1@cmnet.co.th
 รับผิดชอบพื้นที่ 8 จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่
 เชียงราย แม่ฮ่องสอน ลำปาง ลำพูน แม่ฮ่องสอน และพะเยา

ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 2 จังหวัดพิษณุโลก
 292 คู่ง ป.น. 77 อ.เมือง จ.พิษณุโลก 65000
 โทรศัพท์ (055) 282956-8
 โทรสาร (055) 283021
 E-mail address ipc2@psnulk.lxinfo.co.th
 รับผิดชอบพื้นที่ 4 จังหวัด ได้แก่ พิษณุโลก สุโขทัย
 อุตรดิตถ์ และพิจิตร

ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 3 จังหวัดเพชรบูรณ์
 200 หมู่ที่ 8 กม.สี่แยกเมือง ค.ค.ทลวง อ.เมือง จ.เพชรบูรณ์ 66000
 โทรศัพท์ (056) 651220-5
 โทรสาร (056) 613559
 E-mail address ipc3dip@cscoms.com
 รับผิดชอบพื้นที่ 5 จังหวัด ได้แก่ เพชรบูรณ์ กำแพงเพชร ตาก
 นครสวรรค์ และอุทัยธานี

ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 8 จังหวัดสุพรรณบุรี
 117 หมู่ 1 กม.สามแยก ค.ค.ทก.ยาน อ.เมือง จ.สุพรรณบุรี 72000
 โทรศัพท์ (035) 555622, 5555201, 555644
 โทรสาร (035) 555522
 E-mail address ipc8@loxinfo.co.th
 รับผิดชอบพื้นที่ 14 จังหวัด ได้แก่ สุพรรณบุรี กาญจนบุรี
 ราชบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ สมุทรสาคร สมุทรสงคราม
 นครปฐม นครปฐม สิงห์บุรี ชัยนาท อ่างทอง
 และพระนครศรีอยุธยา

ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 10
 จังหวัดสุราษฎร์ธานี
 131 ถนนศรีนครินทร์ ค.วิเศษคู่อ.เมือง จ.สุราษฎร์ธานี 84000
 โทรศัพท์ (077) 200395-8, 200448-9
 โทรสาร (077) 200441
 E-mail address ipcr10@loxinfo.co.th
 รับผิดชอบพื้นที่ 7 จังหวัด ได้แก่ สุราษฎร์ธานี กระบี่ ตรัง ภูเก็ต พังงา
 ระนอง และชุมพร

ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 4 จังหวัดอุดรธานี
 คู่ง ป.น. ค่ายรามสูร 399 ถนนมิตรภาพ (อุดร-ขอนแก่น) ค.โนนสูง อ.เมือง จ.อุดรธานี 41330
 โทรศัพท์ (042) 207232-5 โทรสาร (042) 207238
 E-mail address ipc4@udon.lsc.co.th
 รับผิดชอบพื้นที่ 6 จังหวัด ได้แก่ อุดรธานี หนองบัวลำภู เลย หนองคาย สกลนคร และนครพนม

ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 5 จังหวัดขอนแก่น
 86 คู่ง ป.น. 103 ถนนมิตรภาพ อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
 โทรศัพท์ (043) 379296-300 โทรสาร (043) 379302
 E-mail address dip5@kkaen.lxinfo.co.th
 รับผิดชอบพื้นที่ 6 จังหวัด ได้แก่ ขอนแก่น
 กาฬสินธุ์ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ยโสธร และมุกดาหาร

ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 7
 จังหวัดบุรีรัมย์
 107 บ้านโนนแดง หมู่ 5 ก.สำลายมาศ-หนองกี่
 ต.หนองกระเทียม อ.สำลายมาศ จ.บุรีรัมย์ 31130
 โทรศัพท์ (044) 611130, 613505
 โทรสาร (044) 611131
 รับผิดชอบพื้นที่ 5 จังหวัด ได้แก่ บุรีรัมย์
 สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี
 และอำนาจเจริญ

ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 6 จังหวัดนครราชสีมา
 222 หมู่ 7 ค.ค.ค.วนิชย์ อ.โชคชัย จ.นครราชสีมา 30190
 โทรศัพท์ (044) 375255, 338243-4, 375253
 โทรสาร (044) 375254
 E-mail address ipc6@loxinfo.co.th
 รับผิดชอบพื้นที่ 4 จังหวัด ได้แก่ นครราชสีมา ชัยภูมิ ลพบุรี และสระบุรี

ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 9 จังหวัดชลบุรี
 67 หมู่ 1 ค.สุขุมวิท ค.เสด็จ อ.เมือง จ.ชลบุรี 20000
 โทรศัพท์ (038) 273702, 784064, 784066-7
 โทรสาร (038) 273701
 E-mail address ipcr9@loxinfo.co.th
 รับผิดชอบพื้นที่ 9 จังหวัด ได้แก่ ชลบุรี สมุทรปราการ ฉะเชิงเทรา
 ระยอง จันทบุรี ตราด นครนายก ปราจีนบุรี และสระแก้ว

ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 11 จังหวัดสงขลา
 165 ถนนถนอมวิทย อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา 90110
 โทรศัพท์ (074) 211905-8 โทรสาร (074) 211904
 E-mail address ipcr11@hadyai.Lxinfo.co.th
 รับผิดชอบพื้นที่ 7 จังหวัด ได้แก่ สงขลา นครศรีธรรมราช
 พัทลุง สตูล ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส

ประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม

เรื่อง การเปลี่ยนแปลงเขต เขตอุตสาหกรรมทั่วไป
นิคมอุตสาหกรรมบางปะกง (ฉบับที่ ๒)

ตามที่ได้มีประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม เรื่อง การจัดตั้งเขตอุตสาหกรรม
ทั่วไป นิคมอุตสาหกรรมบางปะกง ลงวันที่ ๓ กันยายน ๒๕๓๓ กำหนดให้ที่
ตำบลคลองตำหรุ และตำบลหนองไม้แดง อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี เป็น
เขตอุตสาหกรรมทั่วไป ตามมาตรา ๓๖ (๑) แห่งพระราชบัญญัติการนิคมอุตสาหกรรม
แห่งประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๒๒ ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงเขตอุตสาหกรรมทั่ว
สังกัด ตามประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม เรื่อง การเปลี่ยนแปลงเขต
อุตสาหกรรมทั่วไป นิคมอุตสาหกรรมบางปะกง ลงวันที่ ๑๐ กันยายน ๒๕๓๕ ซึ่ง
กำหนดให้พื้นที่ตำบลบ้านเก่า อำเภอพานทอง ตำบลคลองตำหรุ ตำบลดอนหัว
และตำบลหนองไม้แดง อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี เป็นเขตอุตสาหกรรม
ทั่วไป โดยให้มีเขตตามแผนที่ทำประกาศดังกล่าว นั้น

บัดนี้ เขตอุตสาหกรรมทั่วไป นิคมอุตสาหกรรมบางปะกง ได้มีผู้สนใจประ
จะลงทุนประกอบอุตสาหกรรมในเขตนี้เป็นจำนวนมาก สมควรขอขพื้นที่ออกไป
อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๕ และมาตรา ๓๖ วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติ
การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๒๒ รัฐมนตรีว่าการกระทรวง
อุตสาหกรรม จึงประกาศเปลี่ยนแปลงเขต เขตอุตสาหกรรมทั่วไป นิคมอุตสาหกรรม
บางปะกง โดยให้ยกเลิกแผนที่ทำประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม เรื่อง การเปลี่

แปลงเขต เขตอุตสาหกรรมทั่วไป นิคมอุตสาหกรรมบางปะกง ลงวันที่ ๑๐ กันยายน
๒๕๓๕ และให้ใช้แผนที่ทำประกาศนี้แทน

ทั้งนี้ ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๗

พลตรี เน้น จอร์ประกาศัน

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม

ประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม

เรื่อง การเปลี่ยนแปลงชื่อ “นิคมอุตสาหกรรมบางปะกง”

เป็น “นิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร”

ตามที่ได้มีประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม เรื่อง การจัดตั้งเขตอุตสาหกรรมทั่วไป
นิคมอุตสาหกรรมบางปะกง ลงวันที่ ๓ กันยายน ๒๕๓๓ กำหนดให้พื้นที่ตำบล
หนองตำหนัก และตำบลหนองไม้แดง อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี เป็นเขต
อุตสาหกรรมทั่วไป ตามมาตรา ๓๖ (๑) แห่งพระราชบัญญัติการนิคมอุตสาหกรรม
แห่งประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๒๒ ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงเขตอุตสาหกรรมทั่วไป
ดังกล่าว โดยกำหนดให้พื้นที่ตำบลบ้านเก่า อำเภอพานทอง ตำบลคลองตำหรุ
ตำบลอนหัวฬ่อ และตำบลหนองไม้แดง อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี เป็นเขต
อุตสาหกรรมทั่วไป ตามประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม เรื่อง การเปลี่ยนแปลงเขต
อุตสาหกรรมทั่วไป นิคมอุตสาหกรรมบางปะกง ลงวันที่ ๑๐ กันยายน ๒๕๓๕
พวันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๓๗ ลงวันที่ ๑ กันยายน ๒๕๓๘ และลงวันที่ ๑๐
พฤษภาคม ๒๕๔๐ นั้น

เนื่องจากเอกชนผู้ร่วมดำเนินงานกับการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย
ได้ตั้งโครงการนิคมอุตสาหกรรมบางปะกง มีความประสงค์ขอเปลี่ยนแปลงชื่อโครงการ
เพื่อให้สอดคล้องกันกับชื่อโครงการอื่นๆ ที่ผู้ร่วมดำเนินงานดำเนินธุรกิจอยู่ในประเทศ
และต่างประเทศ อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๕ และมาตรา ๓๖ วรรคสอง
แห่งพระราชบัญญัติการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๒๒ รัฐมนตรี
ขอกระทรวงอุตสาหกรรม จึงประกาศเปลี่ยนแปลงชื่อ “นิคมอุตสาหกรรมบางปะกง”
เป็นที่ได้ประกาศไว้ข้างต้นเป็น “นิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร”

ทั้งนี้ ตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๑

สมศักดิ์ เทพสุทิน

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม

ประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม

เรื่อง การเปลี่ยนแปลงเขต เขตอุตสาหกรรมทั่วไป

นิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร (ฉบับที่ ๕)

ตามที่ได้มีประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม เรื่อง การจัดตั้งเขตอุตสาหกรรมทั่วไป นิคมอุตสาหกรรมบางปะกง ลงวันที่ ๓ กันยายน ๒๕๓๓ กำหนดให้พื้นที่ตำบลคลองตำหรุ และตำบลหนองไม้แดง อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี เป็นเขตอุตสาหกรรมทั่วไป ตามมาตรา ๓๖ (๑) แห่งพระราชบัญญัติการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๒๒ ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงเขตอุตสาหกรรมทั่วไปดังกล่าว โดยกำหนดให้พื้นที่ตำบลบ้านเก่า อำเภอพานทอง ตำบลคลองตำหรุ ตำบลคอนหัวหอ และตำบลหนองไม้แดง อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี เป็นเขตอุตสาหกรรมทั่วไป ตามประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม เรื่อง การเปลี่ยนแปลงเขต เขตอุตสาหกรรมทั่วไป นิคมอุตสาหกรรมบางปะกง ลงวันที่ ๑๐ กันยายน ๒๕๓๕ ลงวันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๓๗ ลงวันที่ ๑ กันยายน ๒๕๓๘ และลงวันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๔๐ ตามลำดับ และต่อมาได้มีประกาศเปลี่ยนแปลงชื่อนิคมอุตสาหกรรมบางปะกงดังกล่าว ตามประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม เรื่อง การเปลี่ยนแปลงชื่อ “นิคมอุตสาหกรรมบางปะกง” เป็น “นิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร” ลงวันที่ ๘ เมษายน ๒๕๔๑ ใน

บัดนี้ เขตอุตสาหกรรมทั่วไป นิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร ได้มีผู้สนใจที่จะส่งคำขอลงทะเบียนขออุตสาหกรรมในเขตนี้เป็นจำนวนมาก สมควรขอพื้นที่ออกไปอีก อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๕ และมาตรา ๓๖ วรรคสอง แห่ง

พระราชบัญญัติการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๒๒ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม จึงประกาศเปลี่ยนแปลงเขต เขตอุตสาหกรรมทั่วไป นิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร โดยให้ยกเลิกแผนที่ท้ายประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม เรื่อง การจัดตั้งเขตอุตสาหกรรมทั่วไป นิคมอุตสาหกรรมบางปะกง ลงวันที่ ๓ กันยายน ๒๕๓๓ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม เรื่อง การเปลี่ยนแปลงเขต เขตอุตสาหกรรมทั่วไป นิคมอุตสาหกรรมบางปะกง (ฉบับที่ ๔) ลงวันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๔๐ และให้ใช้แผนที่ท้ายประกาศนี้แทน

พ.ศ. ๒๕๕๒ ตั้งแต่วันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๒

ประกาศ ณ วันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๒

ปรีชา เกาหงส์ชား

รัฐมนตรีช่วยว่าการ ฯ รักษาการแทน

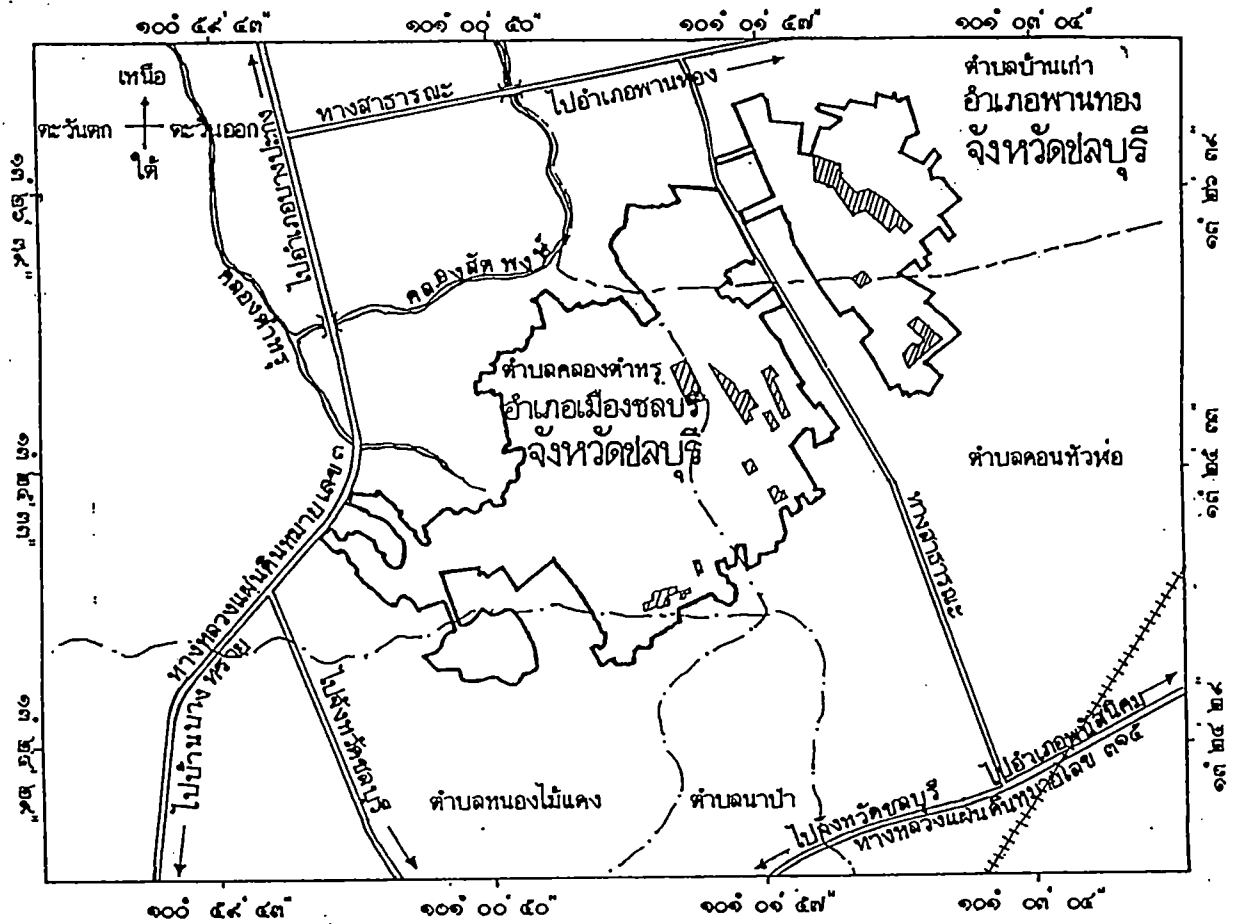
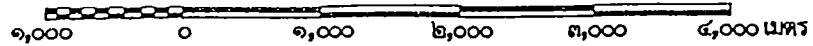
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม

แผนที่ท้ายประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม

เรื่อง การเปลี่ยนแปลงเขต เขตอุตสาหกรรมทั่วไป นิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร (ฉบับที่ ๕)

เนื้อที่ประมาณ ๔,๒๘๑.๓๐๘ ไร่

มาตราส่วน ๑: ๕๐,๐๐๐

เครื่องหมาย

- เขตอุตสาหกรรมทั่วไป
- บริเวณที่กันออกจากการเป็นเขตอุตสาหกรรมทั่วไป
- เขตอำเภอ
- เขตตำบล
- ทางหลวง, ถนน
- ทางรถไฟ
- สะพาน
- แม่น้ำ

(นางยัญณี ชวนิชย์)
 รองผู้อำนวยการ(พัฒนา)

(นายสมเจตน์ พิณพงษ์)

ผู้จัดการการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย